T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

ASIM ÇALIKOĞLU'NUN HAYATI VE ESERLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ekrem Mücahit SARI

KOCAELİ 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

ASIM ÇALIKOĞLU'NUN HAYATI VE ESERLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ekrem Mücahit SARI

Tez Danışmanı: Doç. Dr Funda SELÇUK ŞİRİN

KOCAELİ 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ASIM ÇALIKOĞLU'NUN HAYATI VE ESERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Ekrem Mücahit SARI

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No:..19.06.2019/17

Jüri Başkanı: Doç.Dr. Funda SELÇUK ŞİRİN
Jüri Üyesi: Doç.Dr. Serkan YAZICI
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Sema ORSOY

KOCAELİ 2019

ÖNSÖZ

Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülüş evresinde ortaya çıkan Yeni Osmanlılar hareketi, Türkiye Cumhuriyeti tarihini derinden etkiler. Tarihsel süreklilik içinde devam eden bir dizi olayın sonucu olarak Meşrutiyet'in ilanı adeta *Cumhuriyet'in provası* niteliğindedir. Bu çalışmada Türkiye'de diğer konulara nazaran oldukça mesafeli durulan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetleri, Asım Çalıkoğlu biyografisi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca İttihatçı çizgisinden kopamamış bir Cumhuriyet aydınının değişimi de gözler önüne serilmiştir.

Bu çalışma, kıymetli hocam Prof. Dr. İbrahim Şirin'in Asım Çalıkoğlu'nun hatıralarına dikkat çekmesi ile ortaya çıktı. Kişisel arşivini, Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Kitaplığı'na bağışlayan Orhan Koloğlu'nun Çalıkoğlu'nun hatıralarını da bağışlamış olması; Asım Çalıkoğlu'nun biyografisinin çalışılmasına olanak sağladı. Biyografi çalışması için çıktığımız bu yolda, Çalıkoğlu ve Bergsan ailelerinin bugün hayatta olan fertlerinin desteği, çalışmanın orijinalliğine büyük katkı sağladı.

Tüm bu katkıları nedeniyle başta sayın Orhan Koloğlu'na, konu seçimimizde bize güvenerek fikirler veren kıymetli hocam Prof. Dr. İbrahim Şirin'e, biyografi çalışmasında yaşadığımız zorlukları ve hataları aşmamızda büyük bir sabır ve nezaket gösteren tez danışmanım Doç. Dr. Funda Selçuk Şirin'e, çalışmanın orijinal kaynaklarını hiç çekinmeden, güvenerek bizimle paylaşan Çalıkoğlu ve Bergsan Ailelerine, tespit ve önerileri ile her daim çalışmamıza yardımcı olan sevgili eşim Gülşah'a, redaksiyon ve tercümeler hakkında desteklerini esirgemeyen Ayşegül ve Özge'ye çok teşekkür ederim. Çok kıymetli destekleri olmasaydı bu çalışma ortaya çıkmazdı.

Ekrem Mücahit SARI

Mayıs 2019

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **i**
İÇİNDEKİLER ..... **ii**
ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **v**
GİRİŞ **1**
BİRİNCİ BÖLÜM **3**
1. İSTİBDAT'TAN CUMHURİYET'E İTTİHATÇI BİR PORTRE: MUSTAFA ASIM ÇALIKOĞLU 3
1.1. Hayatı ve Siyasi Faaliyetlerine Genel Bir Bakış 3
1.2. ASIM ÇALIKOĞLU'NUN EVRAK-I METRUKESİ 8
1.2.1. Evrak-ı Metrukesi'nin Ortaya Çıkış Serüveni 8
1.2.2 Evrak-ı Metrukesi'nin İçeriği 10
İKİNCİ BÖLÜM **16**
2.1. ASIM ÇALIKOĞLU'NUN HATIRALARI 16
2.1.1. İstibdattan Meşrutiyete: Çalıkoğlu'nun Gözünden İstibdat Yılları 19
2.1.2. İmparatorluğun Yıkılışına Doğru: Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e 39
2.1.3. Portrelerin Sunumu: "Hayatımda Tanıdığım Çehreler" 56
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **59**
3.1. ÇALIKOĞLU'NUN ESERLERİ 59
3.1.1. Köşe Yazıları 59
3.1.1.1. *Hanımlara Mahsus Gazete*' deki Yazıları 59
3.1.1.2. *Son Posta* Gazetesi'ndeki Köşe Yazıları 60
3.1.2. Tercüme Eserleri ve Kitapları 71
SONUÇ **73**
EKLER **76**
ÇALIKOĞLU AİLE ARŞİVİ SEÇME EKLER **88**
KAYNAKÇA **92**
ÖZGEÇMİŞ **102**

ÖZET

Mustafa Asım Çalıkoğlu (1874-1969), Meclis-i Mebusan başkatibi, muharrir gazeteci ve tercüman olarak çok yönlü kişiliği ile karşımıza çıkar. Yaşadığı bireysel tecrübeler sonucunda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde aktif roller alarak Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte Türkiye'nin önemli kırılma anlarına şahit olur. Geniş ilişkiler ağı ve elinde bulundurduğu evrak-ı metrukesi kendi kuşağının hayatlarına da ışık tutar. Önde gelen isimler çerçevesinde yazılan İttihat ve Terakki Cemiyeti tarihine farklı bir yaklaşımın sergilenmesi, Çalıkoğlu ve benzer isimlerin gün yüzüne çıkarılması ile gerçekleşir. Çalıkoğlu, hatıralarını Son Posta gazetesinde yayınlayarak dönem tarihine katkıda bulunur. Ayrıca Demokrat Parti döneminin önemli siyasal olaylarını Son Posta'daki köşesine taşıyarak 1950'li yıllar hakkında da bilgiler verir.

Anahtar kelimeler: *Asım Çalıkoğlu, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Son Posta, Demokrat Parti*

ABSTRACT

Mustafa Asım Çalıkoğlu (1874-1969), the chief clerk of Chamber of Deputies had a multifaceted character as a journalist and an interpreter. As a result of his personal experiences, he got active roles in the Committee of Union and Progress and witnessed the important milestones of Turkey in the process of transformation from Ottoman Empire to Turkish Republic. His broad network and documents shed light on the lives of his own generation. Thus, a different approach to the history of the Committee of Union and Progress, which was written in the frame of prominent members of it, takes place with the revelation of names such as Çalıkoğlu and similar ones. Çalıkoğlu, contributes to the history of the period by publishing his memories in *Son Posta* newspaper. Furthermore, he gives significant information about 1950's by carrying important political events which are happen during the Democratic Party era to the its column in the *Son Posta*.

Keywords: *Asım Çalıkoğlu, The Committee of Union and Progress, Son Posta, Demokrat Parti*

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.h. : Adı geçen hatıra

a.g.m. : Adı geçen makale

BCA : Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

bknz. : Bakınız

C.H.F. : Cumhuriyet Halk Fırkası

C.H.P. : Cumhuriyet Halk Partisi

Çev. : Çeviren

Haz. : Hazırlayan

s. : Sayfa

S. : Sayı

Sad. : Sadeleştiren

ss. : Sayfa sayısı

tb. : tarihi belli değil

vb. : ve benzeri

Yay. H.: Yayına Hazırlayan

Yay. : Yayınevi

GİRİŞ

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Türkiye Cumhuriyeti tarihini derinden etkileyen bir dizi olayda önemli role sahiptir. Yeni Osmanlılar, çeşitli ideolojik akımların etkisinde kalarak İmparatorluğu kurtarmak adına mucizevi bir ilaç ararlar. Yeni Osmanlılar'ın devamı olarak görülen İttihat ve Terakki Cemiyeti, radikal bir harekete girişerek, hürriyetin ilan edilmesini sağlar. 31 Mart Hadisesi'nin ardından II. Abdülhamit'i de tahtan indiren Cemiyet, İmparatorluğu yıkılmaktan kurtarmaya çalışır. 1918 itibari ile İmparatorluğun işgale uğraması neticesinde yurt dışına çıkan İttihatçı isimlerden bazıları[1], Millî Mücadele'den sonra yurtdışından geri dönerken kimileri de Avrupa'da suikastta uğrar.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde aktif rol alan isimlerin bazıları yeni Cumhuriyet rejiminde kendilerine yer bulurken bazıları da 1926 tasfiyesi ile adeta çemberin dışında kalır. Yeni Cumhuriyet'in kurucu kadroları (kendi İttihatçılıklarına rağmen) eski İttihatçıları, sadece siyaseten tasfiyeye maruz bırakmaz. Aslında İttihatçı isimlerin tüm izlerinin silinmesini hedefler. İttihatçılara ait evraklar Cumhuriyet rejiminden önce çeşitli sebeplerle yanmış ve korunamamıştı. Cumhuriyet rejimi ile bu durum devam ettiğinden bugüne ulaşan belge miktarı oldukça azdır. İttihat ve Terakki Cemiyeti tarihi de az miktardaki bu belgeler ile yazılmaktadır. Üstelik İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bugüne ulaşan evrak-ı metrukesinin akademiden uzak gazeteci-yazar koleksiyonerlere devredilmesi, İttihatçılık ile ilgili akademik çalışmaları olumsuz etkiler. Ayrıca Cemiyet'in tarihi, önde gelen isimler ekseninde yazılırken popüler tarihçiliğin Teşkilat-ı Mahsusa gibi konulara yoğunlaştığı görülür.[2] Dolayısıyla Cemiyet'e dair birçok konuyu ele alan Asım Çalıkoğlu gibi arka planda kalmış dönem tanıklarının biyografileri büyük önem kazanır. Ortaya çıkan biyografiler ekseninde, yazılmış döneme ait hatıralar Cemiyet tarihinin hiç bilinmeyen yönlerini ortaya çıkarır. Ayrıca hatıralar üzerinden ilişkiler ağı çözümlenerek hakkında hiçbir bilgi olmayan İttihatçıların da çalışılmasına olanak sağlar. Hatıralar, önde gelen

[1] Talat Paşa, Enver Paşa, Cemal Paşa, Doktor Nazım, Bahaeddin Şakir gibi önemli isimler yurt dışına çıkanlar arasındadır. Bknz: Sina Akşin, *Jöntürkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s.456.

[2] İbrahim Şirin, "Türkiye'de İttihatçı Algısı ve İttihat ve Terakki Çalışmaları", *Türkiye'den Aydın Portreleri I: Kurtuluş Kayalı*, Doğu Batı Yay. İstanbul, 2018, ss.257-275.

isimler çerçevesinde yazılmış İttihat ve Terakki tarihini, *muktedirin hikayesi* olmaktan da kurtarabilir.

Elinizdeki çalışma, Türkiye'nin kırılma anlarına şahit olmuş ve kıyıda kalmış bir İttihatçı'nın tipik örneğidir. Daha önce İbrahim Şirin'in yazdığı makale[3], dışında, Çalıkoğlu hakkında yapılmış bir çalışmanın olmaması da bu tezin önemine işaret eder. Çalıkoğlu hikayesi II. Abdülhamit döneminde (1876-1909) Bab-ı Âli caddesindeki muharrirlik hayatı ile başlar. Dönemin sert politikaları sıradan bir gazetecinin hayatını değiştirir. II. Abdülhamit dönemi İstanbul'unda ailesinin ve kendisinin yaşadığı acı deneyimlerin bir sonucu olarak Selanik'e sürgün edilir. Bu çalışma, sürgün sonrasında hürriyet özlemi içindeki bir gazetecinin İttihat ve Terakki Cemiyeti azaları ile tanışarak aynı amaç uğrunda neler yaşadığını gözler önüne serer.

Çalışmamızın birinci bölümünde Asım Çalıkoğlu'nun gençlik yıllarından başlayarak İstanbul'a gidişi, öğrenmiş olduğu yabancı diller sayesinde başladığı gazetecilik hayatının kısa özeti, aile yaşamı, birinci ve ikinci eşi ayrıca çocukları hakkında bilgiler bulunuyor. Bunun yanı sıra uzun yıllar tercümanlık yaptığı Hilmi Kitapevi ile olan mektuplaşmaları ve yaşadığı sorunlar, evrak-ı metrukesinin içeriği hakkında bilgiler ve ortaya çıkış hikayesi anlatılıyor.

İkinci bölümde *Son Posta* gazetesinde 1953-1954 yılları arasında kaleme aldığı İttihat ve Terakki Cemiyeti hakkındaki hatıraları ve yakından tanıdığı birçok önemli isim içerik analizine tabi tutularak aktarılıyor.

Son bölümde ise 1954-1961 yılları arasında kesintisiz şekilde yazılan köşe yazıları, Demokrat Parti ve uygulamaları, aynı zamanda gündemdeki önemli meselelerin üzerine değerlendirmeleri, tercüme ettiği eserler ve yazdığı kitaplar yorumlarımız üzerinden okuyucuya sunuluyor.

Bu çalışma bir İttihatçı'nın uzun yıllar boyunca verdiği hayat mücadelesinin sonucu olarak kendisine hiçbir yer bulamamasının hüzünlü öyküsünü gün yüzüne çıkarıyor. Ayrıca Çalıkoğlu örneğinden hareketle Türkiye tarihinde önemli roller oynamış benzer isimlerin, İttihat ve Terakki Cemiyeti çalışmalarına neler katabileceğinin altını çiziyor.

---

[3] İbrahim Şirin, "Asım Çalıkoğlu Hayatı ve Eserleri" *Arşivciliğe Adanmış Bir Ömür: Atilla Çetin Armağan Kitabı*, Sakarya Kitaplığı, Sakarya, 2016, ss. 123-134.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSTİBDAT'TAN CUMHURİYET'E İTTİHATÇI BİR PORTRE: MUSTAFA ASIM ÇALIKOĞLU

1.1. Hayatı ve Siyasi Faaliyetlerine Genel Bir Bakış

Mustafa Asım Çalıkoğlu, 1 Temmuz 1874'de (Rumi 3 Nisan 1290) Kayseri'de doğdu. Babası Tabur kâtibi Çalıkağazade Mustafa Rahmi Efendi, annesi Fatma Vesile Hanım'dır.[4] Birinci Meclis'in muhalif sesi II. Grubun önemli isimlerinden Ahmet Rıfat Çalıka[5] ile kardeştir. İlköğrenimini Girit'te tamamladı. Ardından Rumeli'nin Priznen, Üsküp, Gümülcüne şehirlerinde ve nihayet İstanbul'da eğitimine devam etti.[6] Türk ve Arap Edebiyatı eğitimini Edebiyat-ı Osmaniye Encümen-i Maarif-i a'zası Hayret Efendi'den[7] aldı. Genç yaşta İngilizce, Rumca ve Almanca öğrenen Çalıkoğlu, on sekiz yaşında Kıbrıs'ta çıkan *Zaman* gazetesinde Hugo ve Lamartine'den tercümeler yayınladı.

Genç yaşında ailesinin yanından ayrılmak isteyen Çalıkoğlu, babasının sandığından on altın para alarak Girit'ten kaçmaya çalıştı. Fakat bindiği Kurci kumpanyasına ait gemide yakalandı ve başarılı olamadı. Tekrar kaçmasına engel olmak amacıyla ailesi tarafından kâtip muavinliği sınavına girmeye zorlandı ve İstanbul'a gönderildi. Asım Çalıkoğlu'nun adeta hayatının dönüm noktalarından biri sayılabilecek bu yolculuğun sonunda İstanbul'da yaptığı ilk iş tabur kâtip muavinliği evrakını yakmak oldu. Kandiye'de edebiyat dersi aldığı Şair Recep Vahyi Bey'den bir tavsiye mektubu alan Çalıkoğlu, Ahmet Mithat Efendi'nin yanına gitti. Ahmet Mithat Efendi tarafından kendi ifadesi ile "ayaküstü Fransızcadan ve yazıdan" imtihan oldu. Ahmet Mithat Efendi'nin "Bizim gazetede muharrirlik yapar mısın?" şeklindeki sözleriyle sunduğu teklifi kabul eden Çalıkoğlu, altı yüz kuruş aylıkla 1895'te *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yazı hayatına başladı.[8]

---

[4] Asım Çalıkoğlu'na ait Teklif ve Sicil Kâğıdı (Orhan Koloğlu Arşivi), (Bknz: Ek-1 s.76)

[5] Ahmet Rıfat Çalıka hakkında bknz: Ahmet Rıfat Çalıka, *"Kurtuluş Savaşı'nda Adalet Bakanı Rıfat Çalıka'nın Anıları"* Yay. H. Hurşit Çalıka, İstanbul,1992. Ayrıca bknz: Nesrin Akkor, "Birinci Dönem Türkiye Millet Meclisi'nde Kayseri Vekillerinden Ahmet Rıfa Çalıka" *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl 3, 2018 s.39-52.

[6] Asım Çalıkoğlu, Cumhuriyet Dönemi Tercüme-i Hali (Orhan Koloğlu Arşivi) (Bknz: Ek-2 s.76)

[7] Hayret Efendi hakkında bknz: Abuzer Kalyon, Filiz Kalyon, *Adanalı Hayret Efendi*, Akçağ Yay. Ankara, 2017.

[8] Asım Çalıkoğlu'na ait 1 Mart 1949 tarihli daktilo hatırası (Orhan Koloğlu Arşivi) (Bknz: Ek-3 s.77) s.4

Artık bir muharrir olan Çalıkoğlu, *Temps, Matın ve Figaro* gazetelerini okumanın yanı sıra dönemin Bâb-ı Ali Caddesi'nde yazın hayatına yön veren isimlerden Ahmet Rasim, Müstecabi İsmet, Nuri Şeyda, Faik Esat, Mahmut Sadık ile yakınlık kurdu. Aynı yıllarda Osmanlı kadınları hakkında önemli bir kaynak olan *Hanımlara Mahsus Gazete* 'de de düzenli olarak yazılar yazdı. Bu yıllarda II. Abdülhamit aleyhine basında çıkan gazete yazılarını okuyarak hürriyetçi fikirlerini geliştirdi. Çalıkoğlu'nun hürriyetçi fikirlerinin oluşmasında bu dönem son derece etkilidir.[9]

Çalıkoğlu'nun genç bir muharrir olarak İstanbul'da sürdürdüğü yaşamı annesinin gelmesi ile bir anda seyir değiştirdi. Kendi ifadesi ile annesinin önceliği "koca bir şehirde tek başına yaşayan genç oğlunu mutlaka başgöz etmek" idi. Muharrirliğin bir geçim kaynağı olamayacağına inanan annesi herhangi bir yerde memur olması için girişimlerde bulundu. Bu sebeple kolları sıvayan Fatma Vesile Hanım, oğlu için çeşitli bağlantılar kurarak ve tavsiye mektupları alarak Tütün Rejisi'nde, Çalıkoğlu'nu memuriyete aldırdı. Ardından oğluna birçok eş adayı bulan Fatma Vesile Hanım, Çalıkoğlu'nu evlenmeye ikna etti. Çalıkoğlu'nun ikna olmasında en önemli sebep kendi ifadesi ile "En son teklif edilen kızın bana göre yaşlı olmasına rağmen o zamanın Üsküdar'daki Amerikan-Hom Skul mezunu, iyi Frenk dili bilen bir hanım olması olmuştur" şeklindedir.[10] Asım Çalıkoğlu, 1896 yılında Gülistan İsmet ile evlendi. Gülistan İsmet ile olan evliliği yazarları arasında bulunduğu *Hanımlara Mahsus Gazete*'de bir ilan ile de duyuruldu.[11]

Çalıkoğlu'nun Gülistan İsmet ile evliliğinden üç çocuğu dünyaya geldi. İlk çocuğu Afife Nurinnisa, 1 Temmuz 1900 tarihinde İstanbul'da doğdu. Afife Hanım, Ahmet Orhan Bergsan ile evlendi ve Bergsan soyadını aldı. İkinci çocuğu Bediha Leman ise 1908'yılında doğdu. Bedia Leman, Kral Faruk'un bir yeğeni ile evlense de evliliği uzun sürmedi. Mısır'dan dönen Leman, 13 Kasım 2008'de Ankara'da vefat etti. Son olarak oğlu Mehmet Halidun 3 Nisan 1909 tarihinde İstanbul'da doğdu.

[9] Asım Çalıkoğlu, a.g.h. s.4
[10] Asım Çalıkoğlu, a.g.h. s.5
[11] "Bir İzdivaç" Son Posta, (Asım Çalıkoğlu Aile Arşivi), (Bknz: Ek-4 s78)

Mehmet Halidun, ilk evliliğini Bakiye Hanım ile ikinci evliliğini ise Nimet Hanım ile yaptı. Halidun, 13 Mayıs 1990'da vefat etti.[12]

Asım Çalıkoğlu, 1906 yılına kadar Tütün Rejisindeki memuriyetine devam etti. Aynı zamanda yazı hayatını da bırakmayarak gazetecilik mesleğini sürdürdü. İstanbul Reji Nazırı olan Habib Melhame'nin isteği üzerine Reji başkatibi ve mütercim olarak Selanik'e sürgüne gönderildi.[13]

Çalıkoğlu, Selanik'te Manyasizade Refik ve Talat (Paşa) ile tanıştı. İttihat ve Terakki'ye girişi ilk olarak Talat Bey'in aracılığı ile olmuştu. Henüz bir nüve halindeki teşkilatın içine girdiğinde önemli görevler aldı. Cemiyetin varlığının ilk defa duyuruluşunda ve Reval görüşmelerine karşılık millet adına çekilen protesto metnini büyük devletlere gönderenler arasındaydı.[14]

Abdülhamit yanlısı Melhame'nin sebep olduğu sürgün aslında Çalıkoğlu'nun hayatında önemli bir aşamadır, zira İttihat ve Terakki Cemiyeti ile bu sürgün yerinde yolları kesişir. Selanik, dönemin önemli sürgün yerlerinden biriydi. II.Abdülhamit karşıtı olanlar çoğunlukla buraya sürülür. Nitekim İkinci Meşrutiyetin Selanik üzerinden teşkilatlanmasının arkaiğinde de İttihatçıların bu merkezde birleşmesi rol oynar.

II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte Reji'deki görevinden istifa etti. Cemiyetin *İttihat ve Terakki* isimli gazeteyi çıkarabilmesi için matbaayı kurdu. Cavit Bey ile beraber bir süre gazetenin çıkarılmasını sağladı. Cemiyetin Ahmet Rıza tarafından aynı zamanda İstanbul'da çıkardığı Şuray-ı Ümmet gazetesinin işlerinin iyileştirilmesi için Talat Paşa tarafından İstanbul'a çağrıldı. İstanbul'daki bu görevinin ağırlığı nedeniyle çok yorularak hastalandı. Hastalık nedeniyle çalışamadığı o günlerde 31 Mart Hadisesi patlak verdi. Gazetenin matbaası ve idarehanesi askerler tarafından basılarak yağma edildi. Tütün Rejisi'nden aldığı 80-100 altını ve kıymetli evrakları

[12] Mustafa Asım Çalıkoğlu, Nüfus Kayıt Örneği, (Çınarcık Kaymakamlığı İlçe Nüfus Müdürlüğü) (Bknz: Ek-5 s.79) Çalıkoğlu'nun eşleri, çocukları ve torunlarının yer aldığı soyağacı için bknz: (Ek-16 s.85)

[13] Asım Çalıkoğlu, "Hayatımda Tanıdığım Çehreler: Melhameler" *Son Posta* 2 Kasım 1958 s.2 *Sürgüne gönderilişi ile ilgili süreç ve sonraki olayların detayları II. bölümden itibaren anlatılacaktır.*

[14] Çalıkoğlu, a.g.h. s.5

burada kayboldu. 31 Mart olaylarının devam ettiği günlerde o da pek çok İttihatçı gibi bir süre saklanmak zorunda kaldı.[15]

Hareket Ordusu'nun 16 Nisan 1909'da İstanbul'a gelmesi ile birlikte kaçak hayatı sona erdi. Abdülhamid'in hâl edilmesinden sonra Sultan Reşat'ın hizmetinde mabeyn katipliğine tayin edildi. Ancak kısa süre sonra yakın arkadaşı Halit Ziya'nın tüm ısrarlarına rağmen "saraydaki yaldızlı ve uyuşuk hayatı beğenmediği" için görevinden istifa etti. Halit Ziya, *Saray ve Ötesi* adlı eserinde Çalıkoğlu'nun Meclis-i Mebusan Başkatipliği teklifini aldığı için istifa ettiğini aktarır.[16] Çalıkoğlu bu iddiaya hatırasında karşı çıkar ve "hakikatte istifadan çok sonra meclise girdim" der.[17]

Asım Çalıkoğlu, Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından 12 yıl boyunca Mebusan Meclisi Umum Kâtipliği görevinde bulunur. Bu süre zarfında meclisin iç işlerini, zabıtlarını, encümen ve kalemlerin mesailerini, kanunların çıkış şekillerini Avrupa Parlamentoları'ndan getirterek Mebusan Meclisi'ne uyarladı. Meclis matbaasını kurarak zabıtları bastırdı. Balkan Harbi sırasında Bekirağa Bölüğü'nde birçok "ittihatçı, nâzır, mebus ve kalem erbabları" ile birlikte tutuklu kaldı.[18]

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İstanbul'un işgal edilmesi ile Meclis kapatılmıştı. Bu süreçte Çalıkoğlu, takibe uğradı ve uzun süre saklandı. Birçok arkadaşı yakalanarak Malta'ya sürüldü. Mustafa Kemal'in emri ile İtalyan himaye kâğıdı temin ederek Antalya yolu ile Ankara'ya geçip Milli Hükümet'e katıldı. Mustafa Kemal tarafından Mısır, Tahran ve Suriye'ye ajan olarak gönderilmek istendi

---

[15] Çalıkoğlu, a.g.h. s.5

[16] Halit Ziya, Çalıkoğlu'nun istifasını şöyle anlatır: "*...istifa silsilesini açan mabeyn kâtipliğine alınmış olan Asım Bey oldu. Hayat ilmine vukufu kadar kalemine sahib olan, sevimliliği kadar iyi huyluluğuyla herkesi kendisine hayran eden bu arkadaş yalnız bir şeye kadir değildi. Asabına tahakküm edebilmek. Onu sarayın geniş ve tenha köşesinden bir şeyler çıkıverecekmiş vehmini veren sofalarında kendi kendisinin üzerine toparlanan bir ürkeklikle dolaşıyor gördükçe bu asabiyetin altında birdenbire bir olay fışkıracağına hüküm verirdim. Bu olay istifa şeklinde zuhur etti. Bir sabah beni sanki bir kabahat itiraf edecek bir suçlu haliyle gelip gördü ve gözleri yerde ellerini uğuşturarak kesik kesik anlattı. Bence pek sevimli olan bu dostun bir yanlış iş görmeğe teşebbüs etmemesi gerekliydi. Her şeyden evvel sebebini anlamak istedim ve anlamakta gecikmedim ki ona o günkü vaziyetine tercih edilen bir teklif vardır: Meclisi Mebusan başkitabeti... Teklifin üstünlüğü belli olunca fikrinden caydırmağa çalışmak onun zararına bir hodgâmlık olurdu. Bittabi bunu yapmadım ve bu suretle pek kıymetli bir iş arkadaşından mahrum kalmağa karşılık onun kabiliyetine daha uygun bir saha açılacağını görerek müsterih oldum."* Halit Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi,* İstanbul İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul,1981. s.30

[17] Asım Çalıkoğlu, a.g.h. s.5

[18] Asım Çalıkoğlu, a.g.h. s.5

ise de bu proje hayata geçmedi. 1921-1922 yılları arasında Zonguldak Mutasarrıflığı'na gönderildi ise de "gayrimeşru faaliyetlere engel olduğu fakat kendisinin arkasında durulmaması" sebebi ile görevinden istifa etti. Bir süre sonra Beyoğlu Mutasarrıflığı'na tayin edilmiş[19] olsa da Vali Haydar Bey ile geçinemediğinden Niğde Valiliği'ne nakledildi. Niğde'de gördüğü "Ağaların tagallübü" karşısında mücadele etmeye çalışmış ancak başaramamış ve Dahiliye Vekili Ferit Bey tarafından görevinden azledilmiştir. İstanbul'a döndükten sonra 1930 yılına kadar muhtelif işlerde çalışan Çalıkoğlu; Duhan şirketinin Bursa Umum Müdürlüğü, Edirne Tütün İnhisarı Başmüdürlüğü, Adalar ve Ayvalık murahhassılığı görevlerinde bulundu.[20]

Asım Çalıkoğlu, Mübadele Komisyonu'nun lağv edilmesinden sonra İstanbul'a döndü. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın (S.C.F.) kurulduğu 1930'lu yıllarda Ali Fethi Bey'den iş istedi. Fethi Bey'in, Fırkanın Kâtib-i Umumilik bürosunun şefliği teklifini kabul eden Çalıkoğlu, 200 lira maaş ile Nazlıhan'da işe başladı. Ancak bu görev Çalıkoğlu'nun hayatında adeta bir dönüm noktası olacaktır. Zira yıllar sonra kaleme aldığı hatıratındaki değerlendirmeye göre "Şümul ve manasının derinliğini ölçemeyeceğim kadar akıbeti meçhul bir badirenin"[21] içine girmesine neden olmuştur. 99 günlük kısa S.C.F. deneyiminden sonra partinin kapatılması üzerine farklı fikirlere sahip pek çok parti mensubu da siyasi hayattan uzaklaştırıldı. Partinin kapatılmasının ardından gelen günler Çalıkoğlu için oldukça zorlu geçecektir. Asım Çalıkoğlu, "memleket ve hükümet arasında tenkitlere, muahezelere ve hatta tehditlere"[22] maruz kalmıştır. Çalıkoğlu, yaşadığı acı tecrübenin ardından yaşamını idame edebilmek için 130 liralık maaşla İnhisarlar bültenine makale ve broşürler yazarak ve kitap tercümeleri yayınlayarak gelirini artırmaya çalıştı.[23] İnhisarlar İdaresi'nden emekli olduktan sonra Cumhuriyet Halk Partisi (C.H.P.) ocağında ve Nahiye heyetinde başkanlık yaptı. 1939 yılı genel seçimlerinde C.H.P.'den Milletvekili olabilmek amacıyla Dr. Refik Saydam'a bir mektup yazdı. Bu mektupta; "Ömrümün faal senelerini içinde geçirdiğim bütün muhitlerdeki arkadaşlarım, dostlarım bildiklerim

[19] Çalıkoğlu'nun bu göreve 5 Ekim 1922'de atanması neticesinde İsveç Kraliyet Legasyonu'nda görevli Ataşe Haig'den bir tebrik mektubu almıştır. (Asım Çalıkoğlu Aile Arşivi) (Bknz: Ek-6 s.80)
[20] Asım Çalıkoğlu, a.g.h. s.6
[21] Asım Çalıkoğlu, a.g.h. s.6
[22] Asım Çalıkoğlu, a.g.h. s.6
[23] Asım Çalıkoğlu, a.g.h. s.6

birer ikişer o şerefe erdiler. Tek, biricik tek olarak bir ben dışarıda kaldım. Artık hayatımın son devresi içindeyim"[24] demiş ve vekilliğinin onaylanmasını istemişti. Ancak Çalıkoğlu'nun S.C.F geçmişi, Parti tarafından aday kabulüne engel olmuştur.

Asım Çalıkoğlu, milletvekili olamayınca Yunus Nadi'nin hazırladığı Cumhuriyet Ansiklopedisi'nin sekreterliğini yaptı. *Cumhuriyet* gazetesinde çok sayıda isimsiz yazılar kaleme aldı. Çalıkoğlu, Yunus Nadi'nin ansiklopediyi yayınlayamayacağını anlayınca buradaki işinden istifa etti. Üsküdar Tramvay Şirketi'nde muamelat müdürlüğü yaparken 1942 yılında yaş haddinden emekli edildi. Bu tarihten sonra tercüme işlerine hız verdi. 1944 yılında Anadolu Ajansı'nda İdare meclisi azasıydı. 1948 yılında Hakkı Tarık Us' un "Elli Yıllık Yazarlar Jübilesi" nde bulundu.[25]

Mustafa Asım Çalıkoğlu, Gülistan İsmet ile boşandıktan sonra 1943 yılında Emine Maide Özkan ile evlendi.[26] 1953 yılından itibaren *Son Posta* gazetesinde hatıralarını yazdı. Aynı gazetede "Göz Kulak", "Dereden Tepeden", "Hayatımda Tanıdığım Çehreler" isimli köşelerde yazılar yazdı. 25 Temmuz 1961'de son yazısı olan "Bir Turistle Görüştüm" ile gazetedeki yazı hayatına veda etti. 1963'te "Avrupa Ortak Pazarı ve Türkiye ile Ortaklık Anlaşmasının Tam Metni" kitabını yayınladı.[27] Mustafa Asım Çalıkoğlu, 3 Mart 1969'da İstanbul'da vefat etti.

1.2. ASIM ÇALIKOĞLU'NUN EVRAK-I METRUKESİ

1.2.1. Evrak-ı Metrukesi'nin Ortaya Çıkış Serüveni

Mustafa Asım Çalıkoğlu'nun evrak-ı metrukesinin ortaya çıkışı bir dizi olayların arka arkaya gerçekleşmesi ile başladı. İlk defa Tarih Vakfı'nın Bilgi Belge Merkezi'nde Necmettin Sahir Sılan Arşivi'nde Çalıkoğlu'na ait paso kağıtları ve 2 adet davetiye Mete Tunçay tarafından bulundu. Tunçay, *Toplumsal Tarih* dergisinde

[24] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu 3.1.0.0. yer No: 17.92.9, 5 Şubat 1939. (Bknz: Ek-7 s. 80).
[25] Asım Çalıkoğlu, a.g.h. s.7
[26] Bknz: (Ek-5 s.79)
[27] M. Asım Çalıkoğlu, *"Avrupa Ortak Pazarı ve Türkiye ile Ortak Anlaşmasının Tam Metni"*, Pınar Yay. İstanbul, 1963.

iki farklı makale ile bu belgeleri yayınladı.[28] Prof. Dr. Ali Birinci ile iletişime geçen Tunçay'a, Birinci, Asım Çalıkoğlu'nun hatıralarına dair *Nevsal-i Milli* ve *Atatürk Dönemi Valileri* kitabında bahisler olduğu, ayrıca Son Posta gazetesinde hatıralarını yayınladığını söyledi. Tuncay, Eda Güçlü isimli öğrencisine Çalıkoğlu'nun hatıralarına dair Son Posta'yı taramasını istediyse de tarama 1950 yılının başlarına kadar sınırlı tutulunca Güçlü, hatıralara ulaşamadı.[29]

Orhan Koloğlu'nun Darıca Gazeteciler Cemiyeti'nin Huzurevi'nde yaşamaya karar vermesi neticesinde Prof. Dr. İbrahim Şirin kendisini ziyaret etti. Koloğlu, bu görüşmeden sonra kendisine ait kitap ve evraklarını Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Seminer Kitaplığı'na bağışladı. Bu arşivi inceleyen Şirin, Çalıkoğlu'na ait daktilo hatıralarının ve *Son Posta* gazetesindeki bazı hatıraların Koloğlu tarafından bir araya getirildiğini gördü. Çalıkoğlu'na ait dosyanın yanlışlıkla kendisine verildiğini düşünen Şirin, Koloğlu ile yeniden görüştü. Koloğlu, kendi kitaplarını yazmakla meşgul olduğunu, bu hatıraların Şirin tarafından yayınlanmasını istediğini belirtti. Belgelerin kendisine nereden geldiğini de hatırlayamadığını söyledi. Böylece Şirin, hatıraların tamamını bulmak ve bir araya getirmek üzere içerisinde bizimde olduğumuz bir ekip ile İstanbul Taksim Atatürk kitaplığında yoğun bir çalışmaya koyuldu. Burada *Son Posta* gazetesinde bulduğumuz hatıralar fotoğraflanarak metne dönüştürüldü. Hatıraların tamamı 2019 yılı içerisinde Türkiye İş Bankası Yayınları tarafından 3 cilt halinde basılacaktır.

Asım Çalıkoğlu'nun hatıralarının ortaya çıkması ile araştırmalara devam eden Şirin, Çalıkoğlu'nun oğlu Haldun'un torunları olan Servet Süreyya Çalıkoğlu ve Mehmet Ömer Çalıkoğlu'na ulaştı. Bu görüşmede kendileri ile aileye dair uzun bir söyleşi gerçekleştirdi. Aile, ellerinde bazı mektupların bulunduğunu ancak Osmanlıca olduğundan kendilerinin ne yazdığını anlayamadıklarını belirtti. Tarafımızca orada resmi çekilen bu belgeler bugün Çalıkoğlu'na ait evrak-ı metrukeyi oluşturmaktadır.[30]

---

[28] Bknz: Mete Tunçay, "Asım Çalıkoğlu'na Ait Belgeler" *Toplumsal Tarih*, 2005, S.135, s.84-88. Mete Tunçay, "Asım Çalıkoğlu'na Ait İki Adet Davetiye: Hürriyetin İlan'ının Beşinci Yıldönümü Kutlaması" *Toplumsal Tarih*, 2005, S.140, s.28-30.

[29] Şirin, (2016) a.g.m. s. 123-126.

[30] Bu çalışmanın ortaya çıkışı sayın hocamız Prof. Dr. İbrahim Şirin'in Çalıkoğlu dosyasında bizi yanından ayırmadan içtenlikle projeye dahil etmesi ile gerçekleşti. Ulaştığı her türlü belgeyi bizimle paylaştı ve tez konusu olacağını, bunun üzerine çalışmamız gerektiği konusunda bize yol gösterdi. Adeta işin mutfağına dahil olmamız ile bu çalışma ortaya çıktı. Kendisine ne kadar teşekkür etsek azdır.

1.2.2 Evrak-ı Metrukesi'nin İçeriği

Çalıkoğlu'na ait evrak-ı metruke konularına göre; aile içi mektuplar, Hilmi Kitapevi ile olan mektuplar, metin taslakları, banka dekontları ve aile resimleri olarak ayrılabilir. Belgelerin büyük çoğunluğu Çalıkoğlu'nun kendisi tarafından saklandığından genellikle cevabi yazıları içermektedir. Çalıkoğlu'nun yazdığı birkaç örnek dışında mektuplara ulaşılamamakla beraber cevabi mektuplardan çıkarımlar yapılabilmektedir.

Mustafa Asım Çalıkoğlu'nun aile mektupları çocukları ve ilk eşi Gülistan İsmet tarafından yazılmıştır. Genellikle aileden uzakta olan ve sürekli farklı illerde görev yapan Çalıkoğlu'na eşinin ve çocuklarının günlük sorunlarını ve mutluluklarını anlattığı anlaşılmaktadır. Parasızlık, iş arama ve bulma süreçleri, kişisel sorunlar, günlük gezintiler ve alışverişler, Mehmet Halidun Çalıkoğlu'nun oğlu Korkut'un muziplikleri gibi hayatın doğal akışında gerçekleşen durumlar mektupların ana konularını oluşturmaktadır. Mektuplar genellikle "Babacığım, muhterem babacığım…" gibi ifadelerle başlamaktadır. Çalıkoğlu'na karşı büyük bir saygı ve sevgi besleyen çocukların Çalıkoğlu'nun ilk evliliğini sonlandırırken de babalarının yanında oldukları anlaşılmaktadır. Zira Çalıkoğlu'nun ilk kızı Afife Nurinnisa'nın bir mektupta "Annem her ne kadar fena bir kadın olsa da…" gibi ifadeler kullanması annelerinden ziyade babalarını desteklediklerini işaret etmektedir. [31]

Evrak-ı metruke de Gülistan İsmet tarafından Çalıkoğlu'na yazılan bir mektup yer almaktadır. 1929 tarihli bu mektup Çalıkoğlu ile Gülistan İsmet'in neden boşandıkları ve ne zaman boşandıklarına dair önemli veriler içermektedir. Çok ciddi maddi sıkıntılar çektiğini anlatan Gülistan İsmet, Çalıkoğlu'nun emekli maaşını kendisine tahsis etmesini istemektedir. [32] Bu mektubun ardından Çalıkoğlu'nun kızı Afife Nurinnisa'nın yazdığı bir mektupta ise Çalıkoğlu'nun bir kadın ile ilişkisinin olduğunu, bu durumu babasına hiç yakıştıramadığını anlatmaktadır. Ayrıca tıpkı

[31] Kızı Afife'nin Asım Çalıkoğlu'na yazdığı bila tarihli mektup, (Çalıkoğlu Aile Arşivi) (Bknz: Ek-8 s.81)

[32] Gülistan İsmet'ten Asım Çalıkoğlu'na yazılan bila tarihli mektup (Çalıkoğlu Aile Arşivi)

annesi gibi maddi sıkıntılar içinde olduklarını söyleyen Afife Nurinnisa, "Baba, siz hiç mi para kazanmıyorsunuz" diyerek serzenişte bulunmaktadır. [33]

Çalıkoğlu'ndan Gülistan İsmet'e oldukça sert bir dille 1931 yılında yazılmış bir diğer mektupta ise Gülistan İsmet'in Paris'e gitmek istediği anlaşılmaktadır. Çalıkoğlu, Gülistan İsmet'in yaptıklarını anlattıktan sonra Paris'e gitme ve yanında Bedia Leman'ı götürme isteğine oldukça kızmaktadır. Hiçbir şekilde mesuliyet kabul etmeyeceğini anlatan Çalıkoğlu'nun bu mektubu 1931 yılında boşanma aşamasında olduklarını anlamamızı sağlar. Çalıkoğlu'nun en büyük şikâyeti Gülistan İsmet'in saray kökenli olması nedeniyle kendisini eşinden yüksek görmesi, çok para harcaması ve genel memnuniyetsizliğidir. [34]

Çalıkoğlu her ne kadar Gülistan İsmet ile oldukça sert tartışmalar yaşamış ve boşanmış olsa da çocuklarına karşı ilgili olduğu göze çarpmaktadır. Henüz 1920'lerde Robert Koleji'nde okuyan kızlarının eğitimi ile yakından ilgilenir. Aynı yıllarda oğlu Haldun'un uzun bir süre iş bulamaması nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları ve Limanları Umumi İdaresi'nden memur olma dilekçesine gelen ret cevabı[35] üzerine babasından yardım istediği anlaşılmaktadır.[36] 1940'lı yıllarda Haldun Çalıkoğlu'nun oğlu Korkut'un resimlerinin Asım Çalıkoğlu'na gönderildiği anlaşılmaktadır. Hatta 1940'lı yıllarda eşi ile sorunlar yaşayan Haldun Çalıkoğlu'nun babasından gelini ile konuşmasını aksi takdirde karısından boşanacağını ricacı bir dille talep etmektedir.[37]

Asım Çalıkoğlu'nun çocuklarına karşı olan ilgisi Gülistan İsmet'ten boşandıktan sonra bile çocukların babalarına karşı sürekli ılımlı ve sevgi dolu kalmalarını sağlamıştır. Haldun'un annesi için "annemin bunak tavırları" gibi ifadeler kullandığı görülürken babalarına karşı her üç çocuğun da oldukça saygılı ve seviyeli ifadeler kullandıkları aile mektuplarının tümünde görülmektedir. Çocukların annelerine yazdıkları mektuplar evrak-ı metruke içinde maalesef yer almamaktadır.

[33] Kızı Afife'nin Asım Çalıkoğlu'na yazdığı bila tarihli mektup, (Çalıkoğlu Aile Arşivi) (Bknz: Ek-8 s.81)
[34] Asım Çalıkoğlu'nun Gülistan İsmet'e yazdığı 31 Ekim 1931 tarihli mektubu (Çalıkoğlu Aile Arşivi)
[35] Haldun Çalıkoğlu'na yazılan Devlet Demiryolları tarafından 10 Nisan 1929 tarihli mektup (Çalıkoğlu Aile Arşivi)
[36] Asım Çalıkoğlu'na Haldun Çalıkoğlu tarafından yazılmış bila tarihli mektup (Çalıkoğlu Aile Arşivi)
[37] Asım Çalıkoğlu'na Haldun Çalıkoğlu tarafından yazılmış 8 Mayıs 1945 tarihli mektup (Çalıkoğlu Aile Arşivi)

Bu mektuplara ulaşabilseydik çocukların annelerine karşı olan tavırlarını net şekilde ortaya koymakla birlikte karşılaştırma yapma imkanına da erişmiş olacaktık.

Çalıkoğlu'nun aile mektuplarındaki bir diğer husus ise kızı Bedia Leman'ın babasına Ankara'dan yazdığı mektuplardır. 1960'larda Ankara'da yalnız ve bekar olarak yaşayan Bedia Leman, bir arabanın yahut arabanın parasının peşine düşmüştür. Mektuplarda geçen bu araba meselesinin tam olarak hangi sebeple ortaya çıktığı anlaşılamasa da Bedia Leman babasının bu meseleye karışmamasını, konu ile ilgili Turhan'ın[38] yardım ettiğini ve arabanın parasını almaya çalıştıklarından bahseder. Ayrıca bu yıllarda Bedia Leman'ın "başında bir erkek bulunmaması" nedeniyle de babasına yalnızlıktan serzenişte bulunduğu dikkat çekmektedir. Çalıkoğlu'nun torunu Korkut'a 1962 yılında iş bulmasına yardımcı olması da yine aynı mektuplardan anlaşılmaktadır.[39]

Aile mektupları içerisinde yer alan bir diğer konu ise Çalıkoğlu'nun ikinci eşi Maide Hanım'a yazdığı mektuplardır. 1956'da bir gemi seyahatine çıkan Çalıkoğlu, "ömrünün en güzel yolculuklarından birini yaptığından" bahsetmektedir. Bu seyahat İzmir, Antalya, Mersin ve nihayet İskenderun'da sonlanacaktır.[40]

Çalıkoğlu'nun aile mektupları, üç devir görmüş, siyaseten aktif roller almış bir kâtibin oldukça karmaşık bir yaşam serüveninde aile hayatını göstermesi açısından da oldukça önemlidir. Her ne kadar önemli görevler üstlenmiş olsa da Çalıkoğlu'nun maddi sorunlarının hiç bitmediği, tüm imkansızlıklara rağmen ailesine sahip çıkmaya çalıştığı, kendi doğru bildiği çizgisinden de hiç ödün vermediği görülür.

Asım Çalıkoğlu'nun uzun soluklu tercüme eserler verdiği Hilmi Kitapevi ile dönemsel sorunlar yaşadığı evrak-ı metruke içerisindeki İbrahim Hilmi (Çığıraçan)'a yazdığı mektuplardan anlaşılmaktadır.[41] Çalıkoğlu, Hilmi Kitapevi ile ilk defa 1939

[38] *Burada geçen Turhan isminin aileye oldukça yakın bir isim olduğundan hareketle Afife Nurinnisa' Bergsan'nın çocuğu Mehmet Turhan Saadettin olması muhtemeldir. Yani Bedia Leman'a yeğeninin yardım ettiğini düşünmekteyiz.*

[39] Bedia Leman'dan Asım Çalıkoğlu'na yazılmış, 16 Ağustos 1962, 10 Eylül 1962, 20 Eylül 1962 de yazılmış mektuplar (Çalıkoğlu Aile Arşivi)

[40] Asım Çalıkoğlu'ndan eşi Maide Hanım'a yazılan 13 Eylül 1956 tarihli mektup (Çalıkoğlu Aile Arşivi)

[41] Çalıkoğlu ve İbrahim Hilmi Çığıraçan arasındaki uzun soluklu bu mektuplaşmalar Türkiye'nin yayıncılık serüveni hakkında da önemli bilgiler içermektedir. Özelden genele düşünülecek olduğunda Türkiye'de yayınevleri ile yazarlar yahut tercümanlar arasında maddi konulardaki anlaşmazlıklar bugünde devam etmektedir. Çalıkoğlu'nun ifadesi ile "bir odun yarıcının bir aylık ücreti mukabili"

yılında Henry Fayol'un "Sınayi ve Umumi İşlerde İdare" adlı eserinin tercümesini yaparak çalışmaya başladı.

Hilmi Çığıraçan tarafından 1947 yılında Çalıkoğlu'na gelen bir mektupta Çalıkoğlu ile Çığıraçan'ın ilk defa tanışmalarına yer verilir. Çığıraçan, kendisinin söylemesi gereken bir sözü, önce Çalıkoğlu'nun söyleyerek çıkıp gittiği günden beri kendisi hakkında daima iyi niyet beslediğini belirtir. Aylığının azaltılması nedeni ile ek tercüme işleri arayan Çalıkoğlu'na, verdiği bütün sözleri tutmuş ancak Çalıkoğlu tercümeyi yarıda bırakarak gitmiştir.[42] Bu mektuba istinaden Çalıkoğlu'nun 31 Mayıs 1947 yılında Çığıraçan'a yazdığı mektup hayli dikkat çekicidir.

"... 350'den fazla sayfalı, en yüksek edebi üslupda yazılmış, edebiyyat tarihlerine geçmiş bir eseri bana 150 lira gibi bir odun yarıcının bir aylık kazancından bir bedel mukabili yaptırmak istediniz. Üstelik, eserin başından mütercim adını kaldırmak sureti ile en sarih, en meşru, en kanuni bir hakkımı da tanımak istemediniz…" [43]

Çalıkoğlu, oldukça fazla emek sarf ettiği Guy De Maupassant'ın "Bir Hayat"[44] adlı çevirisi nedeniyle Çığıraçan'a oldukça kızgın ve kırgındır. Tercümeye karşılık ödenecek ücreti yeterli bulmamasının yanında kitap kapağından isminin kaldırılmasına da kızar ve bu durumu kabul etmediğini bildirir. Çalıkoğlu'na göre bu kitabın, kendisi dışında bir başka tercümandan da satın alınmış olması nedeniyle yayınevi kapağa konacak isim hakkında kararsız kalır ve çözümü kapağa tercüman ismi koymamakta bulur. Mektupta, kitabın kapağında ismi olmadan yayınlanması durumunda gazetelere mektup yazarak kitabın rızası dışında yayınlandığını ve kitabın tercümesini kendisinin yaptığını ilan edeceğini belirtmektedir. [45]

şeklindeki yayınevi politikaları güncelliğini korurken, daha fazla telif hakkı yahut akademik teşvik vb. sebepler ile yazarlar tarafından ortaya konan eserler basım yayın hayatının hangi çemberde çıkmaza girdiğinin önemli bir göstergesidir.

[42] İbrahim Hilmi Çığıraçan'dan, Asım Çalıkoğlu'na yazılmış 29 Temmuz 1947 tarihli mektup. (Çalıkoğlu Aile Arşivi) (Bknz: Ek-9 s.81)

[43] Asım Çalıkoğlu'ndan İbrahim Hilmi Çığıraçan'a yazılmış 31 Mayıs 1947 tarihli mektup (Çalıkoğlu Aile Arşivi) (Bknz: Ek-10 1. sayfa s.82)

[44] Guy De Maupassant, *"Bir Hayat"*, Çev. Asım Çalıkoğlu, Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1947.

[45] Bknz: (Ek-10 1.sayfa s.82)

Çalıkoğlu aynı mektupta 1944 yılında Hilmi Kitapevinden yayınlanan Erich Knight'ın "Bu Herşeyden Üstün"[46] isimli tercümesinin karşılığı olarak sadece 50 lira aldığını, anlaşmaya istinaden kalan ücretin kendisine ödenmesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Çalıkoğlu, sadece hakkını istediğini şu sözlerle aktarırr:

"Kaleminden başka hiçbir sermayesi olmayan ihtiyar bir yazıcının hakkını aramaktan başka hiçbir manaya mahmul olmayan bu sözlerinin samimiyetini hüsnükabul buyuracağınızdan emin olarak daima minnettadınız ve halis dostunuz kaldığıma itimadınızı reca eder…"[47]

Çalıkoğlu'nun 1944 yılında basılan "25'inden Sonra Erkek Olan Kadının Anlattıkları"[48] eserinin tercümesine dair Çığıraçan ile anlaşma metni elimizdeki evrak-ı metrukede mevcuttur. 1942'de imzalanmış bu metinde Çalıkoğlu "bir defalık baskı hakkına 230 lira belirledikleri ve ilk baskı karşılığında da 100 lira aldığını, 20 Mayıs 1942 tarihine kadarda kalan 130 lirayı alacağını belirtir. Böylece İbrahim Hilmi Çığıraçan'a tercüme telif hakkını satar.[49]

Her ne kadar Çalıkoğlu'nun Hilmi Kitapevi ile maddi sebeplerden ötürü problemler yaşadığı belirgin şekilde görülse de 1954 yılında İbrahim Hilmi Çığıraçan'dan Çalıkoğlu'na yazılan bir mektup ile Çalıkoğlu'nun Hilmi Kitapevi ile çalışmaya devam etmek istediği anlaşılır. Çığıraçan'nın, Çalıkoğlu'na Georges Duhamel'in "Gece Yarısı İtirafı" kitabının çevirisinin yapılabileceğini bildirdiği bu mektupta çeviri talebinin Çalıkoğlu'ndan geldiği göze çarpmaktadır.[50] Çalıkoğlu, 1955 yılında Duhamel'in "Fırtına Gecesi" isimli eserini tercüme etmiş ve bu eser Hilmi Kitapevi tarafından basılmıştır.[51] Aynı yılda Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Kaynanam Nasıl Kudurdu" isimli eserini de sadeleştirir. Evrak-ı metruke içerisinde yer alan bir hesap çetelesi ile Çalıkoğlu'nun 1954-1955 yıllarında Hilmi Kitapevinden

[46] Erich Knight, *Bu Herşeyden Üstün*, (Çev. Asım Çalıkoğlu), Hilmi Kitapevi, İstanbul 1944.
[47] Bknz: Ek-10 2.sayfa, s.2
[48] Marcel Allain, *25'inden Sonra Erkekleşen Kadının Anlattıkları,* (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1944.
[49] İbrahim Hilmi Çığıraçan imzalı 6 Ekim 1942 mutabakatname (Çalıkoğlu Aile Arşivi) (Bknz: Ek-11 s.82)
[50] Asım Çalıkoğlu'ndan İbrahim Hilmi Çığıraçan'a yazılmış 19 Nisan 1954 tarihli mektup (Çalıkoğlu Aile Arşivi) (Bknz: Ek 12 s.83)
[51] Georges Duhamel, *Fırtına Gecesi* (Çev. Asım Çalıkoğlu), Hilmi Kitapevi İstanbul 1955.

aldığı ödemelerin bir listesi bulunmaktadır.[52] Toplamda 575 lira almış olan Çalıkoğlu'nun "Fırtına Gecesi" için 300 lira, "Kaynanam Nasıl Kudurdu" eserinin sadeleştirmesi için ise 30 lira aldığı, hesabın toplamında Hilmi Kitapevine borç olarak 245 liralık bir fark çıktığı anlaşılmaktadır.[53] Çalıkoğlu'nun yayınevi ile olan maddi sorunlarını bu yıllarda tam anlamıyla çözebildiğini söylemek bu noktada iddialı olabilir. Ancak "kaleminden başka bir sermayesi olmayan" Çalıkoğlu'nun tercümelere devam etmesinde maddi zorunlulukların ve uzun yıllara dayanan dostluklarının etkili olduğunu düşünmekteyiz.

İbrahim Hilmi Çığıraçan ile olan mektupların sonuncusu 1963 tarihli mektupdur. Mektubun da ana konusu Çalıkoğlu'nun Hilmi Çığıraçan'dan tercüme ücretlerini istemesidir. Hilmi Çığıraçan, mektupta da işlerinin bozulduğunu, bankadan yardım alması gerektiğini, Çalıkoğlu'nun ihtiyacını bildiğini ve gönlünü ferah tutup biraz sabırlı olmasını istediğini yazmaktadır.[54] 1963 yılında işleri gerçekten de bozuk olan ve sağlık problemleri yaşayan Hilmi Çığıraçan, aynı yılın haziran ayında vefat etmesi nedeniyle[55] Asım Çalıkoğlu'na ödeme yapmamış olması muhtemeldir. Ancak Çalıkoğlu, İbrahim Hilmi Çığıraçan ile uzun yıllara dayanan dostluğu ve ortak ticari çalışmaları sebebi ile onu el üstünde tutarak "memleketi okutan adam" olarak tanımlar.[56]

Asım Çalıkoğlu'nun evrak-ı metrukesinden çıkan bu değerli mektuplar İttihatçı bir muharrir ve tercümanın gerek siyasi yaşamında gerek iş ve aile yaşamında yaşadığı zorlukları ortaya çıkarması açısından oldukça önemlidir. Çalıkoğlu'nun bu mektupları saklayarak ailesine bırakmış olması bugün kendi biyografisinin hazırlanmasında oldukça yardımcı ve faydalı kaynaklar olarak önem arz etmektedir.

[52] Hilmi Kitapevi'nden Asım Çalıkoğlu'na ödenen ücretler listesi (Çalıkoğlu Aile Arşivi) (Bknz: Ek-13 s.83)
[53] Hilmi Kitapevi'nden Asım Çalıkoğlu'na ödenen ücretler farkı (Çalıkoğlu Aile Arşivi) (Bknz: Ek-14 s.84)
[54] İbrahim Hilmi Çığıraçan'dan, Asım Çalıkoğlu'na yazılmış 20 Ocak 1963 tarihli mektup. (Çalıkoğlu Aile Arşivi) (Bknz: Ek-15 s.85)
[55] Başak Ocak, *Tüccarzade İbrahim Hilmi Çığıraçan*, Müteferrika Yay. İstanbul, 2003, s.63
[56] Asım Çalıkoğlu, "Yarım Asır Yemeği" *Son Posta,* 12 Temmuz 1961. s.2

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. ASIM ÇALIKOĞLU'NUN HATIRALARI

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi ve Cumhuriyet tarihi çalışmalarında hatıralar önemli yer tutar. Hatıraların kaynak niteliği taşıyıp taşımadığı, tarihçiler arasında uzun tartışmalara neden olur. Bu durum zaman zaman hatıranın orijinalliği konusundaki tartışmalar nedeniyle de uzayabilir. [57] Hatta hatıralar, tarihçiler tarafından kaynak olarak kullanılmak istendiğinde "ben" anlatısının sorunları nedeniyle daha temkinli yaklaşılan bir tür olarak görünür. Hatıralar tüm problemlerine rağmen yapılan çalışmalarda belirli metotlarla kullanılabilir. [58] Özellikle çalışılan döneme ait birinci elden kaynak yoksa yahut çok azsa ilgili döneme ait hatıralar devreye girer.

Hatıralar, "ben" anlatısının en bariz hissedildiği türlerden biridir. Çok çeşitli sebeplerle kaleme alınan bu metinler Türkiye'de özellikle 1908 ve sonrasında artar. Osmanlı İmparatorluğu'nun artık yıkılış safhasına geldiği tarihlerde, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ortaya çıkışı, hatıra metinlerinin artmasını sağlayarak kendini aklamak isteyenlerin yahut intikam almak isteyenlerin en önemli araçlarından biri olur. Bu durum Cumhuriyet'in ilanının ardından artarak devam eder ve 1930'lu yıllarda zirve noktaya ulaşır. Hatıralar, genellikle ilgili tarihte yaşanan olaylar ile ilgili bilgiler verdiğinden ikinci yahut üçüncü kişilere de cevap hakları doğurur. Bu nedenle bazen tek bir soru yahut olaylar dizisi hakkında hatıralar kaleme alınarak "bende vardım ve bana göre şöyledir" mahiyetinde metinler yazılır. Mustafa Kemal'in *"Nutuk"u*, Kazım Karabekir'in hatıraları, Celal Bayar'ın *"Ben de Yazdım"* isimli hatırası bu metinlere örnektir.[59]

Millî Mücadele'nin önde gelen isimlerinin hatıralarını kaleme almaları gibi Asım Çalıkoğlu 'da 1953 yılında *Son Posta* gazetesinde II. Abdülhamit döneminden

[57] Hatıranın gerçek mi yoksa kurmaca mı olduğu üzerine temelde Hakan Erdem ve Ayhan Aktar arasında geçen "Sarkis Torosyan'ın Anıları" konusu güzel bir örnektir. Hakan ve Erdem ve Ayhan Aktar arasında geçen bu tartışmaya daha sonra Edhem Eldem'de katılmış ve Torosyan'ın hatıralarının kurmaca olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Farklı görüşlerin belirtilmesinin ardından ortaya çıkan netice ise hatıra türünün ne kadar problemli olduğudur.

[58] Ali Birinci, "Hatırat Türünden Kaynakların Tarihi Araştırmalardaki Yeri ve Değeri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* S.4, 1 Temmuz 1998, s.618.

[59] İbrahim Şirin, "Esat Serezli'nin Hatıraları Bağlamında Hatıra Tarih ve Edebiyat", *Berda Türkdoğan Uysal Armağan Kitabı*, Sonçağ Yay. Ankara, 2015, s.416.

başlayarak 31 Mart Hadisesi'ne kadar başından geçenleri kendi yorumları ile birlikte tefrika eder. Çalıkoğlu, hatıralarını neden kaleme aldığını ise şöyle açıklar:

"…Haritasız pusulasız yetmiş küçük yıldan beri ne ilerisini ne sonunu bilmediği bir yolun yolcusu olan bir seyyaha benziyorum. Gittiğim yolda bir an için başımı gerilere çevirdiğim zaman zannediyorum ki her sayfası başka bir mevzu fakat hepsi de aynı adı taşıyan yetmiş ciltlik bir külliyat okumuşum. Yahut temsili yetmiş yıldır devam eden trajikomik bir tiyatro piyesinin kâh seyircisi kâh aktörü imişim. Bunlardan şimdi bende kalan intibaları biraz kurcalamak için dimağ gözümü bunca zamandır geldiğim yolun en uzak ufuklarına kadar gezdiriyorum. Her gün benden daha ziyade uzaklaşan bu ufakların sis kaplamış uzaklıkları içinde az çok açıkça belirenlere bakıyorum. Gördüklerim bana adını bilmediğim bir yazarın, sanki vaktiyle okuduğum inanılması güç resimli bir hikâye koleksiyonundan kalma hatıralar hissini veriyor. O kadar ki kendi kendime acaba bunlar hayal midir ve bu memleket bizim kendi memleketimiz ve bu insanlar gerçekten tanıdığım adamlar mıdır diyorum. Fakat hayır, gördüklerimin ve bildiklerimin hiç birisi ne hayaldir ne rüya. Ben onları hep gördüm ve yaşadım. Hatıralarını dimağımın derin hücrelerinde, seslerini hâlâ kulağımda buluyorum."[60]

Çalıkoğlu, 1953 yılında hatıralarını kaleme aldığında 79 yaşındadır. Artık yaşlandığını düşünen Çalıkoğlu'nun hatıralarını unutmaya başlayacağından korktuğu için yazdığı söylenebilir. Ayrıca Çalıkoğlu'nun İttihat ve Terakki'den Cumhuriyet'in kuruluşuna ve sonrasındaki yıllara kadar siyasal faaliyetlerin içinde bulunması hasebiyle adeta "ben de vardım" demek amacıyla bu hatıraları kaleme aldığını söylemekte mümkündür.

Asım Çalıkoğlu hatıralarını 165 tefrika ve iki ana bölüm halinde kaleme alır. Tefrikaların ilk bölümüne "İstibdattan Cumhuriyete" ikinci bölümüne ise "İmparatorluğun Yıkılışına Doğru" ismini verir. 3 Şubat 1954'te 31 Mart Hadisesi'ni anlatırken hatıraları yarıda kesilir ve geriye kalan kısmı yayınlanmaz. Hatıralarının yarım kalmasının nedeni o yıllarda iktidarda olan Demokrat Parti'den çekinmiş olabileceği gibi bir çeşit baskıya uğramış olması da muhtemeldir. Zira Çalıkoğlu'nun 31 Mart gibi bir hadiseyi "şeriatçıların vahşi ayaklanması" olarak anlatması dönem

[60] Asım Çalıkoğlu, "Yetmiş Yıllık Yoldan Gerilere Bir Bakış", *Son Posta*, 20 Nisan 1953, s.5

konjonktürü içerisinde rahatsızlık yaratmış olmalıdır. Dikkat çekici diğer bir nokta ise 3 Şubat 1954'te yarıda bırakılan hatıralarının gazetedeki yerini 11 Şubat 1954'te Lütfi Arif Kenber'in "İstiklal Savaşı'nın Meçhul Kahramanları"[61] isimli bir yazı dizisinin doldurmasıdır. Bu yazı dizisi incelendiğinde Çalıkoğlu'nun İttihat ve Terakki'nin önemli isimlerine dair olumlu görüşlerinin tam aksine Enver ve Talat Paşa hakkındaki olumsuz görüşlerin baskın olduğu görülür. *Son Posta* gazetesindeki bu durum Çalıkoğlu'nun hatıralarının yarım kalmasının kesin sebebini bize söylemiyor olsa da İttihat ve Terakki'de ardından da Cumhuriyet kadroları içerisinde yer alan ve 1950'li yıllarda yaşayan önemli isimleri rahatsız etmiş olabilir.

Çalıkoğlu, hatıralarının yanı sıra yine hatırında kalan isimlerin portrelerini çizebilmek adına "Hayatımda Tanıdığım Çehreler" başlıklı yazı dizisini kaleme alır. Çehreleri kaleme alacağını belirttiği yazısında neden portre yazdığını açıklar. Aslında Çalıkoğlu, hatıraları kaleme alma gerekçesi ile aynı nedenden dolayı portreleri yazar. Amacını ise şöyle açıklar:

"…Dedim ki efendi! Sen üç rejim yaşamış adamsın, şu memleketin Abdülhamit'inden Cumhuriyet ricaline kadar yaşadın, son 50-60 senelik tarihin içinde bütün inkılapları gördün, bütün Meşrutiyet parlâmentosunun ayanını, mebusanını tanıdın. Binlerce İmparatorluk mebuslarıyla beraber çalıştığın gördüğün, tanıştığın, bunca çehreler içinde senin hafızanda yer etmiş, Arap'tan, Arnavut'tan, Rum'dan, Ermeni'den Çerkez'den Kürt'ten Boşnak'tan komitacısından askerinden âliminden ve kalem sahiplerinden niceleri vardır ki şu dünyadan gitmişlerdir. Fakat senin hatıranda yaşarlar. Gel, onların en enteresanlarından bir seçme koleksiyon yap ve ara sıra bize çeşni değiştir…" [62]

Çalıkoğlu'nun uzun yaşamı boyunca yaşadığı tecrübeleri okuyucularına aktarma arzusunun yanı sıra 1950'li yıllarda basında çıkan Talat Paşa hakkındaki yazıların kendisini rahatsız ettiği anlaşılır. Çalıkoğlu'nun İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girişine vesile olan Talat Paşa'ya karşı oldukça korumacı bir tutum sergilediği yine hatıraların içeriğinde anlaşılır.

[61] Lütfi Arif Kenber, "İstiklal Savaşının Meçhul Kahramanları" *Son Posta,* 11 Şubat 1954 s.2
[62] Asım Çalıkoğlu, "Hayatımda Tanıdığım Çehreler"*, Son Posta,* 12 Kasım 1957, s.2

Çalıkoğlu'nun hatıralarını yazmak için neden 1953 yılını beklediği ise ayrı bir sorudur. 1930'lu yıllardaki S.C.F. deneyiminden sonra C.H.P'den milletvekili olamaması, aktif siyasette kendisine yer bulamaması ile hem partisine kendisinin kim olduğunu hatırlatmak hem de hatıralarının rahatsızlık yaratabileceği kişilerin artık iktidarda olmaması nedeni ile hatıralarını yazabileceği uygun ortamın oluştuğunu düşünmüş olmalıdır. Zira Çalıkoğlu'nun milletvekili olamaması sadece siyasal bir güç arzusunun gerçekleşmemesi değildir. İttihat ve Terakki'den çok partili siyasal yaşama geçiş yıllarında verdiği hizmetlerin mükafatını alamayacağı düşüncesi onda derin bir yara açmış olmalıdır. Dolayısıyla bu noktada hatıranın iz bırakma amacı devreye girmektedir.

Çalıkoğlu'nun hatıraları ve kaleme aldığı çehrelerin neden kıymetli olduğu sorusu önemlidir. Bu hatıralar, Talat Paşa'ya oldukça yakın çalışan bir İttihatçının birebir gözlemlerini ve yorumlarını içermektedir. Hatıraların olay örgüsü ve gelişimi Talat Paşa ve faaliyetleri üzerine kuruludur. Hatta Çalıkoğlu, "Talat Paşa olmasa Abdülhamit'in keyfi saltanatı yıkılmazdı" demektedir.[63] Çalıkoğlu'nun Osmanlı Mebusan Meclisi'nin Katib-i Umumisi olmasının yanında 31 Mart Hadisesi'nin yaşandığı günlerde meclis toplantı zabıtlarına ulaşarak yayınlaması bu hatıraları önemli kılan bir noktadır. Hatıraların bir diğer özelliği ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden Saray mensuplarına, dönemin önemli isimlerinin sadece siyasal faaliyetlerinin değil şahsi özelliklerini, özel yaşamlarına dair bilgileri de içeriyor olmasıdır. "Hayatımda Tanıdığım Çehreler" başlığı bu konuda zengin bir kaynak niteliğindedir. Ayrıca çehrelerin ve hatıraların bir diğer önemli özelliği ise örgütlü bir cemiyetin ilişkiler ağının anlaşılması hususunda dönem çalışmalarına yardımcı olabilecek kaynak niteliğinde olmasıdır.

İstibdat yılları, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin örgütlenme biçimleri, hafiyelik ve Osmanlı Bankası Baskını, Ermeni Sorunu gibi dönemin önemli olaylarına yakından tanık olan Çalıkoğlu'nun hatıraları, Osmanlı son dönemi hakkındaki çalışmalara önemli katkılar sağlayacağı fikrindeyiz.

2.1.1. İstibdattan Meşrutiyete: Çalıkoğlu'nun Gözünden İstibdat Yılları

[63] Asım Çalıkoğlu, "Hayatımda Tanıdığım Çehreler: Talat Paşa", *Son Posta*, 25 Mart 1959

Çalıkoğlu'nun hatıralarının ilk bölümünün bir kısmını oluşturan bu yazı dizisinde toplam 165 köşe yazısı vardır. Çalıkoğlu'nun gençlik yıllarının yarısından fazlası II. Abdülhamit'in hükümdarlığı döneminde İstanbul'da geçer ve "o yıllar kendisi için baştan başa bir işkence devridir." Çalıkoğlu, II. Abdülhamit hakkında klasik bir İttihatçı fikrine sahiptir. II.Abdülhamit, "müstebit, zalim, baskıcı ve korkak"tır.[64] II. Abdülhamit'in uzun yıllar boyunca süren hükümdarlığını ayakta tutan şey "halkın aklı ve gözünün kapalı karnını tok tutmasıdır. Yakacak oduna, ete ekmeğe zam yapılmasını engelleyerek "velinimet" vasfını kaybetmek istememektedir. Ekonomik koşulların halkın doğrudan cebine dokunduğu noktalardaki müdahaleleri halkın diğer problemler karşısında (çamur bataklık yollar, topraksız tohumsuz köylü, salgın hastalıklar vb.) "Allah ömrü şâhaneyi müzdad buyursun" demesiyle göz ardı edilmektedir. Böylece II. Abdülhamit tahtını uzun bir süre korur. [65]

Çalıkoğlu, Girit'te geçirdiği gençlik yıllarının ilk evresinde Rumca ve Fransızca öğrenir. Öğrendiği Rumca ve Fransızca ile ilk yazılarını *Zaman* ve *Mizan* gazetelerinde yayınlar ve bu tecrübe sonunda İstanbul'a giderek muharrir olmaya karar verir. Ailesinin yanından ayrılarak İstanbul'a gelir ve aldığı tavsiye mektubunun yardımıyla Bab-ı Âli'de ilk defa *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde muharrirliğe başlar. Bu yıllarda sansürün ağır baskısına değinirken, dönemin ünlü sansör isimlerinden Hıfzı Bey'in, yazdığı yazıları nasıl sansürlediğini anlatır. Hıfzı Bey, Abdülhamit'in kafası ile düşünüp onun gözü ile okumaktadır. Eline aldığı iki buçuk kolonluk yazıları birçok yerinden çizdiği kelime ve cümleler ile (bazen de tüm paragrafı) makalenin altını üstüne getirmektedir. Yazıların en sonuna da "görülmüştür, Hıfzı" imzasını atar.[66] Çalıkoğlu, Hıfzı Bey'in sürekli sansürlediği kelimeleri bildiğini kendisine anlatarak, her seferinde yeni kelimeler sansürlediğinden şikâyet eder. Kendisine bu konudaki rahatsızlığını dile getirdiğinde ise aldığı cevap dikkate değerdir. Hıfzı Bey, tüm dikkatine rağmen ertesi gün basılan gazetelerin başkaları tarafından okunduğunu ve buldukları herhangi bir yasaklı kelimeyi "Hıfzı Bey bunu nasıl görmemiş" diyerek Saraya jurnal edildiğini söyler. Yani "hafiye, başka bir hafiye ile korkutulmakta ve on

[64] Çalıkoğlu'nun hatıraları incelendiğinde çok daha ağır ifadelerin yer aldığı görülebilmektedir.

[65] Asım Çalıkoğlu, "O Kadar Sıkı Tedbirlere Rağmen Avrupa'ya Firar Etmenin Çeşitli Yolları Nasıl Bulunurdu?" *Son Posta,* 24 Nisan 1953, s.5.

[66] Asım Çalıkoğlu, "Kendimi Hayatta Bütün Arzularıma Ulaşmış Sanıyor, Sevinç ve Saadet İçinde Yüzüyordum", *Son Posta,* 4 Mayıs 1953, s.5.

paralık bir adam bir veziri jurnal edebilmektedir". Çalıkoğlu içinde bulundukları bu boğucu hava içinde II. Abdülhamit'e karşı düşmanlığının arttığını ve hürriyet aşkının da giderek körüklendiğini yazar. [67]

Hıfzı Bey'in yerine *Tercüman-ı Hakikat*'e getirilen Ebul-Mukbil Kemal'in ise Hıfzı Bey'e rahmet okuttuğunu anlatan Çalıkoğlu, Mukbil Kemal'in aslında hafiyelik görevi dışında bir muharririn nasıl yetiştiği, bir gazetenin nasıl çıkarıldığını öğrenmek amacı ile Yıldız Sarayı'ndan gönderildiğini öğrendiğinde ne kadar şaşırdığını dile getirir. Mukbil Kemal'in gelişinden hemen sonra *İkdam* gazetesine geçer. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde birlikte çalıştığı Ahmet Refik'in ise *Sabah* gazetesine giderek *Tercüman-ı Hakikat*'ten ayrıldıklarını anlatır.[68]

İkdam gazetesine geçen Çalıkoğlu'nun *Tercüman-ı Hakikat* hakkındaki görüşleri dikkate değerdir. "*İkdam* gazetesinin kendi fikir hayatında yeni ve geniş ufuklara açtığını" yazarken, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi için "durgun ve uyuşuk bir gazete" kelimelerini kullanır. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin tüm amacının gazeteyi doldurmak olduğunu, Ajans Havas'tan alınan suya sabuna dokunmayan haberlerin yayınlandığını anlatır. O dönemdeki gazete sahiplerinin çoğunluğunun Yıldız Sarayı'ndan aylıklar aldığını, ek olarak Osmanlı Bankası'ndan ve Tütün Rejisi'nden de haraç aldıklarını anlatır. Ancak *İkdam* gazetesinin, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin aksine modern bir gazete olma yoluna girmeye çalıştığını yazar. Gazetedeki yazarlar kültürlü ve değerli kalem sahipleridir. Gazetenin sahibi Ahmet Cevdet ise "zamanının kısırlığına, istibdadın yoğun tazyikine rağmen gazetesi ile ve matbaası ile memleket eğitimine epey hizmet etmiş bir vatandaştır." [69]

İkdam gazetesinde çalışmakta iken *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinden ayrılan bazı arkadaşlarının kendisini *Saadet* gazetesine çağırması üzerine bu gazetede çalışmaya başlar. Gazetenin sahibi olan Nuri Bey'in sadece gazetenin kazandığı paralar ile geçinmekte olduğunu, işleri ise kardeşi Ömer Efendi'nin yürüttüğünü anlatan Çalıkoğlu, Saadet gazetesinin Yıldız Sarayı'ndan para alarak durumunu düzeltmeye çalıştığını da yazar. Ancak Nuri Bey'in kardeşi Ömer Efendi'nin gelen

[67] Asım Çalıkoğlu, "İstibdat Devri Matbuat Tarihinde Hıfzı Bey'in Şöhreti Zemzem Kuyusunu Kirleten Arabın Şöhretine Eşittir" *Son Posta*, 5 Mayıs 1953, s.5
[68] Çalıkoğlu, "İstibdat Devri Matbuat…", 5 Mayıs 1953, s.5
[69] Asım Çalıkoğlu, "Bütün Etvarile Bir Mankeni Hatırlatan Giritli Mustafa Bey Kimdi?" *Son Posta,* 6 Mayıs 1953, s.5

tüm parayı kendi çıkarına harcadığı için maddi sıkıntılar baş gösterir[70] ve Çalıkoğlu, Baba Tahir'in *Malumat* gazetesine geçer.

Çalıkoğlu'nun Baba Tahir hakkındaki hatırası dikkate değerdir. O'na göre Baba Tahir, Yıldız Sarayı'na en yakın isimlerden biridir. Ancak *Malumat* gazetesinde bir sabah çıkan manşet haber Baba Tahir'in küreğe mahkûm olmasına sebep olur. Bu habere göre Dahiliye Nazırı Memduh Paşa'nın dairesinde rüşvet karşılığında nişan satılır. Fakat yapılan tetkikler sonucunda aslında Baba Tahir'in nişan sattığı anlaşılır ve bu nedenle küreğe mahkûm edilir.[71]

Bab-ı Âli Caddesi'ndeki gazeteleri birbirlerine çok yakın olduğundan akşamları farklı gazetelerde çalışan muharrir arkadaşları[72] ile beraber birahanelere takılırlar ve buralarda gazetelere yazılamayacak gelişmelerin[73] ağızdan ağıza nasıl yayıldığına da tanık olurlar. Birbirine güvenen arkadaşların konuşabilecekleri iki üç yer olduğunu anlatan Çalıkoğlu, bu yerleri Beyoğlu'nda Yani ve Nikola'nın lokanta ve birahaneleri olduğunu, buraların kendileri için adeta sığınak görevi gördüğünü anlatır.[74]

Asım Çalıkoğlu'nun hatıralarında önemli yer tutan bir diğer konu ise II. Abdülhamit devrinin mali durumu hakkındaki görüşleridir. II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 25'inci yılında (1901) büyük şenliklerin düzenlendiğini, bu şenliklerde kullanılan süslemelerin kalitesine ve büyüklüğüne göre, süslenmiş olan evin sahibinin padişaha olan yakınlık derecesinin anlaşıldığını belirtir. Yine 25'nci yıl şerefine II. Abdülhamit tarafından Osmanlı vatandaşlarına ait olan toplam 12 milyon liralık

[70] Asım Çalıkoğlu, "Saadette Çalışan Gazete Sahibinin Kardeşi Ömer Efendi Yüzünden Çektikleri Sıkıntı" *Son Posta,* 8 Mayıs 1953, s.5

[71] Asım Çalıkoğlu, "Baba Tahir'in Küreğe Mahkûm Edilmesine Sebep Olan Sansörleri Bile Korkutan Cüretinin İçyüzü Ne İdi?" *Son Posta,* 9 Mayıs 1953, s.5

[72] Çalıkoğlu, Mahmut Sadık, Doktor Şükrü, Ahmet Refik, Müstecabi İsmet, Abdullah Zühtü, Faik Esat, Nuri Şeyda gibi dönemin önemli muharrirleri ile beraberdir. Asım Çalıkoğlu, "Devlet Memurları ile Bütün Gazete ve Mecmualarda Çalışanların Adeta Omuz Omuza Çalıştığı Babıâli Caddesi" *Son Posta,* 12 Mayıs 1953, s.5

[73] Çalıkoğlu, Yıldız Sarayı'nın Zaptiye Nezareti'nin faaliyetleri, tarihi elçilerin sarayla olan temaslarının içyüzü, vükelaya ait dedikodular, büyük hafiyelerin jurnalleri, Avrupa'daki Jöntürk neşriyatı, yeniden Avrupa'ya kaçanlar, şehzade ve sultanlar saraylarından sızan haberler, evleri basılan ve Taşkışla'ya kaldırılanlar gibi haberleri kastetmektedir. Çalıkoğlu, 12 Mayıs 1953 tarihli yazısı, s.5

[74] Çalıkoğlu, 12 Mayıs 1953 tarihli yazısı, s.5

verginin affedilerek hazine tarafından karşılanacağı müjdesinin verildiğini hatırlatan Çalıkoğlu, o yıllardaki mali durumun özetini şu şekilde anlatır:

"Askerin ayda 19 kuruşluk aylığını veremeyerek köşe başlarında kucağında tayin ekmeği sattıran, geçimleri aldıkları üç, beş yüz kuruş aylığa bağlı memurlarla dul ve yetimleri aylık kırıcı sarrafların eline esir eden faizini ödeyemedikleri rehinler yüzünden mal ve mülklerinin ellerinden gitmesine seyirci kalan, para darlığında kaldıkça Anadolu vilâyetleri valilerine üç güne kadar şu kadar bin lira gönderilmediği takdirde hakkınızda iyi olmayacak diye telgraflar çeken bir hazine hesabına üzerinden yıllar geçmiş ve bekaya diye zaten tahsili, bilhassa Yıldız Sarayı zenginleriyle isyan halinde bulunan yerlerde imkânsız kalmış, 16 yıl evveline kadar olan vergi borçlarının bol keseden affedildiğinin ilân edilmesi ne mâna ifade ettiği aşikârdı. Fakat halkı uyuş-turmak için bu da padişahın yüksek ülüvvücenab eseri olarak gösterildi."[75]

25'inci yıl şenliklerinde II. Abdülhamit tarafından halka yapılmış olan bu büyük ülüvvücenab eseri padişaha kat kat misli ile dönmüştür. Zira içeriden ve dışarıdan aldığı büyük hediyelerin kendisine maddi ve manevi büyük kazançlar aktardığını söylemekle birlikte İstanbul'da özellikle gayrimüslim cemaatlerin liderleri tarafından yerli şirketler aracılığı ile som altın ve gümüşten pırlantalarla süslü minyatürler hediye edildiğini, bu hediyelerin dönem gazetelerinde haber olduğunu aktarır.[76]

Duyun-u Umumiye konusunda da görüşlerini aktaran Çalıkoğlu, kuruluşundan başlayarak Duyun-u Umumiye'ye terk edilen gelirlerin listesini verir.[77] Duyun-u Umumiye'nin adeta Osmanlı içinde ayrı bir devlet olduğunu aktarırken kurumun işleyişini de şöyle özetler:

---

[75] Asım Çalıkoğlu, "Üsküdardan Beşiktaştan Yukarıya Boğaziçine Doğru İki Taraflı Bütün Sahil Işıktan Görünmez Olmuştu" *Son Posta*, 6 Haziran 1953, s.5

[76] Çalıkoğlu, 6 Haziran 1953 tarihli yazısı, s.5

[77] Bu kurumları *Tuz ve tütün tekeli, Damga pulu geliri, İpek aşarı geliri, Balık rüsumu, Gümrük ve patente gelirleri fazlası, Bulgaristan'ın yılda 100 bin lira olarak tespit edilen vergisi (Bulgarlar bu parayı hiçbir vakit vermemişler ve onların yerine Osmanlı hükümeti ödemiştir). Şark-i Rumeli vergisi, Kıbrıs vergisi (bu da 130 bin altına çevrilmiş ve hazine tarafından ödenmesi kabul olunmuştur), Tömbeki (nargile) rüsumu* şeklinde aktarmaktadır. Asım Çalıkoğlu, "Muazzam Borcun Faiz ve Sermayesinin Ödenmesine Karşılık Duyun-u Umumiyeye Terkedilen Gelir Kaynakları" *Son Posta*, 21 Temmuz 1953, s.5

"Az zamanda bütün Osmanlı İmparatorluğu'nda teşkilât yapan bu yabancı idare yukarıdaki gelirleri kaynaklarından kendi memurları vasıtası ile tahsil edecek, kendi kolcuları hafiyeleri olacaktı. İlk önceleri Sirkeci de mütevazi bir binada işe başlayan ufak mikyastaki bu küçük yabancı hükümet bir müddet sonra kendi satvet ve kuvvetini göstermek için Bab-ı Âliye tepeden bakan bir yerde Cağaloğlu'nda Çiftesaraylar da bugün İstanbul Erkek Lisesi olan muazzam sarayı yaptırdı ve orada kuruldu. İdare meclisi nizamnameler neşrediyor, pula tabi evraka noksan pul yapıştıran fertlerden, hatta devlet dairelerinden para cezası tahsil edebiliyordu. Merkezde ve vilâyetlerdeki binalar da kendi emniyeti için askeri muhafaza altında idi. Kararname gereği sahip olduğu haklara dayanarak kendisine verilmiş olan tütün rüsumunu az zaman sonra ayrı bir anonim şirkete "Müşterekü'l Menfaa Duhan Reji" şirketine verdi ve memlekette yeni bir yabancı şirket idaresi daha kuruldu. Bunun da merkezi askeri muhafaza altında idi ve silâhlı kolcuları kaçakçı takip eden gemileri vardı. Reji kolcularıyla halk arasında kaçakçılık yüzünden olan çarpışmalarda 36 bin vatandaşın ölmüş olduğu hesap edilmişti."[78]

Çalıkoğlu'nun mali durum hakkındaki değerlendirmeleri Osmanlı'nın merkezi olan İstanbul ile kısıtlı kalmaz. İstanbul'daki durum üzerinden aslında tüm Osmanlı şehirlerinin mali durumuna ışık tutar. Zira tüm gösterişli kutlamaların, hediyeleşmelerin aslında oldukça zor durumda olan Osmanlı maliyesinin halk nazarında rahatsızlık uyandırmaması adına bir gösteri olduğuna dikkat çeker.[79]

Asım Çalıkoğlu'nun ve aynı dönemde yaşamış birçok önemli ismin II. Abdülhamit'in hafiyeler ağından etkilendiği söylenebilir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girişinden sonra hafiye ağının Balkanlar'daki yansımalarını ayrıca yazacaktır. Ancak henüz 1900'lü yıllarda İstanbul'daki hafiye ağı ve jurnal meselesi aktardığı önemli konular arasındadır. Zira Çalıkoğlu'nun hatıralarını yazmaya başladığı ilk tefrikanın başlığı bile "Hafiyelerle Örülü Bir Ağ İçindeyiz"[80] olmuştur.

Çalıkoğlu'na göre hafiyelik II. Abdülhamit döneminde önemli bir gelir kapısıdır. Aynı zamanda Devletin her alanında hem Osmanlı topraklarında hem de

[78] Çalıkoğlu, 21 Temmuz 1953 tarihli yazısı, s.5

[79] Çalıkoğlu'nun bu yöndeki görüşleri İbn Haldun'un *Mukaddime* eserinde ortaya koyduğu devletin geçirdiği evreler ve bu bağlamda son aşama olan "israf dönemi" ile uyuşmaktadır. Zira İbn Haldun'a göre israf dönemi bir devletin yıkılış aşamasına geçtiğinin göstergesidir. İbn Haldun, *Mukkaddime I,* (Çev. Zakir Kadiri Ugan) MEB Yayınları, İstanbul 1997 s.444

[80] Asım Çalıkoğlu, "Hafiyelerle Örülmüş Bir Ağ İçindeyiz" *Son Posta,* 21 Nisan 1953, s.5

dışında kalan yerlerde hafiyelerin olduğunu yazarken hafiyeliği meslek haline getiren insanların olduğunu da ekler. Hafiyelerin nasıl temin edildiğine dair anekdotları da oldukça ilginçtir. Bir sabah yataklarından kaldırılarak Taşkışla nezaretine götürülen ve suçsuzlar kampı olarak adlandırılan bu nezarethanede türlü işkenceler ve sorgular yapılır. Bir şekilde jurnal edilmiş olan bu kimsenin nezaretten çıkarılmadan önce eline para verilerek "İhsan-ı şahanelerine nail oluyorsun. Zat-ı şahanelerine sadakatten ayrılmayacağına yemin et ve nankörlük eden fesatçıları gördükçe bize haber vermek suretiyle sadakatini ispat eyle" denir ve bu şekilde yeni bir hafiye daha kazanılır. Hafiyeliğin devletin her kademesinde görev alan kişilerce ve hatta büyükelçilerde dahi görüldüğünü aktaran Çalıkoğlu "Abdülhamit'in vehmini altın madeni gibi işletmekte" olanların çok fazla sayıda olduğunu da ayrıca belirtmektedir. Zira Çalıkoğlu'na göre "II. Abdülhamit kendi aleyhine yalan, gerçek faaliyet jurnallerinden bir gün dahi mahrum kalacak olursa kimse kimseyi haber vermiyor, herkes benim aleyhime ittifak mı etti" diye etrafındakilere kızmaktadır. Bu baskı altında İstanbul'dan Süleyman Nazif aracılığı ile Avrupa'ya kaçmayı denemek istese de önemli miktarda para gerektiğini öğrenince Çalıkoğlu, vazgeçmek zorunda kaldığını da eklemektedir.[81]

Çalıkoğlu, uluorta cinayetler işleyen birtakım kabadayılar ile hafiyeleri aynı kefeye koyar ve onları *"silahlarının sesi çıkmadan adamın namusuna ve iffetine kıyanlar"* olarak adlandırır. Hafiyelerin hedefleri özellikle yüksek mevki sahipleri, temiz ve şöhretli kişilerdir. Hafiyeler, *"curnalcilik pazarının vurguncuları olmak isterken küçük işporta köşebaşı curnalciliğine tenezzül etmeden birden parlamak, toptan vurmak hırsıyla gerekirse babalarını dahi curnal edebilirler."*[82] Bu çarpıcı ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla jurnal edilen kişinin büyüklüğü ile jurnal karşılığında alınacak hediyenin büyüklüğü arasında bir paralellik söz konusudur.

Çalıkoğlu'nun hatıralarında "hafiyelik konusunda korkunç bir ün salmış olan" Dahiliye Müsteşarı Fuat Paşa'ya yönelik hatırası oldukça ilginçtir. *Hanımlara Mahsus Gazete* de yazarlık yaptığı dönemde Ahmet Reşit Bey ile tanışır. Reşit Bey'in Fuat Paşa'ya damat olacağını haber verdiğinde ve dostluklarının ilerlediği günlerde Fuat Paşa gibi "fikir celladı, sansörlerin başı olan" bir isme içgüveysi gitmesine oldukça

[81] Asım Çalıkoğlu, "Gelirli Bir Meslek Halini Alan Curnalcilik, Devletin Dışardaki Resmi Memurlarına Kadar Sirayet Etmişti," *Son Posta,* 23 Nisan 1953, s.5
[82] Çalıkoğlu, 9 Mayıs 1953 tarihli yazısı, s.5

kızar. Ancak Reşit Bey'in Çalıkoğlu ile dostluğu devam eder ve İsviçre birahanesinde beraber oturdukları bir sırada Reşit Bey, Fuat Paşa hakkında "oldukça liberal fikirli bir adam" olduğundan bahsetmesi üzerine Çalıkoğlu çok şaşırır. Reşit Bey'in bu iddiasını güçlendirmek için Çalıkoğlu'nu Fuat Paşa'nın konağına davet eder. Fuat Paşa'nın yemek esnasında sarf ettiği sözler Çalıkoğlu'nu hayretler içinde bırakır. Zira Fuat Paşa, II. Abdülhamit için *"Yeryüzünde peygamberin vekili denilen bu adamın çehresini bir görseniz, karşınızda bir cani olduğunu hemen anlarsınız. Kanlı gözleri çukuruna batmış, avurdu çökmüş, elmacık kemikleri çıkmış, kötü kötü bakışları karşısında hemen ürperirsiniz. Herifte tam bir kanlı katil çehresi var. Kim olduğunu tanımadan bile görseniz bir katil karşısında bulunduğunuzu anlarsınız"* demiştir. Çalıkoğlu, yemekten sonra yaşadığı şaşkınlığı üzerinden atamadığı için Reşit Bey'e durumu sorunca Reşit Bey'in cevabı hafiyeliğin geldiği noktayı özetler. Reşit Bey *"Burada konuştuğu zamanki çehresi, emin ol ki onun düşüncelerinin tam aynasıdır. Yıldız Sarayına bakan çehresi o türlü olmasa bu konak ne ile döner?"* demiştir. Yaşananlar kendisinde büyük bir şok etkisi yaratmış olmakla birlikte *"II. Abdülhamit'in en sadık kullarından bile şüphelenmekte"* ne kadar haklı olduğunu da düşündürür. [83]

II. Abdülhamit devrinin önemli olaylarından biri de şüphesiz Girit meselesidir.[84] Çalıkoğlu'nun ailesini ziyaret etmek amacıyla Girit'in Kandiye şehrine gitmeye karar vermesi üzerine adada yaşanan bir dizi olayın bizzat şahidi olur.[85] Adaya geldiğinde gördüğü vaziyet şu şekildedir. Kandiye önünde bir İngiliz Harp gemisi dururken, Osmanlı hakimiyeti adada "mefluç" haldedir. Ada, Avrupalı devletlerin işgali altında, denizden ablukaya alınmış ve karaya asker çıkartılmıştır. Müslümanlar şehre sığınmış, Osmanlı askerleri ise kalelerin içine alınmıştır. Halk, şaşkın ve korku içindedir, memurlar görevsiz, askerler başıboş ve rütbeli subaylar ise başıbozuk haldedir. Ada, adeta sahipsiz kalmış, Yunanlılar, Avrupalı devletler ve Osmanlı arasında herkesin ortak malı haline gelmiştir. Girit meselesi Avrupalılar ve

[83] Asım Çalıkoğlu, "İnsanı, Patrik Namaz da Kılar Sözü Derecesinde Hayrete Düşüren Bir Mütalâa ile Karşılaşmıştım" *Son Posta,* 10 Mayıs 1953, s.5

[84] Girit meselesi hakkında geniş bilgi için bknz: Rıfat Uçarol, *"Siyasi Tarih (1789-2014)",* Der Yay. İstanbul, 2013. Ayrıca bknz: Ayşe Nükhet Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908),* TTK Basımevi, Ankara, 2000.

[85] Asım Çalıkoğlu, "Ermeniler İlk İsyanlarını Dört Ayrı Feodal Prenslik Kurdukları Zeytun'da Patlattılar", *Son Posta,* 18 Mayıs 1953, s.5

Ruslar arasında bir türlü çözülemezken her devlet Osmanlı'ya ayrı ayrı notalar göndermektedir. II.Abdülhamit ise bu durum karşısında her devlete ayrı ayrı sözler vermekte ve "oyalama" taktiği izlemektedir.[86]

Çalıkoğlu, Girit'te bulunduğu günlerde bir arkadaşı ile görüşmek için limana iner ve limanda kahve içerken gümrük idaresinin muhtar idareye devredileceği ana şahit olur. Tamda bu noktada devir ilginç bir hâl alır. Gümrüğün muhtar idareye devrinin şehir halkı tarafından duyulması ve bu haberin yerli halkı çok sinirlendirdiği görülür. Devir teslim merasimi için Osmanlı İmparatorluğu adına Ethem Paşa hazır bulunur. Ancak Çalıkoğlu'na göre Ethem Paşa'nın *"belinde taşımaya üşendiği kılıcını arkasından gelen çavuşun eline vermiş, kaputunu kollarını sokmadan omzuna almış, fesi bir yana, yakası bir yana ağır ağır sallanarak sur kapısından aşağı doğru inmekte"* olduğunu görür.[87] Ethem Paşa'nın devir teslim alanına geldiği sırada şehrin limana açılan sur kapısından silah sesleri gelir. Zaten oldukça kızgın olan halkın yaşananlardan sonra galeyana geldikleri görüldüğünden İngiliz askerleri derhal silah başı yapar. Limana inmek isteyen halka karşı koyan iki İngiliz askeri bu sırada vurulur. Rıhtımdaki İngiliz askerleri bu durum karşısında ateş açar ve Çalıkoğlu iki taraf arasında ateş hattında kalır.[88] Yerli halktan yaklaşık 25-30 kişilik bir topluluk "Ada Yunanlılara teslim ediliyor" diyerek ateş açar. İngiliz müfreze kumandanı ise yanan bir binanın balkonundan, limandaki İngiliz gemisinden kırmızı bir bayrak aracılığı ile yardım ister. Zaten adanın önünde bekleyen gemi çok geçmeden şehri topa tutmaya başlar ve nihayet çatışma sesleri yerini sessizliğe bırakır. Çalıkoğlu, Rıfat Çalıka'nın aracılığı ile bildiği bir tünel içerisinden geçer ve şehrin diğer tarafına ulaşır. Bu çatışma sırasında aynı tünelden Ethem Paşa'da "sıvışmıştır."[89]

---

[86] Asım Çalıkoğlu, "Giritteki İslam Ahâlini Anadolu'ya Nakledilmesi Teklifini Abdülhamid Kabul Etmek İstemiyordu" *Son Posta,* 19 Mayıs 1953, s.5

[87] Çalıkoğlu, 19 Mayıs 1953 tarihli yazısı, s.5

[88] Asım Çalıkoğlu, "Arkadaşımla Beraber Giritte Tam Bir Harbin İki Cephesi Arasında Sıkışmış Kalmıştık" *Son Posta,* 20 Mayıs 1953, s.5

[89] Çalıkoğlu bu çatışmayı ve sonrasını oldukça detaylı olarak anlatmaktadır. *"Uzun yıllar, Osmanlı bayrağına can düşmanlığını kendi dinlerinin üstünde bir din edinmiş ve adanın en sarp yerlerindeki yalçın kayalıkla geçitleri tutarak tümenlerle Osmanlı askerine karşı savaşmış gözleri kanlı kudurgan Rum âsilerin ellerinden canlarını kurtararak şehirlere sığınmış olan köylülerin gördükleri iş yalnız limana kurşun atmak ve çarşıyı yağma etmekten ibaret kalmamıştı. Adayı Yunanistan'a vermeye hazırlanan büyük devletlerin şehirdeki konsoloshanelerini de ateşe vermişlerdi. Gittik gördük. İngiliz konsoloshanesi en ziyade halkın gazabına hedef olmuştu. Binadan yananlar yanmış, kalanlar onların üzerine yıkılmıştı. Diri diri parçalanmak korkusuyla dışarı kaçamayan insanlar da yanmışlardı. Kıpkızıl*

Çalıkoğlu, iki gün sonra Kandiye'den ayrılarak Hanya'ya gider ve bu sırada Vali muavini Mahrukîzade İsmail Bey tarafından çağırtılır. Valiliğin Kandiye'deki olaylar ile ilgili bilgi alamadığını anlayan Çalıkoğlu, yaşananları aktarır. Bu görüşme de İsmail Bey'in kendisi hakkında anlattıkları dikkat çekicidir. İsmail Bey, Osmanlı Hükümetinin vali muavini olarak bulunmaktan utanır olduğunu, adanın bütün varidatına el konulduğu için mal müdürlüklerinde para kalmadığını, kimseye aylık veremediklerini, jandarma ve hademelere maaş veremedikleri için artık emir dinlemediklerini" aktarır. İsmail Bey, Çalıkoğlu'ndan ayrıca Kandiye'de olup bitenleri Sadrazam Cevat Paşa'ya anlatmasını ister ve Çalıkoğlu, Cevat Paşa'ya da yaşananları aktarır.[90]

Çalıkoğlu'na göre Kandiye'de yaşananlar büyük bir işgalden başka bir şey değildir. Ancak yaşananlar İstanbul gazetelerinde Osmanlı lehine yaşanmış gibi gösterilmeye çalışıldığından bir tebliğ yayınlanır.[91] Yaşananlar neticesinde İstanbul'da müthiş bir manipülasyon yapılmaktadır. Sadeleştirerek aktardığı bu tebliğin aslında son derece ağdalı bir dil ile yazıldığını anlatan Çalıkoğlu, *"bu ağdalı dil bizi asırlarca hayal içinde yaşattı, avuttu ve aldattı. Padişahımız demeği az görüyorduk. Kuyruğuna bir de cihanpenahımız yani dünyanın kendisine sığındığı*

ateşleri hâlâ seyircilerin yüzlerini kavuran enkaz arasından diz kapaklarından aşağı ayakları görünen bir cesetten gelen yanmış et kokuları burnumu tırmaladı. Bu adam, belki de İngiliz konsolosunun kendisi idi. Çünkü onu da yanmış dediler. Yunan öteki iki, üç konsoloshane de az çok buna benziyordu." Asım Çalıkoğlu, "Zahmetli Bir Yürüyüşle Epeyce Gittikten Sonra Tünelin Şehre Açılan Öbür Ağzından Dışarıya Çıktık", *Son Posta,* 21 Mayıs 1953, s.5

[90] Asım Çalıkoğlu, "Tabyalar Üzerinde Sehpaya Çekilen Yirmi Yedi Müslüman Gencinin Cesetleri Teşhir Olunmuştu" *Son Posta,* 22 Mayıs 1953, s.5

[91] Çalıkoğlu bu tebliği sadeleştirmiş ve şu şekilde aktarmıştır: *"Yunan hükümeti Girit'e asker ve harp gemileri gönderiyordu. Bizim mülk bütünlüğümüzü ve yüksek istiklâlimizi sağlayan muazzam devletlerce bu hareket devletler hukukuna aykırı olduğu tasdik edildi. Yunanlıları, askerlerini ve gemilerini geri çekmeğe zorlamak ve Yunanistan ile Girit arasındaki yolu kesmek maksadıyla adanın yabancı harp gemileri tarafından abluka altına alınmasına o büyük devletler karar verdiler. Dünkü pazar günü de tatbikata başladı. Devletlerin aldıkları bu barışseverlik kararı bizim de hak ve çıkarlarımıza uygundur ve bu da bizim karnımızı doyuran padişahımızın en karışık ve içinden çıkılmaz işlerde eserlerini iftihar dolu gözlerimizle gördüğümüz yüksek ve daima iyilik güden muvaffakiyetlerinden biridir. Aynı zamanda o büyük devletlerin bize gösterdikleri sevgi ve dünya barışı uğruna yaptıkları himmet hepimiz için teşekküre lâyik olmuştur. Bunu memnuniyetle ilân ediyoruz."* Asım Çalıkoğlu, "Giridin Devletler Tarafından İşgalini Bizim Lehimize Gibi Göstermek İçin Neşredilen Garip Tebliğ" *Son Posta,* 23 Mayıs 1953, s.5

padişahımız diyorduk" diyerek kullanılan dilin manipülasyonda etkili bir araç olduğunu belirterek eleştirir.[92]

Çalıkoğlu'nun hatıralarında bahsettiği bir diğer önemli konu ise "Osmanlı Bankası'nın basılması" hadisesidir. Olayın yaşandığı ana tanık olmasa da olaydan birkaç saat sonra Bâb-ı Âli caddesinde gözlemler yapar. Sirkeci tramvay caddesinin köşesinde durur ve gördüklerini şöyle anlatır:

"Bab-ı Âli caddesinde halk bir akın halinde idi. Bir takımlarının ellerinde lobut gibi kalın sopalar vardı. Dükkânların kimi bütün, kimi yarı kapalıydı. Kapalıların aralıklarından uçmuş benizli kafalar görünüyordu. Bunların bir takımı tanıdık Rum, Ermeni bizim adamlardı. Kim kimden korkacağını bilmiyordu. Uzaktan, yakından birçok binaların damlarında kiremitler üzerinde, kimi ayakta kimi diz üstü sürünür halde insanlar görüyordum. Bunlar kimlerdi ve ne için oralara çıkmışlardı? Dost mu düşman mı idiler? Sirkeci tramvay caddesinin ağzında bir köşede durdum. Galata'dan doğru bir takım muhacir arabaları geliyordu. Bunlar ne taşıyorlardı? Bana doğru yaklaştıkları zaman ürperdim. Bu arabaların yükleri kanlı insan cesetleri idi! Naaşların, arabaların iki yanından dışarıya sarkan kol, bacak ve kafalarını birbirine girmiş halde görmek fenama gitti."[93]

Banka baskını yazısı ardından "Ermeni Meselesi" hakkındaki görüşlerini aktaran Çalıkoğlu'na göre Ermeni meselesi *"1844'te Rusya'dan gelen bir tohumla ekilmiş, 1880'de İstanbul'da filiz vermiş ve 1880'de Osmanlı'da boy göstermiştir. Ermeni meselesinin ilk tahrikçileri Kafkasyalı bir Ermeni ile karısı tarafından Sosyal Demokrat olarak İsviçre'de kurulan Hınçak Komitesidir (1886). İki üç yıl içinde hayli genişletilen bu komite hakikatte ihtilâlci idi. Sonraları terörist çeteler de vücuda getirdi. İlk yaptıkları hareket İstanbul'da bir gösteri yapmak oldu. Başta Ermeni*

[92] Çalıkoğlu, 23 Mayıs 1953 tarihli yazısı, s.5

Osmanlı'da Tanzimat ile başlayan dilde sadeleşme fikirlerinin Cumhuriyet yıllarına kadar uzandığı görülmektedir. Farklı olarak Tanzimat'ın dili kullanış şekli Cumhuriyet devrindeki gibi ulus bilincini aşılamak için değildir. Tanzimat basınındaki bu sadeleşme, propaganda ve kitlelere daha rahat ulaşma amacını taşımaktadır. Ancak Tanzimat'taki bu sadeleşme hareketinin hükümdarın dil aracılığı ile basitleştirilmesinin hükümdarlık fikrinin yıkımında önemli katkılar sağladığı fikrindeyiz. Çalıkoğlu'nun hatıralarında da bu dilin mahiyetinin dönem insanları üzerindeki etkisi rahatça görülebilmektedir.

[93] Asım Çalıkoğlu, "Bir Ağustos Günü Şehrin Manzarası Birden Değişti: Halk Paniğe Uğramıştı", *Son Posta,* 16 Mayıs 1953, s.5

patriği olduğu halde silâhlı bir toplulukla Babıaliye gûya şikâyete geliyorlardı. Geldiler ve dağıtıldılar. Hınçakistler, iş uzamasın diye ilk önceleri kimseden yardım istemedikleri ve kendi işlerini tedhişle kendileri görmek istedikleri halde Ruslar ve İngilizler kendi çıkarlarına onlara el uzattılar."[94]

1905 yılının oldukça önemli olaylarından biri Yıldız'da patlatılan bombadır. II. Abdülhamit'e düzenlenen suikast girişiminin yakın tanığı olan Çalıkoğlu, Cuma namazı saatinde gerçekleşen bu hadise sırasında İstanbul'daki evindedir. Müthiş bir ses ile patlayan ve evinin camlarının titremesine neden olan şey bombanın infilakıdır. Sokağa çıkarak ne olduğunu haber alan Çalıkoğlu tüm casus ve hafiye teşkilatının varlığına rağmen bu suikast girişiminden nasıl haber alınamadığına çok öfkelenir. Suikast girişiminden zarar görmeden kurtulan II. Abdülhamit hakkında olaydan bir gün sonra gazetelerde çıkan ve halkı manipüle etme amacı taşıdığını iddia ettiği haberler karşısında Çalıkoğlu şu eleştiriyi yapar: *"…halifelik kuvvetiyle bu korkunç patlamadan tüyü bile kımıldamamış zerre kadar bir telâş eseri göstermemişmiş! Gazeteler günlerce bunu tekrar ettiler, durdular. Ve günlerce maşallah, padişahımız ne mukaddes bir varlıkmış ki uzak yerlere kadar kurşun gibi demir parçaları fırlatan bu ölüm makinesinin tutuşturduğu hava içinde kılına bile zarar gelmemiş! diye halkı ona bir kat daha tapındırmak için bu dehşetli suikasttan da istifadeden çekinmediler."*[95]

Çalıkoğlu'nun bizzat şahit olduğu bu hadiselerin dışında İttihat ve Terakki'ye girişi ve cemiyetteki rolünü anlattığı kısım oldukça ilgi çekicidir. Zira Çalıkoğlu'nun cemiyete girişi dolaylı yoldan da olsa oldukça üzücü bir hadisenin neticesi olarak gerçekleşir. Çalıkoğlu'nun ilk eşi Gülistan İsmet Hanım'ın küçük kardeşi Mehmet Talat'ın hikayesi "Londra'dan Camialtı Zindanına Getirilen Gencin Feci Hikayesi" başlığı ile anlatılır. Mehmet Talat, uzun uğraşlar sonucunda Avrupa'daki gemilerde kaptan olarak çalışır ve İmparatorluk topraklarına döndüğünde büyük bir haksızlığa uğrar. Meşhur Kabasakal Paşa'nın Mehmet Talat hakkında Avrupa'ya kaçan hürriyetçi isimlerden olduğunu düşünmesi nedeni ile İmparatorluğa gelir gelmez göz

[94] Asım Çalıkoğlu, "Ermeni Meselesinin İlk Tahrikçileri Bir Ermeni ile Karısı Tarafından İsviçre'de Kurulan Hınçak Komitesi İdi", *Son Posta,* 17 Mayıs 1953, s.5

[95] Asım Çalıkoğlu, "Tütün Rejisinde Halid Ziya Uşaklıgilin Bürosunda Değerli Gençler Toplanmıştı" Son *Posta,* 8 Haziran 1953, s.5

altına alınarak uzun süre hücrelerde cezalandırılır. Aslında siyasetle hiç uğraşmadığı anlaşıldığında ise Mehmet Talat artık aklını kaybetmiştir.[96]

Çalıkoğlu'nun Mehmet Talat'ın kurtulabilmesi için sarf ettiği büyük çaba II. Abdülhamit'in hafiyelerinin gözünden kaçmaz. Hizmetinde bulunduğu Tütün Reji İdaresi'nin İstanbul Nazırı olan Yıldız Sarayı'na yakınlığı ile bilinen Habib Melhame tarafından başkatip ve mütercim olarak Selanik'e sürgün edilir. Çalıkoğlu'nun Selanik'e sürgün edilmesi ile İttihat ve Terakki'de aktif olarak rol alacağı yeni bir dönemde başlamış olur. Bu önemli değişim Mehmet Talat'ın yaşadıklarının dolaylı bir neticesi olarak karşımıza çıkar.

Çalıkoğlu, Selanik'e geldikten sonra İstanbul'daki casus ve hafiye korkusunun Selanik'te olmadığını, herkesin yüzünün güldüğünü adeta bir aile hayatının yaşandığını aktarır. İstanbul ile Selanik arasında yaptığı bu karşılaştırma hem kendisini oldukça emniyette hissettiğini hem de baskının ve hafiye yoğunluğunun da az olması sebebi ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin neden Selanik'te örgütlendiğini açıklar.[97]

Çalıkoğlu'nun İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girişi Talat Bey aracılığı ile gerçekleşir. Selanik Defterdarı Rıfat Bey'in kızının nişan merasiminde Talat Bey ile tanışmıştır. Selanik Posta ve Telgraf Başmüdürlüğü Başkatibi Talat Bey'e İstanbul'dan sürgün edildiğini, sürgünün siyasi bir nedenden olduğunu ve siyaseten sabıkalı olan Talat Bey'inde sürgün edilerek Selanik'e gönderildiğini bu yemekte öğrenir. Mehmet Talat'ın başına gelenleri Talat Bey'e hikâye eden Çalıkoğlu, Talat Bey'in bu hikâyeye çok üzüldüğünü aktarır. Davetin sonuna kadar istibdat aleyhine yüksek sesle konuşmalar yapan Talat Bey, davet sonunda Olimpos meydanına çıkar ve sesini daha da yükselterek "Kahrolsun Abdülhamit" diye bağırır. Çalıkoğlu, bu durumdan korktuğunu ve "hemen yanından sıvıştığını" anlatır. Birkaç gün sonra Talat Bey ile yeniden görüşen Çalıkoğlu, Talat Bey'in tavsiyesi ile Manyasizade Refik Bey'e gider. Refik Bey, Talat Bey'in Çalıkoğlu'nu çok takdir ettiğini, hürriyet aşığı bir genç olduğunu anladığını ve cemiyetin gizli faaliyetlerinde birlikte çalışmak

[96] Asım Çalıkoğlu, "Londradan Getirilip Camialtı Zindanına Atılan Bir Gencin Feci Hikayesi", *Son Posta*, 25 Nisan 1953, s.5

[97] Asım Çalıkoğlu, "Cemiyetin Gizli Faaliyet Devrindeki Rolüm" *Son Posta*, 29 Temmuz 1953, s.5

istediklerini, Talat Bey ile buluşmasını ve nereye isterse onunla gitmesi gerektiğini aktarır.[98]

Çalıkoğlu, bir gece Talat Bey tarafından gözleri siyah bir mendil ile bağlandıktan sonra bir arabaya binerek bir odaya getirilir. Oldukça gür bir ses cemiyetin propaganda konuşmasını[99] yapar ve kendisi de cemiyete bağlılık yemin eder.[100] Ertesi gün Refik Bey ile yeniden görüşen Çalıkoğlu, tebrik edilir ve teşkilat nizamnamesi kendisine hediye edilir. Nizamname hakkında oldukça uzun bilgiler veren Çalıkoğlu, Cemiyetin organizasyon ve nizamname şeklinin 19.ncu yüzyılda

---

[98] Asım Çalıkoğlu, "Talât Bey İstibdat ve Padişah Aleyhinde Yüksek Sesle Bağıracak Kadar Ateşli Konuşuyordu" *Son Posta*, 30 Temmuz 1953, s.5

[99] Bu konuşmayı Çalıkoğlu şu şekilde aktarmaktadır: *"32 senedir mukaddes bünye-i milleti hain bir kurt gibi kemiren idare-i hâzıra-i- zâlimenin alçak ve alçak olduğu için elbette korkak olması lâzım gelen bir sürü taraftarları önünde milleti aciz bir kadın gibi korkak ve müteredditkaldı! (Aman yarabbi! Benim kendi vicdanım karşıma geçmiş, bana bu sözleri, o mu haykırıyordu?).*
32 senedir fazilet ve hürriyet yerde süründü! Zulüm ve hıyanet bir marifet tacı gibi ümmetin başında taşındı. Çünkü, evet çünkü, biz o hıyanetin gaddar silâhını kendi ellerimizle biledik! Sükûtumuzla, kabulümüzle, meskenetimizle; bugün hürriyetin yüksek kadrini bilen milletlerde kadınların bile kabul edemeyeceği, tenezzül eyleyemeyeceği bir acz ve zilletle bu istibdadı besledik ve büyüttük! İşte bugün namusumuzu ayaklar altında, ecdadımızın şanlı tarihini pis bir paçavra gibi bütün dünyanın alaycı ve aşağılayıcı nazarları önünde hakir ve zelil bırakan hep o hükmün tesiri, hep o celladın hıyanetidir. Binaenaleyh, bu kadar zamandan beri insanlık haklarımızın masum sinesi üzerine bir hıyanet kâbus gibi çöken bu mezalim hayalinin mel'un kuşatmasına, mukaddes fikirlerimizin hissi cevelânına demir setler çeken hıyanet hamlesinin yırtıcı tırnaklarına kulaklarımızı yırtan zincir seslerine, ruhları kanlı tazyiki altına alan katil pençelerine, evet! Bütün bunlara artık ebediyen son verilecek zaman gelmiştir! (Aman Allahım! Neler işitiyordum! Neler varmış bu Selânik'te… Benim içimde fırtınalar kopuyordu. Bunları söyleyen Allah'ın bu büyük kulu kimdi? Acaba banada söz düşer mi diye susuyordum. Fakat hıçkırıklarla ağlamamak için dudaklarımı ısırıyor, yumruklarımı sıkıyordum. Ateşli nutuk hep aynı gür ve yürekten gelen bir sesle devam ediyordu. Bazı parçalarını daha naklediyorum.)
...Tarihimizin namusuna her gün yeni bir felâket yarası açan uğursuz idare tarzı ile pek yakın bir zamanda bilsek ne elim neticeler ne acı günlerle karşı karşıya kalacağız! O parlak mazi ile bugün geçirdiğimiz bu karanlık ve melun saatler içinde ne kadar şaşkın ne kadar aciz ve âlil ne kadar müdafaasız ne kadar ittihatsız, hatta ne kadar kimsesiz ve yetim olduğumuzu bilsek! Ve görmüş olsak ki valideleri dul, evlâtları öksüz, memleketleri fakir bırakan, zekâyı dalkavuk, kuvvetli cellâd ve hain, askeri zulüm ve şer âleti, yüksek seciyeleri dilenci, memurları hırsız ve gasıp menzilesine indiren, aileleri matem ve sefalete, erbabı namusu zindanlara, maşukumuz hürriyeti zincire bağlayan hükümetin alçaklığını hâlâ anlayamadıksa... Milleti böyle en deni vasıtalarla kahreden şu birkaç edepsizi şu levs ve mel'aneti bir hamiyet hamlesiyle devirip yıkmak bizim için mümkün değilse… İtiraf etmeliyiz ki insan denmeye layık adamlar değiliz!. Çalıkoğlu, 29 Temmuz 1953 tarihli yazısı, s.5

[100] Asım Çalıkoğlu, "Yemini Canla Başla Tekrar Edince Rehberim Talât Bey Merhum Gözlerimdeki Bağı Çözdü" *Son Posta*, 1 Ağustos 1953, s.5

Napoli'de kurulan İtalyan Karbonari Kömürcüler Cemiyeti'nin nizamnamesi ile olan benzerliğine de dikkat çeker.[101]

Refik Bey ile olan yakın dostluğu ve kapı komşuluğu cemiyet hakkında gizli bilgiler öğrenmesine vesile olur. Toplantıların Refik Bey'in evinde yapılması sebebiyle birçok ismin gelip gittiğini aktaran Çalıkoğlu, kendisinden önce cemiyette olanların dahi bilmediği gizli bilgileri, cemiyetin gizli kuvvetlerini oluşturan kişilerin toplantılarına katılarak bilgi akışının bir parçası olur. Bu gizli kişiler[102] kendilerine oldukça uygun bir "eleman" bulmuşlardır. Zira Çalıkoğlu, "İstanbul'dan gelmiş, fikir ve yazı hayatında istibdat baskısı çekmiş ve hürriyete susamış bir genç" tir. Selanik'e sürgün edilmesini, Avrupa'ya kaçmaktan daha hayırlı bulduğunu da ekler. Baskılardan kaçarak Avrupa'ya gidenlerin Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük gibi çeşitli akımlara yönelerek asıl gayeden uzaklaştığı eleştirisini yapar. Dolayısı ile Avrupa'daki Jöntürkler ile Balkanlar'daki İttihatçılar arasında bir karşılaştırma yapar ve Balkanlar'da İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde "Yıldız Sarayı'nı memleketin içinden yıkmak" imkanının olduğunu düşünür.[103] Ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin geçmişinin uzandığı yer olarak 1859'daki Jöntürkler'i ve onların asker kökenli olduklarını da ilave eder. Hatta 1892'de Askeri Tıbbiye öğrencilerinin birkaçının okulun odunluğunda "Terakki ve İttihat" cemiyetini kurduğunu ve onların doktor askerler olduklarını ekler.[104]

Çalıkoğlu, cemiyete yeni üyeler kazandırırken kimi zamanda başarısız girişimleri olur. Bunlardan ilki aslen Suriyeli olan bir harbiye mezununu cemiyete üye yapmak isterken karşılaştığı riskli durumdur. Adının Fehmi olduğu anlaşılan bu Harbiyeli'nin cemiyete girmeyi reddetmesi üzerine Talat Bey, cemiyete danışmadan

---

[101] Asım Çalıkoğlu, "İttihat ve Terakki ile İtalyan Birliğini Kurmakta Rol Oynayan Karbonari Cemiyeti Arasındaki Münasebet" *Son Posta*, 4 Ağustos 1953, s.5

[102] Çalıkoğlu bu isimleri, Binbaşı Cemal (Paşa), Binbaşı Hafız Hakkı (Paşa), Kaymakam Çolak Faik (Paşa), Süleyman Askeri, Binbaşı Enver (Paşa) şeklinde aktarır. Çalıkoğlu, 4 Ağustos 1953 tarihli yazısı, s.5

[103] Asım Çalıkoğlu, "Beni Sürenler Benim Gibilerin Bir Araya Gelip Bir Kuvvet Kurmuş Oldukları Bir Muhite Düşürmüşlerdi" *Son Posta*, 5 Ağustos 1953, s.5 Çalıkoğlu'nun bu değerlendirmesi bir hayli ilginçtir. Jöntürkler ve İttihatçılar arasındaki bağın tarih yazımında süreklilik arz eden tek bir olgu olduğu düşünülse de Çalıkoğlu'nun bu değerlendirmesi, ideolojik siyasal bir kaygı yerine tek gayenin II. Abdülhamit'i devirmek olduğu ve bunun ancak radikal bir fiziksel hareketin başarabileceği düşüncesini taşıdığı anlaşılmaktadır.

[104] Asım Çalıkoğlu, "Memleketin Bütün Kuvvetlerinin İflasa Gittiğini O Toprakları Müdafaaya Memur Ordu Görmemezlik Edemezdi" *Son Posta*, 10 Ağustos 1953, s.5

bu teklifi yaptığı için sorumluluğun Çalıkoğlu'nda olduğunu söyler. Buradaki tehlike cemiyetten haberdar olan Fehmi Bey'in Çalıkoğlu'nu yahut cemiyetten başka birini ele verebilme ihtimalidir. Talat Bey, Çalıkoğlu'na bu konuda *"Mesuliyetin senin olduğunu söylemiştim, senin adamın aleyhimize bir harekete geçerse şüphe yok ki hakkında nizamname hükmü tatbik edilir"* der. Ancak Suriyeli Fehmi Bey, herhangi bir harekette bulunmadığından Cemiyet, Çalıkoğlu'nu affeder.[105]

Bir diğer tehlike ise cemiyete kazandırılacak Hafız Efendi'nin yemin edeceği odaya gelmek üzere iken çıkardığı problemdir. Hafız Efendi, bir kömürlük merdivenine kadar getirilmiş, birazdan merdiven inileceği söylediğinde ise Hafız Bey'in "Hayır, inmem!" demesiyle cemiyetin gizliliği tehlikeye düşürmüştür. Hafız Bey, "Yukarı çıkılacak merdiven varsa çıkarım, aşağı inmem, beni bırakın" der. Çalıkoğlu'nun tüm ısrarlarına rağmen ikna olmayan Hafız Bey en sonunda rehberinin tehditleri ile karşılaşır. Rehber, *"Sen bizden korkuyorsun öyle mi? Hakkın var. Biz tehlikeli adamlarız ve burada tam beş kişiyiz. Seni buradan sağ çıkaramayız. Çünkü bizi öldürürler. İki kişi ellerinde yağlı iple bekliyorlar, aşağıya inip yemin ettikten sonra sağ selamet evine gidermisin, yoksa kemendi boğazına taktırayım mı? Arkadaşlar hazır mısınız?"* demiş ve Hafız Bey ancak ikna edilmiştir. [106]

Çalıkoğlu, Mustafa Kemal'in İttihat ve Terakki Cemiyeti'ndeki görevi hakkında da kısa da olsa bilgiler verir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önemli isimlerinin o dönemde propaganda işlerini üstlendiğini ve Cemiyet'te Mustafa Kemal'in "baştenkitçi" olduğunu aktarır. Mustafa Kemal için *"O esasen cemiyette de baştenkitci idi. Enver'in, Talât'ın ve Manastır'daki miralay Sadık'ın çalışma tarzlarında da kusurlar bulur, onları anlatmak için Kristal Gazinosu'nun bir köşesinde gece yarılarına kadar bizi alıkordu"* der. Ayrıca Cemiyet'in Şam merkezini de Mustafa Kemal'in kurduğunu aktarır.[107]

---

[105] Asım Çalıkoğlu, "Memleketi Kurtarmak, Hürriyete Adil Bir İdareye Kavuşturmak İçin Çalışan Fedakâr İnsanlar Vardır" *Son Posta*, 6 Ağustos 1953, s.5

[106] Asım Çalıkoğlu, "Gözleri Kapalı Hoca, Gece Bilmediği Evde Adım Atarken Her An Bir Çukura Düşecekmiş Gibi Oluyordu" *Son Posta*, 7 Ağustos 1953, s.5

[107] Asım Çalıkoğlu, "Her Tarafta Propaganda Devam Ediyor, Bilhassa İzmit, Bursa Adana ve Samsun Çok Kuvvetleniyordu" *Son Posta*, 17 Ağustos 1953, s.5 Mustafa Kemal'in İttihatçılığı, uzun süre tartışılan konular arasındadır. Emel Akal, bu tartışmaları ana hatlarıyla kitabında anlatır ve Mustafa Kemal'in İttihatçı olduğunu öne sürer. Bknz: (Emel Akal, *Milli Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal İttihat Terakki ve Bolşevizm,* TÜSTAV Vakfı, İstanbul, 2006 ss.58-59) Çalıkoğlu'nun hatıralarından anlaşıldığı kadarıyla Mustafa Kemal, 1908'den önce Cemiyet'in aktif bir azası olarak

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde görev yapan önemli isimler arasında kadınlarda vardır. Çalıkoğlu'nun ilk eşi Gülistan İsmet'te görev alan kadınlar arasındadır. Kadınlar, Cemiyet'in içindeki gizli haberleşmeleri, mektupları taşıma gibi işleri üslenmişlerdir. Manyasizade Refik Bey'in hanımı Meveddet Hanım'ın ve kayınvalidesi Zişan Hanım Selanik'ten İstanbul'a Cemiyet'in kuryeliğini yapmakta çok tehlikeli ve mahrem evrakları götürüp getirmektedir.[108] Çalıkoğlu'nun kadın İttihatçılar ve askerler ile ilgili bir anısı da dikkate değerdir. Cemiyet'e aza kazanmak isterken tanıştığı Raşit Erer'i cemiyete davet eder, ancak Raşit Erer teklifi reddederek şu cevabı verir: *"Askerlerle kadınların bulundukları siyasi bir teşekkül payidar olamaz da ondan! Bunun da sebebi gayet basittir! Çünkü askerin en mukaddes vazifesi âmire itaattir. Kadının da en faziletlisi kocasına itaat eden ve evlatlarına şefkat gösterendir. Bu iki unsur için bunlardan daha kuvvetli bir saik olmaz ki siyasi gayelere hizmet edebilsinler."*

Çalıkoğlu, aldığı bu cevabın hürriyetin ilânı sonrasında "doğru" olduğunu anladığını, *"avcı taburları, halaskar zabitan grubu, Miralay Sadık gibi meselelerle memlekete pahalıya mal olan acı tecrübelerle öğrendiklerini"* ifade edecektir.[109]

Cemiyetin kadınlar üzerinden yaptığı bu gizli haberleşme ağının dışında istihbarat gücü de dikkate değerdir. Çalıkoğlu, askeri ve mülki dairelerde bulunan Cemiyet azalarının gördükleri emirleri ve önemli mektupları cemiyete bildirdiklerini, İstanbul ile Umumi müfettişlik arasındaki şifreli telgrafları dahi okuyabildiklerini aktarır. Hatta Cemiyet, istihbarat servisinin oldukça geliştiği yıllarda artık yüksek

görünüyor. Cemiyet'in Şam merkezini kurduğuna dair bilgi veren Çalıkoğlu, Mustafa Kemal'in Şam'da, Cemiyet'ten önce bir örgütlenmeye giriştiğine dair herhangi bir bilgi vermiyor. Dolayısıyla Çalıkoğlu'nun hatıralarına göre Şam'da yapılan örgütlenme Cemiyet'in isteği üzerinedir ve Mustafa Kemal, Cemiyet'in isteği doğrultusunda hareket etmiştir.

[108] *"Kadınlar şubesindeki hanımların başlıca vazifeleri bittabi başta kadınlar muhitinde propaganda olmak üzere cemiyet tarafından verilecek işleri kocalarının mesuliyetleri altında yapmak ve onlara mânen ve maddeten yardımcı olmaktı. İçlerinde en faal olanda Zişan Hanımdı. Çünkü yukarıda söylediğim gibi İstanbul şubesini idare eden avukat merhum Bahâ ile aramızda kurye vazifesini kendisine vermiştik. Zişan Hanım bu vazife ile zahiren aile işleri icabı olarak birkaç defa İstanbul'a gidip gelmiş ve cemiyetin İstanbul'daki faaliyetinin derecesi hakkında bize malumat getirmişti. Mahrem evrak taşımış, tehlikeler atlatmıştı. Son zamanlara doğru Rumeli'de gizli siyasi bir faaliyet bulunduğu iyiden iyiye anlaşıldığı için oradan gelenlerin hareketleri İstanbul zabıtasının sıkı takibine tabi tutulmuş."* Asım Çalıkoğlu, "Gizli Cemiyette Erkekler Kadar Ciddiyet ve Fedakarlıkla Çalışmış Vatansever Kadınlarımızdan Bazıları", *Son Posta*, 12 Ağustos 1953, s.5

[109] Asım Çalıkoğlu, "Nazım Bey, Etrafını Saran Cemiyetçilerden Hem Ürküyor Hem Hareketlerinden Birçok Mânalar Çıkarıyordu?" *Son Posta*, 4 Eylül 1953, s.5

makamlardaki vali, kumandan, mutasarrıf, hâkim, kadı, müftü, jandarma ve polis teşkilatında isimler hakkında bilgiler toplayabilmektedir.[110]

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kendini gizli tutmak amacıyla Mason Locaları ile olan iş birliği hakkında Çalıkoğlu önemli bilgiler verir. Özellikle Makedonya'daki Franmasoneri Teşkilatından yararlanılır. Franmasoneri Teşkilatı'nın en önemli özelliği faaliyet sahasının oldukça geniş ve gelişmiş olmasıdır. Ayrıca üzerlerinde hiçbir baskı ve takipte yoktur. Teşkilatın destekçisi ise yine Avrupalı ülkelerdir ve II. Abdülhamit'in casusları ve hafiyeleri onlara dokunamamaktadır.[111] Çalıkoğlu bu teşkilatın kullanılmasında cemiyete faydalı olarak düşündükleri şeyler arasında "maskeli bir buluşma yerinin temini, propaganda yapılabilmesi için emniyet verici bir ortam" olduğunu söylerken çok mahrem evrak ve kayıtlarında teşkilatın gösterdiği yerlerde yazıldığı yahut alınıp verildiğini ekler.[112] Cemiyet, hürriyetin ilanından sonra faydacı bir yaklaşım sergiler. Talat Bey, Cemiyet adına Franmasoneri ailesine verdiği bir cevap ile Mason Locaları ile olan ilişkisini keser.[113]

Çalıkoğlu'nun hatıralarında önemle üzerinde durduğu isim Talat Bey'dir. Talat Bey, İttihatçılar arasındaki "güneştir". Manevi desteği ile cemiyetin diğer azalarına karşı büyük bir gerçekçilik aşılar.[114] Çalıkoğlu, Talat Paşa'nın bir gün söylediği şu

---

[110] Çalıkoğlu, 17 Ağustos 1953 tarihli yazısı, s.5

[111] Çalıkoğlu, 17 Ağustos 1953 tarihli yazısı, s.5

[112] Asım Çalıkoğlu, "Meşhur Alman İktisat ve Maliyecisi Doktor Schacht ile Birleştiğimiz Mühim Bir Nokta", *Son Posta*, 19 Ağustos 1953, s.5

[113] *"İttihat ve Terakki cemiyetinin Franmasoneri ailesiyle sıkı münasebeti Mason localarının mahremiyetinin ve masonluktaki ketûmiyetin cemiyetin siyasi gayelerine yaradığı müddete münhasır kalmış ve inkılâptan sonra memleketin hürriyete kavuşması itibarı ile bizde de localar açılmasına müsaade edilmiştir. Hatta inkılâptan bir iki ay sonra eski masonlardan birinin rahmetli Talât Paşa'ya yaklaşarak benim yanımda: — Paşam artık bizim mahfile teşrif etmiyorsunuz. Bir ziyaretinizi bekliyoruz, dediğini ve paşa merhumun da: — Artık ona ihtiyaç kalmadı cevap verdiğini kulağımla duydum."* Asım Çalıkoğlu, "Hüseyin Hilmi Paşa İnkılap Hareketini Baltalamağa Kalkışmamış, Hatta Müsamaha Göstermiştir *Son Posta*, 23 Ağustos 1953, s.5

[114] *"Sanki o bir canlı mâbud idi, bir yarılâhtı. Bu kadar cazip nesi vardı? Demeyin.Cevabı gayet basit: Onun ruhundaki büyüklük! Amma deha büyüklüğü, ilim büyüklüğü, kutsiyet, nuranilik büyüklüğü değil. Zaptolunmaz sağlam kaleler gibi, uzaktan insana heybet veren yüksek, yayvan dağlar gibi, yapısında ve göğsünde ne büyük kuvvetler saklı olduğunu ilk bakışta dışından belli ederek "Bana inan ve güven" diyen bir büyüklük. Hiç tereddüt etmeden arkası sıra gidilen yapmacıksız, oyunsuz bükülmez, eğrilmez bir büyüklük. Dünyada hiçbir büyüklük taklitle takınılmazmış. Evet, Talât bunun en canlı ispatı idi. Taklitle büyüklük taslayanların hepsinin foyalarının çarçabuk meydana çıktığını gördüm. İtiraf ederim ki İttihat ve Terakki'nin Yıldız Sarayı'nın haberi olmadan yurt içinde kurulacak muazzam binasının bütün malzemesini bir bir toplamak gibi en korkutucu bir maksada doğru giderken attığımız adımları onun bize farkında olmadan verdiği güvenle atmış olduğumuza eminim."* Asım Çalıkoğlu, "Bu Cûşu-

sözlere dikkat çeker. Talat Paşa: *"Çocuklar, günde altmış para ile karnınızı doyurmaya alıştırın. Hürriyete kavuşursak çalıştığınız kadar kazanırsınız. Fakat galip ihtimal hapishaneye tıkılmaktır. Hapishanede adam başına altmış para verir"*[115] demektedir. Büyük bir azimle çalışan İttihatçılar arasında başarısız olma ihtimali her zaman daha önde görünür. Manyasizade Refik Bey'de benzer şekilde başarısız olmaları durumunda darağacını boylayacakları yeri Çalıkoğlu'na gösterir.

Çalıkoğlu'na göre İttihat ve Terakki'nin gizliliğinin kaybolarak ortaya çıkışı aslında Makedonya'daki karışıklıkların artması üzerine bir zorunluluk halini alır. Bulgar, Sırp ve Rum çetelerinin saldırıları altında olan Balkan toprakları, krizin Avrupalı devletlerin ayrı ayrı kendi çıkarına göre çözmeye çalışması nedeniyle Reval görüşmelerine uzanan bir süreç yaşanmıştır. Devletlerin Osmanlı Hükümdarlığını ortadan kaldırmak amacıyla kararlar alması nedeni ile İttihat ve Terakki Cemiyeti bu duruma engel olmak ister ve Reval Protestosu metnini hazırlayarak devletlere gönderir.[116] Protesto metnini yazan üç kişi ise Çalıkoğlu, Cavit Bey ve Nesim Mazlıyah'tır. Yazı makinası ile elle çoğalttıkları ve Fransızcaya tercüme ettikleri protesto metni üç günlerini alır. Bu metin, o güne kadar oldukça gizli kalmış İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin varlığını duyurmak zorunda bıraksa da Avrupalı devletlere karşı ilk defa Cemiyet'in sesi de yükselir. [117]

İttihat ve Terakki'nin ortaya çıkışı ile II. Abdülhamit çeşitli adımlar atar ve hafiyelerini seferber eder. Cemiyet, Enver Bey'in eniştesi olan ve Selanik Merkez Kumandanı Nazım Bey'in bir irade-i seniyye ile İstanbul'a çağrıldığını öğrenir. Nazım Bey'in ilk olarak kendi kayınbiraderi olan Enver Bey'i jurnal edebileceğini düşünen Cemiyet, Nazım Bey'e *"suikast"* düzenlemeye karar vermiştir. Çalıkoğlu bu suikastın detaylarını hatıralarında şu şekilde aktarır. *"Suikast, Nazım Bey'in evinde yapılacak, ancak fedai ne ölü ne de diri şekilde yakalanmayacak bir noktadan Nazım Bey'e ateş edecektir. İsmail Canbulat, bir rica üzerine Nazım Bey'in evine gitmiş, onu evin*

Hurûş İçinde O Eşsiz Yürek Sahibi İnsan, Talât Bey Sanki Bizim Güneşimizdi" *Son Posta*, 29 Ağustos 1953, s.5

[115] Çalıkoğlu, 29 Ağustos 1953 tarihli yazısı, s.5

[116] Asım Çalıkoğlu, "Vaziyetin Vehameti Karşısında İttihat ve Terakki Cemiyeti Kendini Ortaya Atmak Lüzumunu Hissetmişti", *Son Posta*, 30 Ağustos 1953, s.5

[117] Asım Çalıkoğlu, "Cemiyet Yayınladığı Beyannamede Ecnebi Devletlerin Tatbik Edilemez Planlar İleri Sürdüklerini Bildiriyordu", *Son Posta*, 31 Ağustos 1953, s.5

selamlığı kısmına indirmiş ve pencerenin önüne doğru getirtmiştir.[118] *Buradan ateş eden fedai hem İsmail Canbulat'ı hemde Nazım Bey'i yaralamış ancak kimseyi öldürememiştir. Fedai kaçmış, Kaymakam Nazım Bey, İstanbul seyahatinden vazgeçmemiş ve sabah erkenden yaralı şekilde İstanbul'a gitmiştir."*[119]

Suikast girişimi neticesinde Divan-ı Harp kurulur, tahkikatlar yapılır şifreli telgraflar gönderilir; ancak sorumlunun ortaya çıkarılması mümkün olmaz.[120] II. Abdülhamit, suikast girişiminin üzerine Yıldız Sarayı'ndan Selanik'e bir heyet yollar.[121] Gelen heyetin toplantı odalarından belge çaldıran Cemiyet, burada ulaştığı belgeler ile kendilerine karşı hafiyelik yapan isimlerin bazılarını öğrenir. Suikast girişimi nedeniyle Selanik'e gelen heyet aynı zamanda Manastır'daki hafiyeleri cesaretlendirir.[122] Ancak İstanbul'dan gelen paşalar herhangi bir neticeye ulaşamadan geri dönerler.

Çalıkoğlu'nun hatıralarındaki önemli bir diğer konu ise Resneli Niyazi'nin dağa çıkışı ve hürriyetin ilân edilmesidir. Çalıkoğlu, Resneli Niyazi'nin anılarından uzun alıntılar vererek nasıl dağa çıkıldığını yine Niyazi Bey'in kendi hatıralarından aktarmaktadır. Ayrıca Şemsi Paşa'nın durumu hakkında da bilgiler veren Çalıkoğlu, Resneli Niyazi'nin ele geçirilememesi nedeniyle Şemsi Paşa'nın çok zor durumda kaldığını ve sonrasında cemiyetin suikast silsileleri ile Şemsi Paşa'yı öldürdüğü anlaşılmaktadır.[123]

---

[118] Asım Çalıkoğlu, "Merkez Kumandanı Nazım Bey Saraya Girince Belki İlk Önce Kayınbiraderi Enveri Ele Verecekti", *Son Posta,* 5 Eylül 1953, s.5

[119] Asım Çalıkoğlu, "Hürriyetin İstibdada Yolladığı İlk Kurşunun Akisleri", *Son Posta,* 6 Eylül 1953, s.5

[120] Asım Çalıkoğlu, "Merkez Kumandanı Kaymakam Nazım Beyin Cemiyete Herkesten Evvel Cephe Almasının Sebebi Ne İdi?", *Son Posta,* 7 Eylül 1953, s.5

[121] Bu heyette bulunan isimler şu şekildedir: Ferik İsmail Mahir, Mirliva Yusuf ve Recep Paşa, Binbaşı Fehmi ve heyet başkanı İsmail Mahir Paşa.

[122] Asım Çalıkoğlu, "Zavallı Casus Bilmiyordu ki Ocaklarına İncir Dikmek için Aradığı İhtilalcilerin Tam Ortasına Düşmüştü?", *Son Posta,* 8 Eylül 1953, s.5

[123] Asım Çalıkoğlu, Şemsi Paşa'nın neden öldürüldüğünü şöyle açıklamaktadır: *"Başına topladığı silâhşorlarla ve daha da toplıyacaklariyle vatan fedakârlıklarına bir ateş açacağı, askeri ve ahaliyi birbirine düşürerek muazzam bir kıtale sebep olarak vatan topraklarını, vatan evlâtlarının kanıyla boyayacağı muhakkak görünüyordu. Bunu ve böyle bir hengâmeden doğacak neticeleri göz önüne alan cemiyet bu cahil padişah kölesinin kurduğu cinayetler silsilesi ne meydan vermemeğe karar vermiş ve onu idama mahkûm etmişti. Artık hiçbir kumandanın Şemsi Paşa gibi böyle ağır mesuliyetli bir kumandayı üzerine alamıyacağı herkesçe anlaşılmıştı. Bu hakikati anlıyan gönüllü Arnavut muhafızlar derhal memleketlerine döndüler. Bütün şimali Arnavutluk dahi işin içyüzünü anlamış bulunuyordu. Vukuu muhakkak büyük bir kardeş harpinin önü alınmış olduğuna herkes seviniyordu."* Asım

Tüm yaşanan hadiselerin neticesinde II. Abdülhamit Kanun-i Esasi'yi yürürlüğe koyar. Çalıkoğlu'nun ifadesine göre II. Abdülhamit, "Hepiniz Kanun-i Esasi'nin ilân-ı taraftarı olduğunuzu sükûtunuzla ikrar buyuruyorsunuz" demiştir.[124]

Çalıkoğlu'nun hatıralarının birinci kısmı 7 Ekim 1953'te yazdığı *"Meşrutiyet İsteriz! Diye Ayaklanan Halkın Hepsinin Birden Kafalarını Koparmak Kabil Değildi"* başlıklı yazısı ile sona ermiştir. İkinci bölüm *"İmparatorluğun İnkırazına Doğru"* adını taşıyacaktır. İkinci bölüme hazırlanarak yeni yazılar yazan Çalıkoğlu'nun Meşrutiyet'in ilan edilmesi yahut ettirilmesi hususundaki son değerlendirmesi oldukça samimi itiraflar içerir. Çalıkoğlu, Meşrutiyet'in ilanı ve sonrasında olanlar hakkında *"memlekette esaslı ve ilmi bir idare sistemi kurulmadıkça rejimde etiket değiştirmenin yıkıcı felâketlerden başka bir netice vermeyeceğini bize çok acı derslerle ispat etmiş olan meşrutiyet tarihimize…"* demektedir. Açıkça görüldüğü üzere Çalıkoğlu, Meşrutiyetin ilanını "rejimde bir etiket değişimi" olarak görürken, tüm amacın saltanat rejimini değil bir hükümdarı yıkma üzerinden temellendirildiğini kabul eder.

2.1.2. İmparatorluğun Yıkılışına Doğru: Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e

Asım Çalıkoğlu'nun hatıralarının ikinci bölümünü oluşturan bu kısımda toplam 91 tefrika yer alır. Çalıkoğlu, ilk bölümün sonunda hatıralarının ikinci kısmının başlığını "İmparatorluğun Yıkılışına Doğru" şeklinde değiştirir. Bu isim değişikliğini, hürriyetin ilanından Meşrutiyet'in sonuna kadar ve ardından da Sevres Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılış ve yıkılış evresi arasında geçen sürecin üzerinde durmak olduğunu ifade eder. Ayrıca hatıralarının ikinci bölümünün üzerinde durma isteğinin bir diğer sebebi kendi ifadesiyle *"meşrutiyet rejiminin kuruluşundan sadece birkaç yıl sonra nasıl başlarına yıkıldığının"* hikayesini anlatmaktır. [125]

Hatıralarının ikinci bölümü Meşrutiyet'in ilanı ile başlar. Bu bölümün ana konuları ve amacı; hürriyetin ilanı ile birlikte yaşanan sevinç gösterileri, nasıl

---

Çalıkoğlu, "Şemsi Paşayı Vuran Kurşun İkinci Abdülhamide ve Hürriyet Düşmanlarına Toptan Bir Cevap Teşkil Etmiştir", *Son Posta*, 25 Eylül 1953, s.6

[124] Asım Çalıkoğlu, "Nihayet Son Tedbir Olarak Abdülhamit II. Sadrazam Avlonyalı Ferit Paşa'yı Sadaretten Azletmişti" *Son Posta*, 6 Ekim 1953, s.6

[125] Asım Çalıkoğlu, "Demokrat Türk Cumhuriyeti'nin Önlerine Açtığı İlim Ruhu Altında Çalışacak Yeni Nesil Evlatlarının Alacakları Büyük İbret Dersi" *Son Posta*, 5 Kasım 1953 s.4

kandırıldıkları ve hürriyet kahramanı olmak isteyen kişilerin bireysel ihtiraslarının neler olduğu, hafiyelerin durumu ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin basın faaliyetleri, Meclis-i Mebusan'ın kuruluşu ve son olarak 31 Mart Hadise'sini kendi gözlemleri ve duydukları doğrultusunda yorumlamaktır.

Çalıkoğlu'nun hatıralarının birinci kısmını neşrettiğinde kendisine Manastır Valisi Hıfzı Paşa'nın oğlu Nüzhet Oşan tarafından gönderilmiş bir mektup ile söze başlar. Bu mektupta Kanun-i Esasi'nin ilanına karşı olan Sait Paşa'nın istifa etmeden bir gün önce Manastır Valisi Hıfzı Paşa'ya gönderdiği 10 Temmuz 1324 tarihli telgraf ile Kanun-i Esasi'nin ilanının henüz zamanı olmadığı ve cemiyetin silahlı kuvvetlerinin derhal silah bırakmasını emrettiği açıkça görülür. Çalıkoğlu, bu mektubu köşesine aynen aktarmış[126] ve Sait Paşa'nın hürriyet karşıtı olduğuna dair iddiasını güçlendirmiştir.

Meşrutiyet'in ilanı ile ilgili anlatımlarını tamamlayan Çalıkoğlu, II. Abdülhamit hakkında bilgiler verir. II. Abdülhamit'in *"meğerse 1 numaralı hürriyetçi"* olduğunu ve hürriyeti *"hürriyet benim eserim"* diyerek kendisine mâl ettiğini ironik bir dille eleştirir.[127] Hürriyetin ilânına II. Abdülhamit *"benim eserim"* diyerek *"bir taşla iki kuş"* vurmak amacındadır. II. Abdülhamit, hem *"tac ve tahtını tehlikeden kurtarıyor"* hem de *"milleti kendine minnettar bırakarak otuz iki senelik mezalimin üzerine sünger geçirtmiş"* oluyordu. Hatta Kanun-i Esasi'nin yürürlüğe konması ile beraber imparatorluğun işlerini *"milletin üzerine yükleyerek her türlü mesuliyetten yakasını da sıyırmış"* oluyordu. Çalıkoğlu'na göre II. Abdülhamit'in bu tavrı gerçekten işe de yaramıştır. Zira "*Meşrutiyet'i derhal benimseyince bizi sihirlemişti bütün çektiklerimizi unutmuş en büyük düşmanımızla can ciğer dost olmuştuk"* der.[128] Çalıkoğlu, Manastır'da çıkan *Yeni Asır Gazetesi*'nin 24 Temmuz 1324 tarihinde "Hürriyet Bayramı" ilavesini de ekleyerek ve şu değerlendirmede bulunur: *"Padişahın hiçbir suçu yoktur. Tüm suç onunla milleti arasına giren hainlerindir. Hatta İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyeleri kendilerine padişaha borçlu*

[126] Asım Çalıkoğlu, "Otuz Dört Sene Evvel Yazılan Bir Makaleden Alınmış Enteresan Birkaç Parça" *Son Posta*, 6 Kasım 1953 s.4

[127] Sadrazam Said Paşa'nın 11 Temmuz 1324 tarihli beyannamesinde Kanun-i Esasi *"Eser-i Padişah"* olarak geçmektedir.

[128] Asım Çalıkoğlu, "Hürriyet Sözünü Ağzına Alanı Zincire Vuran Padişah Nasıl Biran İçinde Hürriyetçi Kesilmişti" *Son Posta*, 7 Kasım 1953 s.4

hissetmeye" başlamıştır.[129] Gerçekten de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 12 Temmuz 1324 yılında yayınladığı tebliğinden anlaşılacağa üzere Cemiyet, padişaha teşekkür etmekte ve kendini borçlu hissetmektedir.[130] Hatta Meşrutiyet'in ilanını destekleyen Arnavutların tek şartı II. Abdülhamit'in tahtında kalmasıdır. Çalıkoğlu'na göre 10 Temmuz inkılabı *"bir hokkabaz aynasının süslü ve alaylı bir gösterisinden başka bir şey değildir."* Zira Çalıkoğlu, Hüseyin Kazım Bey'in cemiyet ve hükümdarın aniden barışamayacağını, bunun ancak karşılıklı bir aldatma taktiği olduğunu yahut cemiyetin kandırıldığı değerlendirmelerini eklerken kendisinin de Cemiyet'in kandırıldığını düşündüğünü ifade eder. Çünkü henüz hürriyet ilan edilmeden beş altı gün önce İttihat ve Terakki'nin başmuharriri sıfatı ile kendisine gelen yazılı bir emrin verildiğini ve bu emirde hürriyetin ilanı ve Kanun-i Esasi'nin tatbik edilmesi nedeniyle padişaha tebrik ve teşekkür telgrafının çekilmesinin istendiğini belirtir. [131]

Hürriyetin ilanı ile birlikte yaşanan sevinç gösterileri Çalıkoğlu'nun hatıralarında önemli yer tutar. Bu sevinç gösterisi ve ardından yaşananlar, Cemiyet'in içine düştüğü duruma dair plansızlık hakkındaki görüşleri oldukça değerlidir. Çalıkoğlu, hürriyetin ilanı ile birlikte *"hürriyetin kazanıldığının mı yoksa padişah tarafından bahşedildiği mi"* konusunu düşünemediklerini çünkü o sırada hürriyetin ilanı ile *"zikir eden dervişler gibi sevinç cezbesine tutulduklarını"* söyleyerek yaşanan coşkuya değinir.[132] Sevinç gösterileri ile ilgili bazı örnekler de verir. Halkın hürriyeti getiren kişileri merak ettiğini ve Cemiyet'in önemli üyelerinin artık ortaya çıktığını, özellikle Binbaşı Cemal Bey (Paşa)'in kendisini *"hürriyetin öncüsü"* olarak tanıtmak istediğini aktarır. Halk, Cemiyet'in bir *"baş ya da şefinin kim olduğunu"* öğrenmek

---

[129] Çalıkoğlu, 7 Kasım 1953 tarihli yazısı, s.4

[130] *"…Şimdi artık padişah Osmanlı milletine hürriyetini vermiştir. Binaenaleyh memleket işlerini meşrutiyet kanunlarına göre idare edecek olan hükümet meşru bir hükümettir ve yürürlükte bulunan kanunların tatbiki ile mükellef olan bütün devlet memurları kendilerine hükümet merkezinden verilecek olan kanun dairesindeki evamir ve talimata riayet ve itaatta kusur etmeyeceklerdir. Aksi takdirde halkın hükümete olan itimadı sarsılacaktır ve buna da Cemiyetçe asla müsamaha edilmeyecektir. Hükümet otoritesine karşı gelip keyfi hareketlere cüret edenler kim olursa olsun Cemiyet tarafından şiddetle takip edileceklerdir. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti şunu da bildirmeyi lüzum görür ki padişah bütün memlekete hürriyeti bahşetmiş olduğundan kendisine karşı borçlu olduğumuz hürmetten asla sapmamak icap eder."* Asım Çalıkoğlu, "Devrin Haleti Ruhiyesini Tebarüz Ettirebilmek İçin O zamanki Gazetelerden Alınmış Bazı Havadisler", *Son Posta*, 14 Kasım 1953 s.4

[131] Asım Çalıkoğlu, "Meşhur Alimlerimizden Merhum Hüseyin Kâzımın 10 Temmuz İnkılabını Tahlil Eden Bir Yazısı", *Son Posta*, 8 Kasım 1953 s.4

[132] Asım Çalıkoğlu, "Manastırda Toplar Atılıp Hürriyet İlan Edildiğini İşittiğimiz Zaman Bütün İrademiz Elimizden Gitmişti", *Son Posta*, 9 Kasım 1953 s.4

istemektedir. Bu nedenle Cemiyet'in önemli üyelerinin evlerine gitmeye başlamış ve şefin kim olduğunu anlamaya çalışmışlardır. Manyasizade Refik Bey, Talat Bey ve Rahmi Bey'i gördüklerinde Cemiyet'in reisi diye omuzlanmaya çalışıldığı zaman üç ismin de tevazu göstererek reis olmadıklarını belirttiklerini ve oradan uzaklaştıklarını aktaran Çalıkoğlu, kendisinin de evine gelindiğini ve tebrik edildiğini, ardından da Faik Bey (Paşa)'in evine gidildiğini anlatır.[133] Faik Bey'in evinde yaşanan aşağıdaki hikâye yaşanan sevincin dozajını gayet anlaşılır kılar:

"Bu ziyaretin bende bıraktığı hatıra hâlâ dünkü gibi canlı durur. Çünkü merhumun evinin dışında terasa gibi geniş bir balkon vardı. Kapısı önünde halkın yaşasın hürriyet mücahidi Faik Bey! diye bağırarak gösteri yaptığını işitince öyle bir heyecanla balkona fırlamıştı ki hepimiz bir anda susmuştuk. Faik Bey kollarını açarak gürleyen bir sesle bize bir hitabeye başladı. Kendi sesiyle gittikçe artan heyecanlı bir talâkatte öyle büyük bir vecde tutuldu ki:

-Neyim varsa millete feda olsun! Bende canım da kanımda, evim, barkım ve ailem de hep sizlere feda olsun! Dedi ve bir anda balkon kapısından içeriye girdi. İki elinin üzerinde getirdiği henüz üç, beş günlük bir yavrusunu kundağının içinde halka doğru balkonun üzerinden:

-Alın! Bu da size feda olsun! diye atmak üzere iken ortadakiler:

-Aman Faik Bey, sakın ha, Allah onu size bağışlasın, götürün yavruyu annesine! diye bağırışmaya mecbur oldular.

Merhumun bir eli de çolak olduğu için tuttuğu yavrucak az kalsın üzerimize düşüp ölecek diye pek korkmuştuk."[134]

Bu sevinç gösterilerinin yanında Selanik ve Manastır'da caddelerin isimleri değiştirilmiş, İttihat ve Terakki Cemiyeti, kendisine bir genel merkez kurmuştur. Selanik basınında çıkan bazı haberleri kısaca aktaran Çalıkoğlu, yabancı devletlerin konsolosluklarının tebrik telgrafları çektiğini, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin talebi ile

[133] Asım Çalıkoğlu, "Hürriyet Tarihinde Cemal ve Enver Paşaların Kudret Gösterileri Ayrı Bir Fasıl Teşkil Eder" *Son Posta*, 10 Kasım 1953, s.4

[134] Çalıkoğlu, 10 Kasım 1953 tarihli yazısı, s.4

bütün mahkumların affedildiğini, hürriyetin ilanına sevinen bir gencin sevinçten intihar ettiğini, askerlerin geçiş törenleri yaptığını aktarır.[135]

Hürriyet ilan edildikten sonra altı gün geçmesine rağmen tüm Makedonya'da kutlamalar devam etmektedir. Hürriyetin hangi gün ilan edildiği konusunda bir ihtilafa düşülür ve bu ihtilafın üç tarih arasından[136] ortalaması olan 10 Temmuz 1324 tarihinde karar verilir. Aynı zamanda hürriyetin ilanını 7-8 Temmuz'a almak isteyenlerin de olduğu görülür.[137]

Hürriyetin ilanı ile İstanbul'dan Selanik ve Manastır'a akın akın gelen birçok kişi ve önemli isimler olduğunu aktaran Çalıkoğlu, İstanbul'dan gelenlerin Selanik için "Kâbe-i Hürriyet" dediklerini aktarır. Bu kişiler Selanik'e gelerek sıkacak el öpecek çehre aramışlar, içlerinde ağlayanlar, heyecandan titreyenler olmuştur. Filozof Rıza Tevfik'in kendisini halka göstermek için Selanik'e geldiğini, kendisini tanıyanlara bir gazinoda uzun nutuklar verdiğini ve herkesi güldürdüğü, oradan çıkarak Yahudi mahallesinde Yahudice nutuk verdiği, oradan da bir Sinagoga giderek İspanyolca nutuk verdiği görülür. Çalıkoğlu bu durum karşısında şaşırdığını gizlemez. Ayrıca Yıldız Sarayı'ndan olan ve yabancı ülkelerden gelenlerin Cemiyet'in içinde "tapacak bir tanrı" aradıklarını da anlatır. Selanik'te adı geçen isimler arasında en çok konuşulan kişi Enver Bey'dir. Sonrasında Talat Bey, Cemal Bey, Rahmi Bey, Cavit Bey, Mithat Şükrü Bey, Manuel Karasu gibi cemiyette mevki sahibi olanlar arasında hangisinin Cemiyet'in şefi olduğunun anlaşılmak istense de Çalıkoğlu, tüm isimlerin önemli olduğunu ancak feragat ve azimkârlığı ile Talat Bey'in diğer isimlerden daha çok söz sahibi olduğunu, içinden çıkılamaz durumlarda Cemiyet'in hep Talat Bey'in önerilerini kabul ettiğini aktarır. Talat Bey, zor durumlarda Manyasizade Refik Bey ile baş başa kalır ve onunla istişarede bulunur. Talat Bey, Cemiyet'in kalbi, Manyasizade Refik Bey ise bu kalbin düşünen ve nâzım rolü yapan kafasıdır. Ancak

[135] Asım Çalıkoğlu, "Meçhul Gencin Hitabesi Muhakkak ki Yalnız Kendi Duyduğu Heyecanın İfadesi Değildi" *Son Posta*, 12 Kasım 1953, s.4

[136] Hürriyetin ilan edildiği tarihler Manastır da 9 Temmuz 1324, Selanik'te 10 Temmuz 1324 ve İstanbul'da 11 Temmuz 1324 tarihleridir.

[137] Asım Çalıkoğlu, "Üç Tarih Arasında İhtilafa Düşülen Kati Hürriyet Günü Nasıl Tespit Edildi?" *Son Posta*, 20 Kasım 1953 s.4

Cemiyet, Enver Bey'in ismini tapacak tanrı arayan halka karşı Hürriyet ve Meşrutiyet timsali olarak göstermiştir.[138]

Çalıkoğlu, Resneli Niyazi ve Enver Bey arasında bir karşılaştırma da yapar. Enver Bey'in adeta parlayan mizacına karşılık Resneli Niyazi Bey, oldukça mütevazidir. Niyazi Bey, hürriyetten sonra Selanik'e gelerek hürriyet kahramanları ile tanışmak istediğini belirttiğinden Çalıkoğlu, hürriyetin esas kahramanı olarak gördüğü Niyazi Bey'in bu mahcubiyet ve tevazuunu şaşkınlıkla karşılar. Ayrıca Niyazi Bey'in Enver Bey'e gönderdiği tebrik mektubundan[139] sonra Enver Bey'in verdiği cevabı karşılaştıran Çalıkoğlu, Niyazi Bey'i "parlamak istemeyen yıldız" olarak adlandırır.[140] Çalıkoğlu'na göre Niyazi Bey, saf mahviyet ve feragatten ayrılmaz. Hürriyet sonrası *"İstanbul'a meşhur geyiği ile gelişi bir gelişten ziyade getiriliş, Sabah gazetesinde yazdığı hatıraları yazılıştan ziyade yazdırılıştır. Hatta Sultan Beşinci Mehmet'in huzuruna çıkarılmış ve bir fotoğraf çekilmiş ancak bu fotoğraf kendisine verilmemiştir."*[141] Dolayısıyla Niyazi Bey'in tevazuu karşısında Enver Bey'in "parlayan güneş" olarak adlandırılması İttihat ve Terakki'nin sonraki yıllarında lider ismin kim olacağını belirleyecektir.

Kutlamaların yanında Selanik'e gelen bir ismin başından geçen şu olayda Çalıkoğlu'nu son derece üzer. Osmanlı İmparatorluğu Tarihi yazarı J.V. Hammer'ın

---

[138] Çalıkoğlu Enver Bey'in mizacını şu sözlerle anlatmaktadır: *"Fakat yalnız bir idol, Genç ve güzel! Hele hürriyetle beraber onun Tikveşten Selanik'e bir girişi vardı ki fesinin ortasındaki hilâl ile gerçekten gökten inmişe benziyordu. Bu, bir parça da Manastır'ın Niyazi'sine karşı ondan üstün olmak lâzım gelen bir nazire idi ve öyle oldu. Çünkü Enver Erkan-ı Harbiye zabiti idi. Niyazi değildi. Enyer, kadınlara karşı utangaç olduğu halde erkekler karşısında gurur ve büyüklük göstermekten ve o nisbette tazim görmekten hoşlandığı halde Niyazi herkesten utanıyor mahviyet ve tevazuundan elinden gelse hiç kimseye görünmek istemiyordu."* Asım Çalıkoğlu, "Halk Sadece İsimlerinden Tanıdığı Hürriyet Kahramanları İçinde Kendisine Tapınılacak Birisini Arıyordu" *Son Posta*, 22 Kasım 1953 s.4

[139] Niyazi Bey'in mektubu: *"(Haşiye) Manastır ahalisi gibi dünyanın bütün hürriyetperveranı tarafından takdire mazhar olan hürriyeti milliyeden dolayı Osmanlı ve ecnebi muhtelif memleketlerden binlerce telgraflarla hizmetimizi ve muvaffakiyetimizi tebrik ettiler. İlk defa dehaleti- mürşidanesiyle sebebi feyiz ve refikim olan Enver Bey'den bir kıta telgrafname aldım…"*
Enver Bey'in cevap mektubu: *Manastır Vasıtasıyla Niyazi'ye: Kardeşim, Tebrik ederim. Yaşasın Vatan. Yaşasın Millet, yaşasın hürriyet. Enver 12 Temmuz 1324.*

[140] Asım Çalıkoğlu, "Artık Cemiyeti İdare Edenleri Niyazi Bey'de Tanımak Ne Türlü İnsanlar Olduklarını Öğrenmek İstiyordu", *Son Posta*, 23 Kasım 1953 s.4

[141] *Çalıkoğlu'nun dipnotta verdiği bilgiye göre bu fotoğraf çekildikten sonra bazı kâselistler sıradan bir zabit ile padişahın yan yana fotoğrafının olamayacağını belirtmiş, çekilen fotoğrafın camının kırıldığı bahanesiyle de Niyazi Bey'e bir kopyasını vermemişlerdir.* Asım Çalıkoğlu, "Niyazi'nin Ruhundaki Kahramanlık Troya Harbinde Yarı Tanrılaşanlarınki Gibi Saf Bir Kahramanlıktı", *Son Posta*, 25 Kasım 1953 s.4

kitabının tercümesini yapan Mehmet Ata Bey, trenden iner inmez II. Abdülhamit'in adamlarından biri olduğunun söylenmesi üzerine birçok kişi tarafından yüzüne tükürülmüş, kendisi de bu durum karşısında birkaç gün içinde İstanbul'a geri dönmüştür.[142]

İstanbul'dan gelen isimler içinde aslında hürriyetçi olmayıp bir anda durumdan istifade etmek isteyen birçok kişinin de olduğunu aktaran Çalıkoğlu, çılgın sevinç gösterilerini onların yaptığını çünkü kimisinin kendi günahlarını maskelemeye çalıştığını, kimisinin satılık mallarına müşteri aradığını yahut kapalı talihlerini açmaya çalıştıklarını öne sürer. Hatta 23 Temmuz'dan önce Talat ve Manyasizade Refik Bey'in İstanbul'a giderek üye toplamak istediğinde bu kişilere de gittiklerini ancak bu kişilerin cemiyete girmediklerini, onlara da böyle tehlikeli işlerle uğraşmamaları gerektiğini tavsiye etmelerine rağmen hürriyetin ilanından sonra Cemiyet'in adeta mühürdarı ve sözcüsü olmuşlar, çok karlı işlere girişerek zengin olmuşlardır.[143] Hürriyetin ilanının hemen arkasından Cemiyet'e yaklaşan bu kişiler, hızlıca Cemiyet'in başarısına ortak olarak, kendi çıkarları doğrultusunda istedikleri pozisyonları elde etmişlerdir. Abartılı sevinç gösterilerinin arkasına sığınan bu kişilerden Çalıkoğlu, büyük rahatsızlık duymaktadır.

Hürriyetin ilan edilmesinin ardından İttihat ve Terakki'nin halk arasındaki lider arayışının dışında Cemiyet'in kutsallaştırılması sorunu ön plana çıkar. Çalıkoğlu'nun bir örnek[144] ile açıkladığı bu sorun, Cemiyet'in "mukaddes bir hüviyeti" olduğu inanılmasıyla başlar. Cemiyet'in eski ve yeni üyeleri ile halk arasında *"Cemiyet'in kutsal olduğu"* telakki edilmiş, hatta İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bazı üyelerine göre *"cemiyet dalâlete düşmüş milletleri hak yoluna getirmeye gelmiş Peygamber gibi,*

---

[142] Çalıkoğlu, 20 Kasım 1953 tarihli yazısı, s.4

[143] Çalıkoğlu, burada bahsettiği kişilerin isimlerini açıkça belirtmemektedir. Asım Çalıkoğlu, "Hürriyetin İlânından En Çabuk İstifade Etmesini Bilip İnkılap Öncülüğü Rolünü Benimseyenler Kimlerdi?" *Son Posta*, 21 Kasım 1953 s.4

[144] *Çalıkoğlu, koyu bir İttihatçı arkadaşı ile akşam yemeği için Pavli Adasına gitmiş, bütün akşam boyunca İttihat ve Terakki'nin icraatları, fedaileri ve başarılarını anlatan arkadaşına "bu ne iman" diyerek yanından ayrılmıştır. Birkaç gün sonra Doktor Nazım'ın yanına gitmiş yaşadıklarını anlatmış ve "Böylesine daha rastlamamıştım. Deniz subayı bizim Cemiyet'in adeta mukaddes olduğuna inanıyor" demiştir. Doktor Nazım'ın "Mukaddestir zahir! Kudsiyetine sen inanmıyor musun?" diye sorunca da işi şakaya vurmuştur.* Asım Çalıkoğlu, "Cemiyet Artık Tek Tek Adam Tahlif Etme Usulünü Terkettiğinden Her Türlü İnsan Giriyordu", *Son Posta*, 1 Aralık 1953 s.4

bu memleketi kurtarma ve yükseltmek için Allah tarafından emredilmiş bir vazifenin sahibi" olarak görülür.[145]

Cemiyet üyelerinin bu düşüncesi daha sonraki yıllarda Millî Mücadele'nin örgütlenme aşamasında da görülecektir. Zira İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinin bu görüşü ile Millî Mücadele'nin Cumhuriyet yıllarında kutsallaştırılması arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Bu kutsallaştırma halk tarafında propagandanın gücüne güç katarken aynı zamanda topyekûn bir mücadelenin meşru kaynağını da oluşturacaktır.

Asım Çalıkoğlu'nun hürriyetin ilanının ardından Tütün Rejisi'ndeki görevinden 30 Ağustos 1908 tarihinde Talat Bey'in isteği üzerine istifa eder.[146] Tâlat Bey, Çalıkoğlu'nu, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Umumi Başkatibi olarak görevlendirir. Çalıkoğlu, başkatipliği sırasında karşılaştığı önemli konulara hatıralarında yer verir. Bunlardan ilki Cemiyet'in hürriyetin ilanından sonra dahi gizli yerlerde toplandıklarını ve görüşmeleri kimsenin bilmediği bu yerlerde yapıldığıdır. Başkatiplik sıfatı nedeniyle Cemiyet'in önde gelen isimlerine gelen mektupları kendisi alır. Bu mektuplardan bazıları da Enver Bey'e aittir. Enver Bey'e gelen aşk mektuplarını kendisi okur. Çalıkoğlu, Enver Bey'in kadınlar konusunda oldukça çekingen bir tavır sergilediğini ve bu mektupların bir kısmının kendisinde kaldığını ancak 31 Mart Hadisesi ve Meclis-i Mebusan Başkatipliği görevindeyken Çırağan Sarayı yangınında mektupların kaybolduğunu ekler.[147]

Çalıkoğlu'nun başkatiplik görevi vesilesiyle kendisine İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir yayın organı olmasının gerekliliği Tâlat Bey tarafından söylenir.[148] Çalıkoğlu, ismini de kendisinin verdiği "İttihat ve Terakki" gazetesinin çıkarılmasını

[145] Asım Çalıkoğlu, "Rol İcabı Dalkavuk Paşalar Sahnede Görününce Seyirciler Islık Çalıp Yuha Çekmişlerdi", *Son Posta*, 30 Kasım 1953 s.4

[146] Çalıkoğlu, Tütün Reji Müdürlüğü tarafından 12 yıllık hizmetine karşılık olarak 250 Osmanlı Altını tazminat almış, ancak 31 Mart Vakası sırasında görev yaptığı Şuray-ı Ümmet Gazetesi'ndeki kasasının askerler tarafından yağmalanarak altınlarının ve İttihat Terakki'ye dair çok önemli evrakların kaybolduğunu aktarmaktadır. Çalıkoğlu, 31 Mart'tan sonra Hareket Ordusu tarafından tevkif edilen bazı askerlerin üzerinden onar yirmişer altın çıktığının haberlerini okuduğunu ve o altınların kendisine ait olabileceği ihtimali kuvvetli bulduğunu da eklemektedir.

[147] Asım Çalıkoğlu, "Merkezi Umumi Yine Nazarlardan Nihandı Nerede Toplandıklarını da Bizden Başka Bilen Yoktu", *Son Posta*, 3 Aralık 1953 s.4

[148] Asım Çalıkoğlu, "Telgrafı Elden Ele Dolaştırdıktan Sonra Teşekkürle Birlikte Gazetenin Birinci Sayfasına Koyduk", *Son Posta*, 7 Aralık 1953 s.4

Cavit Bey ile birlikte gerçekleştirir. Bu gazete Ulahlı Beserya Efendi[149]'nin Budapeşte'den cemiyet adına satın aldığı bir matbaa makinası ile basılır. Çalıkoğlu, bu matbaanın çok büyük emeklerle bir aydan kısa bir sürede kurularak faaliyete geçtiğini aktarır.[150] Dönem şartları içerisinde düşünüldüğünde bir aydan kısa sürede bir matbaa kurabilmek büyük bir başarıdır.

İttihat ve Terakki'nin resmi organın kurulmasının ardından Çalıkoğlu'nun en çok zorlandığı konu Cemiyet'in herhangi bir politikasının olmayışıdır. Çalıkoğlu, Cemiyet'in iç ve dış siyasetine dair en azından ana hatları ile bir politikasının olması gerektiğini ancak kendisinin de hiçbir şekilde böyle bir politika hakkında bilgi sahibi olmadığını belirtir. İtalyan bir gazetecinin mülakat isteği üzerine yaşadığı stresli röportajı sonrasında oldukça müşkül duruma düşer ve adeta hiçbir şey söylemeden röportajı sonlandırır. [151]

İttihat ve Terakki gazetesinden bazı örnek haberler veren Çalıkoğlu, Cemiyet'in resmi yayın organı olan gazetenin dilinin "diktatörce" olduğunu düşünmektedir. Cemiyet'in düşüncesi hürriyetten önce cemiyette olmayan herkes "lekeli"dir. Kazanılan zaferin büyüklüğü bir "tahakküm" aracına dönüşmüştür. Dolayısıyla "yıkılan istibdadın yerine bir oligarşi getirilmiş" olmaktadır. Çalıkoğlu'na göre, *"İstanbul gazeteleri de cemiyete yaranmak için topyekûn devlet adamlarına hain damgası vurmakta, İttihatçılar da padişahla barışmış ve onu yine başlarına geçirdikleri halde onun hükümetinde görev alanları namussuz hain diye lekelemektedir."*[152]

Cemiyet'in basın yayın faaliyetlerinin yanı sıra Çalıkoğlu'nun iddiasına göre "Kadın" mecmuası da kendisinin teşviki ile kurulur. Çalıkoğlu'nun ilk eşi Gülistan İsmet'in ve Cevdet Paşa'nın kızı Emine Semiye Hanım'ın yazılar yazdığı bu gazetede Çalıkoğlu, kendisinin vakti olmadığı için Enis Avni'ye yazı işlerini verir. Çalıkoğlu,

---

[149] Besarya Efendi'nin hatıraları yayınlanmıştır. Bknz: Nevzat Artuç, *Sıradışı Bir İttihatçı Besarya Efendi'nin Hayatı ve II. Meşrutiyet Dönemi Hatıraları*, (Çev. Esin Alkan Yılmaz) Timaş Yay. İstanbul, 2019.

[150] Asım Çalıkoğlu, "Selanik'teki Cemiyet Merkez ve Matbaasındaki Hummalı Çalışmamızın Esasını Ne Teşkil Ederdi?", *Son Posta*, 5 Aralık 1953, s.4

[151] Asım Çalıkoğlu, "İçinde Bulunduğum Şartlar Ortasında İtalyan Gazeteci ile Nasıl Mülakat Yapacağımı Şaşırmış Kalmıştım", *Son Posta*, 12 Aralık 1953, s.4

[152] Asım Çalıkoğlu, "İttihat ve Terakki Cemiyetinin Diktatör Ruhunu Tebarüz Ettiren Vakalardan Birkaç Misal", *Son Posta*, 16 Aralık 1953, s.4

yazıya atıldığı günden başlayarak kadın hürriyetine önem verdiğini söylemekle birlikte "Kadın" mecmuası çıkmadan önce "sert hareket etmiş olmamak" için önce *Selanik Kadınları Şefkat Cemiyeti Hayriyesi* isminde bir dernek ile kadın yazarların bir araya geldiğini ardından da *Kadın* mecmuasının imtiyazının alındığını aktarır.[153]

Hürriyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen isimleri Selanik'ten İstanbul'a gitmeden önce *"İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bundan sonraki misyonunun ne olacağı"* gündemi ile bir toplantı tertip edilir. Talat Bey'in bu toplantıdaki önerisi *"Cemiyet'in hiçbir üyesinin hükümette bir vazife kabul etmemesi, tevazu ve kanaatten ayrılmaması"*dır. Talat Bey'in önerisi herkes tarafından kabul edilir ve ardından Cemiyet'in önde gelen isimleri İstanbul'a gider. Ancak İstanbul'a gidildiğinde bu sözü unutanlardan ziyade unutmayanların ismini vermek gerekmektedir. Zira Çalıkoğlu'na göre İsmail Canbulat, Adalar kazası kaymakamı iken eski şehremini Rıdvan Paşa'nın kızıyla evlenmiş, Binbaşı Hafız Hakkı Bey, Selahattin Paşa'nın kızıyla evlenmiş, Emanuel Karasu milyonlar kazanmış, Doktor Bahattin Şakir, II. Abdülhamit'in tüfekçibaşısı Tabir Paşa'nın dul karısıyla evlenmiş, Ahmet Rıza Bey, Meclis-i Mebusan Reisi olmuştur. Dolayısıyla *"verilen sözlerin tatbik kabiliyeti olmadığı çok geçmeden anlaşılmıştır."* Manyasizade Refik Bey'e Zaptiye Nazırlığı teklif edilir, kendisi bu teklifi kabul etmez ancak Cemiyet'teki arkadaşlarının ısrarı ile hükümette ilk vazife kabul eden yine Refik Bey olur. Çalıkoğlu'na göre hükümette görev almayarak *"dünyada mal namına tek bir valizden başka bir şeye malik olmayan yalnız Doktor Nazımdır."*[154] Talat Bey'in önerisinin tatbik edilememesi üzerine Çalıkoğlu, oldukça ilginç bir değerlendirmede bulunur:

"Talât Paşa merhum, bu sıkı ahlâkî feragat prensibiyle, vâkıa arkadaşlarını inkılâptan önceki mutlak bir fazilet yolundan ayırmamak gayesini güdüyordu. Fakat kendisi de dâhil olduğu halde bizler, insanlar arasında yeni dogmatik bir dinin doktrinlerini yaymak için zuhur etmiş havariler olmadığımız için hürriyet ve adalet prensipleri üzerine dayanan ve bütün Osmanlıları müsavî haklarla memnun etmesi lâzım gelen yepyeni dünyevî bir hükûmet kurmak maksadıyla yıktığımız müstebit idarenin yerini, "ahlâkımız bozulur, lekeleniriz" diye boş bırakmamız ve memlekette

[153] Asım Çalıkoğlu, "Enver Paşa Cemiyetin Güneşi Addediliyor Onu Parlatmak İçin Hiçbir Şey Esirgenmiyordu" *Son Posta*, 18 Aralık 1953 s.4

[154] Asım Çalıkoğlu, "Verdiğimiz Sözün Tatbik Kabiliyeti Olmadığını Çok Geçmeden Anlamıştık" *Son Posta*, 19 Aralık 1953 s.4

çıkacak ve belki bizleri de yutacak kadar tehlikeli hâdiselere seyirci kalmamız milleti şaşırtmıştı. İş başında kalanlar yine eski tas, eski hamamdı. 908 Temmuz ayı içinde üç defa değişen kabineye girenler aralarında yalnız külâh değiştiren hep aynı çehrelerdi. Meydanda İttihat ve Terakki büyüklerinden eser yoktu. Sanki asıl suçlu kendileri imiş gibi onlar kimseye görünmüyorlar, gizli kaldıkça kuvvetleri artacakmış gibi meydana çıkmıyorlardı.

Fakat resmi bir makam sahibi olmadan muayyen bir merkezde görülebilir halde bulunsalar, üzerlerine üşüşecek müracaatlar altında boğulacaklardı. Hele şu intihap -seçim- yapılsın, Meclis açılsın, işler o zaman yola girecektir ümidiyle el altından o işle meşgul oluyorlar ve gizlice hükümetle ve sarayla da temas ediyorlardı.

Beri yandan, İstanbul o kadar hükümetsiz ve sahipsiz kalmıştı ki, işittiğimize göre, Filozof Rıza Tevfik'le o zaman henüz asker olan Selim Sırrı ayaklarında çizme, ellerinde kamçı birer ata binmişler, İstanbul cadde ve sokaklarında üç gün, üç gece yeniçeri ağaları gibi dolaşmışlar, halka adalet dağıtmışlar, zabıtaya Cemiyet adına emirler vermişler. Ve işe de yaramışlar."[155]

Çalıkoğlu, bu değerlendirmelerde İstanbul'da yaşanan boşluğun yanı sıra hürriyeti ilan ettirebilmek için sarf ettikleri tüm çabanın, hürriyetin ilânı sonrasında aslında pek de bir şeyi değiştirmediği ve "aynı tas aynı hamam" olduğu gerçeğiyle yüzleşmektedir. Bu durum karşısında halkın da şaşkın olduğu yine kendi ifadelerinde yer almaktadır.

Çalıkoğlu, Selanik'te "İttihat ve Terakki" gazetesini kurduktan beş ay sonra yine Talat Bey'in isteği üzerine İstanbul'a "Şuray-ı Ümmet" gazetesinin başına geçmiştir. İstanbul'a gelen Çalıkoğlu, buradaki yönetim boşluğunu Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Fikir Hareketleri" mecmuasındaki hatıraları üzerinden aktarır. Kendi düşünceleri ile birebir örtüşen Yalçın'ın fikirlerini haklı görür.[156] Ancak Hüseyin Cahit Yalçın'ın düşüncelerini tasdik etmekle birlikte cemiyete girmediği için Cemiyet'in neden böyle bir yönetim boşluğuna izin verdiğini anlayamayacağını da ekler. Hüseyin Cahit Yalçın, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne Talat ve Refik Bey tarafından davet edilir. Ancak Yalçın, Cemiyet'i "fıtratına uygun olmayan tehlikeli işler" olarak görmüş ve "küçük kâtiplerle yüzbaşı ve mülazimcikler devlet idare

[155] Asım Çalıkoğlu, "İstanbul O Kadar Sahipsiz Kalmıştı ki Rıza Tevfik'le Selim Sırrı Cemiyet Adına Emerler Vermişlerdi", *Son Posta*, 20 Aralık 1953 s.4
[156] Çalıkoğlu, 20 Aralık 1953 tarihli yazısı, s.4

edebilecek bir kabine kuramazlardı ki kursunlar, kendileri bile inanamazlardı" demiştir. Çalıkoğlu, Hüseyin Cahit'i bu noktada eleştirerek 1908 öncesinde bu "küçük kâtip ve yüzbaşı ve mülazimler"in hepsinin İttihat ve Terakki'den çıktığını bu isimler arasında da Talat Bey, Enver Bey, Cemal Bey, Ziya Gökalp, Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü ve hatıraların yazıldığı 1953 tarihinde Cumhurreisi görevinde bulunan Celâl Bayar'ın olduğunu aktarmıştır.[157] Gerçekten de cumhuriyetin kurucu kadrolarının büyük bir çoğunluğu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908'den önceki üyeleridir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen isimlerinin İstanbul'a gelişi ile karşılaştıkları tablo tam anlamıyla bir karmaşadır. Bu karmaşa içerisinde Çalıkoğlu'na göre gazeteler çoğalmış, adeta herkesin dili çözülmüştür.[158] Her kafadan bir ses çıkmakta özellikle Rum, Ermeni ve Bulgarların "ihtirasları" yükselmektedir. Tüm gözler Kâmil Paşa kabinesi ve Cemiyet'in üzerindedir. Ancak cemiyet o sırada adeta *"arı kovanına düşmüştür."* Tüm beklentilere karşılık vermek isteyen Cemiyet *"nereye kulak vereceğini, ne yol tutacağını şaşırmış haldedir*." Çalıkoğlu, Cemiyet'in bu durumda olmasını İstanbul halkını tanımıyor oluşlarına ve geçmiş tecrübelerinin de devlet idaresi hakkında bir derinliğinin olmamasına bağlamaktadır. Çalıkoğlu, Cemiyet'in Kâtib-i Umumisi sıfatı ile yürüttüğü görevi esnasında da oldukça zor durumlara düşme sebebini aynı nedene dayandırmaktaydı. Ancak İstanbul'a geldikten sonra da durum Çalıkoğlu için değişmemiş giderek daha zor bir hâl almıştır.[159]

Çalıkoğlu'nun hatıralarına göre 31 Mart Hadise'si gerçekleşmeden önce bazı münferit *"irticai gösteriler"* yaşanır. Fatih Camii'ndeki "Kör Ali" yahut "Kör Mehmet" ismindeki camii hocasının vaazı esnasında sözü meşrutiyet ve hürriyet kavramlarına getirdiğini ve her ikisinin de *"bizim şeriatımıza uymayan gavur icadı şeyler"* olduğunu iddia etmiş, cami cemaatinin üzerinde tesirli olan bu vaazın sonunda

---

[157] Asım Çalıkoğlu, "Atatürk İnönü Celâl Bayar İttihatçı İdiler, İttihatçılardan Hiçbir Vatan Haini Çıkmamıştır", *Son Posta*, 21 Aralık 1953, s.4

[158] *Çalıkoğlu, İkdam, Sabah, Tercüman gibi dönemin önemli İstanbul gazetelerinde meşrutiyete hizmet etmek gayesi ile telaşa kapıldıklarını, gazetelerin "Bu nasıl meşrutiyet? Bu nasıl hürriyet? Cemiyet nerede? Neden meydana çıkıp ortalığa düzen vermiyor?" minvalinde yayınlar yaptığını aktarmaktadır.* Asım Çalıkoğlu, "Hükümetsizlikten Ürken Büyük Gazeteler Cemiyet Neden Ortaya Çıkmıyor? diye Bağırışıyorlardı", *Son Posta*, 1 Ocak 1954, s.4

[159] Asım Çalıkoğlu, "Hürriyet Geldi Diye Gazeteler Çoğalmış Herkesin Dili Çözülmüş Her Kafadan Bir Ses Çıkmağa Başlamıştı", *Son Posta*, 29 Aralık 1953, s.4

cemaatin kendisiyle birleşmesini istemiş, başlarına sarık taktırmış, Fatih Camii'nden Yıldız Sarayı'na doğru yürürken yolda *"Allah'ını seven bizimle gelsin!"* diyerek hayli kalabalık bir grup toplamıştır. Yolda Şeyhülislam Cemalettin Efendi'nin arabasını durdurarak camlarını kırmışlardır.[160] Bu olayın yaşandığı gün ile aynı günün gazetelerinin Yıldız Sarayı Başkatipliği tarafından yazılmış bir tebliğin neşredildiğini de aktaran Çalıkoğlu bu tebliğde şunların yazdığını aktarır:

"Bazı vatan hainlerinin istibdat idaresini iade fikrinde olduklarına dair birtakım şayialar deveran etmekte olduğundan, tetkikati-âmika ve bitarafane icrasiyle hakikatin meydana çıkarılması ve müçevriklerin kim olursa olsun cezadide edilmesi, tarafı-hazreti- padişahiden sadrazam Paşa'ya emir ve ferman buyurulduğu müstahberdir."[161]

Bu irade Çalıkoğlu'na göre iki farklı şekilde yorumlanabilirdi. *"Padişah ya mesuliyet korkusu ile kendi hazırladığı bir hareketi haber vermekte yahut henüz eksik olmayan hafiyeleri tarafından alınan bir haberi bastırılsın diye gerçekleşmesinden önce haber vermekteydi."*[162] 31 Mart öncesinde yaşanmış olan bu hadise 31 Mart Hadise'sinin aslında bir anda gerçekleşmediğinin önemli göstergelerinden biridir. "Hürriyet" ve "Meşrutiyet" kavramlarının "gavur icadı" olarak algılanması Cemiyet'in kazandığını düşündüğü bu kavramların aslında halkta bir karşılığının olmadığını göstermektedir. Osmanlı vatandaşlarının en azından Müslüman kesimi için söylenebilir ki "hürriyet" ve meşrutiyet" halkın talep ettiği bir isteğin karşılığı olarak gelmemiştir. Buna mukabil bu "gavur icadı"nın günlerce büyük bir coşku ile kutlanması aslında ne olduğunu bilmemelerinden kaynaklanmaktadır.[163]

17 Aralık 1908'de Meclis-i Mebusan yeniden açılır ve Meclis-i Mebusan başkatibi olarak Çalıkoğlu açılışta bulunur. Çalıkoğlu, ilk mebuslar arasında zaten Cemiyet içerisinde yer alan birçok isim ile tanıştığını ve tanıdık yüzlerin çok olduğunu

---

[160] Asım Çalıkoğlu, "Herkesi En Ziyade Sinirlendiren Bize Taarruz Edenlere Karşı Bizim Bir Mukabelede Bulunmayışımızdı", *Son Posta,* 10 Ocak 1954, s.4

[161] Asım Çalıkoğlu, "Padişahın İradesi Onun Lehine de Aleyhine de Tefsir Olunabilirdi" *Son Posta,* 11 Ocak 1954 s.4

[162] Çalıkoğlu, 11 Ocak 1954 tarihli yazısı, s.4

[163] Benzer bir durum yaklaşık 15 yıl sonra yani 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ile de gerçekleşmiştir. Halk, Cumhuriyet'in ne olduğunu ve ne işlerine yaracağı hususunda "artık vergi vermeyeceklerini" düşünmüştür. Meşrutiyet'in *"cumhuriyetin bir provası"* olarak görülmesinin ne kadar doğru bir tespit olduğu bir kez daha anlaşılmaktadır.

ancak *"birbirine zıt çehre, renk, kıyafet ve dilde birçok mebus olduğunu da garip karşıladığını"* ifade eder.[164] Meclis-i Mebusan'ın açılışını uzun uzadıya anlatan Çalıkoğlu, matbuat locasından bütün olan biteni izler.[165] Meclisin ilk günlerinde tam bir karmaşanın hakim olduğu *"padişaha cevap arizasının ve mazbataların bir türlü yazılamadığına"* şahitlik eder.[166] Kâmil Paşa kabinesinden Hüseyin Hilmi Paşa kabinesi arasında geçen sürede bu karmaşanın devamlılık arz ettiğini aktaran Çalıkoğlu *"bir fırtınaya doğru gidildiğinin açıkça göründüğünü"* söylemektedir. Sadece kabinede değil Cemiyet içerisinde de *"Mutediller"* ile *"Müfritler"* arasında ciddi bir ihtilafa düşüldüğünü, Kâmil Paşa'nın Avcı taburlarının Selanik'e geri gönderilmesi önerisi karşısında Cemiyet'in bu teklifi kabul etmediğini, sağda solda vurulan meçhul şahısların halkın huzurunu kaçırdığını ve muhaliflerin bu nedenle küplere bindiklerini Cemiyet'in bu karmaşaya *"terörle hâkim olmaya çalıştığını"* aktarmaktadır.[167]

Kâmil Paşa ile Cemiyet'in arasının açılması hususunda düşüncelerini aktaran Çalıkoğlu "Balkan Komitesi" meselesini en büyük sebeplerden biri olarak görür. Balkan Komitesi'nin İttihatçılar ile olan yakın münasebeti neticesinde komitede

---

[164] Asım Çalıkoğlu, "Ahmet Rıza Bey Kır Düşmüş Sivrice Sakalı Vakur Görünüşü ile Bir Profesöre Benziyordu", *Son Posta*, 13 Ocak 1954, s.4

[165] Çalıkoğlu Meclis-i Mebusan'ın açılışını şöyle anlatmaktadır: *"Mebuslar ve Ayan geliş sırasıyla ve halkın alkışları arasında kapıdan giriyorlar ve ictima salonunda ve hep bir arada toplanıyorlardı. Talât Bey, onlarla beraber salona gitti, Ben gazeteci olarak matbuat locasına çıktım. Yüksekten aşağı baktığım vakit gördüğüm manzarayı uzun uzun seyretmekten kendimi alamadım. Yemen'in, Hicaz'ın, Irak'ın her çeşit sarığından, ageden, Anadolu cami müderrislelinden, Anadolu cami müderrislerinin muazzam İmamelerinden, nümuneler arasına sarpilmiş kırmızının her tonunda feslerden bir araya gelmiş bir cemaat ki, karşısındaki kor diplomatik locasındaki kadınlı, erkekli yabancılar seyrine doyamıyorlardı. Biraz sonra, dışarıda ve içeride telâşlı bir hareket başladı. Müzika zannederim yine "Hamidiye" marşı çalıyordu. "Teşrifi'l şâhâne" oluyor dediler. Bütün gözler padişaha mahsus locaya dikilmişti. Sultan Abdülhamit'i sani orada görünür görünmez, hep birden ona doğru dönerek ayağa kalktık. Padişahın sırtında geniş, devrik yakalı bir askeri kaput vardı. Hiç oturmadı. Kılıcının kabzasına dayanmış olarak ayakta duruyordu. Başındaki Aziziye fesinin altında, benzi uçuk ve bakışları dalgın ve düşünceli görünüyordu. İnkılâpla beraber değiştirdiği başkâtibi Kara Tahsin'in yerine gelen Cevat Bey, onun yanında gür bir sesle ve: — Ayan! Mebusan! diye hâkim bir eda ile okumaya başladığı nutku hümayunla beraber, toplar atılmaya başladı. Yüz bir "pare" top atıldı. Bunlarla bütün dünyaya ilân edildi ki Osmanlı imparatorluğunda maşrutî idare fiilen başlamıştır ve hâkimiyet Adliye Sarayı'nın bu yeni boyanmış salonundaki yepyeni sıraları doldurmuş olan türlü şekil ve renklerdeki mebuslarının eline verilmiştir."* Asım Çalıkoğlu, "Mebuslar ve Âyan Geliş Sırasile Alkışlar Arasında Kapıdan Giriyor İçtima Salonunda Toplanıyorlardı", *Son Posta*, 14 Ocak 1954, s.4

[166] Asım Çalıkoğlu, "Hürriyet Kahramanı Niyazi Beyin Tebrik Telgrafı Huşu İçinde ve Alkışlar Arasında Okunmuştu", *Son Posta*, 15 Ocak 1954, s.4

[167] Asım Çalıkoğlu, "Cemiyet İçinde Mutedillerle Müfritler Arasında Hissedilir Derecede Bir İhtilaf Baş Göstermişti", *Son Posta*, 18 Ocak 1954, s.4

görevli Noel ve Roden Buxton kardeşler İstanbul'a geldiklerinde Cemiyet tarafından büyük bir izaz ve ikram ile ağırlanır. *"Resmi bir sıfatı olmayan"* bu isimlerin Kâmil Paşa'ya takdim edilme isteği, Kâmil Paşa tarafından reddedilince Buxton Kardeşler Cemiyet tarafından II. Abdülhamit ile görüştürülür. Görüşmeyi reddeden Kâmil Paşa'ya ise Cemiyet oldukça öfkelidir. Çalıkoğlu'na göre aralarının açılması hususundaki bir diğer mesele ise *"Cemiyet'in kendinden olmayanlara karşı gösterdiği itimatsızlıktır."* Cemiyet, *"parlamento açıldığı halde el altından hükümetin icraatını kontrol eder mahiyette ve bazen onun gıyabında ve ona karşı teşebbüslerde müdahalelerde bulunmaktadır."* [168] Son olarak Kâmil Paşa'nın Harbiye ve Bahriye Nazırlarını değiştirmesi ile Kâmil Paşa kabinesi ilk defa "gensoru" takriri verilmesine sebep olur[169] ve yerini Hüseyin Hilmi Paşa kabinesine bırakır.

Hatıraların içinde geçen olaylar bütünün sonuncusu olan 31 Mart Hadisesi esnasında Çalıkoğlu, *Şuray-ı Ümmet* gazetesinin başındadır. Ancak uzun ve zorlu bir çalışmanın neticesinde Çalıkoğlu, hastalanır ve Kadıköy'deki evinde Fuat Süreyya

---

[168] Cemiyetin nizamnamesinde yer alan şu ifadeler Çalıkoğlu'nu haklı çıkarmaktadır: *"İttihat ve Terakki teşkilâtı siyasî ve içtimaî isimleriyle ikiye ayrılmaktadır. Teşkilâtı siyasiyesi itibariyle İttihat ve Terakki bir fırkadır. İttihat ve Terakki Fırkası'nın efradı, Osmanlılığın İttihat ve Terakkisi'ni nuhbe-i siyaset ittihaz eden bütün Osmanlı vatandaşlardır. İttihat ve Terakki Fırkası haricinde kalacak fertler yalnız terakkiye düşman ve ayrılık fikrine sâyeden kimselerdir. O halde İttihat ve Terakki gayesi haricinde yalnız -ayrılıkçı- iftirakçı ve muhafazakâr fırkalar tasavvur olunabilir. Milletin ekseriyeti azimesi İttihatçı ve Terakkiperver olduğundan, intihap edecekleri mebuslann kendi siyasi fikirlerini temsil etmelerini arzu ederler."* Asım Çalıkoğlu, "İttihat ve Terakki İnhisarî Bir Zihniyetle Bütün Vatandaşları Bayrağı Altında Toplamak İstiyordu", *Son Posta*, 21 Ocak 1954, s.4

[169] *"Kâmil Paşa'nın bu istizah takririne cevap vermek için Meclis'in tayin ettiği günde, gelemeyeceğini ve Kanun-u Esasi'nin verdiği salâhiyete dayanarak bir başka gün geleceğini bildirmesi, Meclis'in ekseriyet fırkasını fena halde sinirlendirmişti. Meclis talebinde ısrar, etmiş, behemehal çağırdığımız gün gelmesi lâzımdır diye gece yarısına kadar toplantı halinde kalmıştı. Cemiyet alkışlarla sadaret makamına oturan Kâmil Paşa'yı devirmek için kendi gazeteleriyle "Tanin ve Şûra-yı Ümmet" şiddetli hücumlarda bulunuyor, aleyhine nümayişler tertip ettiriyor ve kahrolsun Kâmil Paşa! diye bağırttırıyordu. Bahriye Nazırlığı'na Hüsnü Paşa'nın tayin edilmiş olmasını protesto için genç bahriye zabitleri tarafından Meclis'e telgraflar çektiriyordu. Meclis'te okunan bu telgraf üzerine heyecan son haddini buluyordu... Meclis'e karşı duran bu sadrazama, ekseriyet fırkası nihayet gıyaben ademi itimat kararı veriyordu. Meclis'in bu kararı Cemiyet'in nüfuzlu azalarından ikisi tarafından saraya götürülüp padişaha arz ve tebdilinde ısrar ediliyordu. Nihayet, istizah takririne cevap vermesine meydan kalmadan mührü-hümayun geri alınarak, Kâmil Paşa istifaya davet ediliyordu. Üstelik, rivayete nazaran Kâmil Paşa'nın değiştirdiği iki nazırdan biri olan Harbiye Nazırı Rıza Paşa, Garp Trablus'undan getirtilen Recep Paşa'nın yerine Cemiyet'in arzusuyla gelmiş bir zattı ve kendiliğinden sadrazama istifasını vermişti. Değiştirilmesi kanunsuz görülen Bahriye Nazırı Arif Paşa da önceden istifasını vermiş bulunuyordu. Gittikçe kuvvetlenen muhalifler, Cemiyet'in bu hareketini Kanun-u Esasi'ye vurulan ilk darbe olarak telâkki ediyorlar ve ortalığı velveleye veriyorlardı."* Asım Çalıkoğlu, "Kâmil Paşa'nın Cevap İçin Meclisin Tâyin Ettiği Gün de Gelmeyeceğini Bildirmesi İttihatçıları Kızdırmıştı", *Son Posta*, 22 Ocak 1954, s.4

tarafından tedavi altına alınır. Bu sırada patlak veren 31 Mart Hadisesi'ni Çalıkoğlu doktoru Fuat Süreyya'dan öğrenir. Evinin balkonundan Sarayburnu'na doğru baktığını ve silâh seslerini duyduğunu, ertesi gün durumun giderek kötüleştiğini, gazetesi *Şuray-ı Ümmet*'in basıldığını, Hüseyin Cahit Yalçın zannedilerek Lazikiye Mebusu Mehmet Aslan'ın öldürüldüğünü öğrenir. Ayaklanmada yer alan askerlerin İttihatçılar'ın evlerinin kapısına birer *"C"* harfi yazdıklarını duyunca kendi evinin kapısını kontrol eder ve kapısında bir *"C"* harfi görür. Bu durum üzerine korku içinde Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Emine Semiye Hanım'ın evine gider. Gülistan İsmet, yeni doğum yapmış olsa da Manyasizade Refik Bey'in evine götürülür. Çalıkoğlu, ailesi ile haberleşmek istediğinde Manyasizade Refik Bey'in kayınvalidesi Zişan Hanım kendisine yardım eder ve dışarıda olup biteni aktarır.[170]

Çalıkoğlu, elinde bulunduğunu aktardığı ancak evrak-ı metrukesinde yer almayan 31 Mart Hadisesi'ne dair Meclis gününde neler yaşandığını uzun uzadıya anlatır. O gün mecliste hazır bulunan mebusların isimlerini tek tek veren Çalıkoğlu,[171] meclise gelen ve isyanın başı olarak adlandırdığı Beyazıt Dersiamlarından Ahmet Rasim Hoca ve bazı askerlerin taleplerini aktarır. Bu kayıtlar Meclis Zabıt Ceridesi şeklinde sunulmuştur. Ayaklanmanın sebebinin "*askere namaz vakti bırakılmadığı, idarenin dinsizlerin elinde olduğu, Avrupa yolunun tutulduğu ve bunun neticesinde Hristiyanların ve Müslümanların birbirine eşit sayıldığı, Hristiyanlara hoş görünmek için İnas Mektebi'nin açıldığı"*[172] şeklinde açıklanır. Ayrıca *"aynı gün içerisinde bu uygulamalardan vazgeçilmesini, isyan hareketine karışan hiçbir askerin ceza almamasını, Kabine ve Meclis reisi, Harbiye Nazırı, Mahmut Muhtar Paşa, Cevat Paşa, Miralay Esat Bey ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın istifa etmeleri"* istenir.[173]

Meclis-i Mebusan da bu istekler üzerine büyük bir tartışma çıkmış ancak bir karara varılamamıştır. Çalıkoğlu'na göre *"isyancıların süngü tehdidi altında toplanan mebuslardan hakikati söyleyenler birkaç kişiden ibarettir*." Bu isimler "*İstanbul*

[170] Asım Çalıkoğlu, "Sokaklarda Gruplar Halinde Gezen İsyan Etmiş Askerler Karşısında Hayat Tehlikesi Başlamıştı", *Son Posta*, 24 Ocak 1954, s.4

[171] Asım Çalıkoğlu, "İsyan ve İrtica Ateşi Yanarken Meclise Gelmek Cesaretini Gösteren 90 Mebusun İsimlerini Veriyoruz", Son Posta, 26 Ocak 1954, s.4 (Bknz: Ek-17 s.85).

[172] Asım Çalıkoğlu, "Toplanan Meclisi Mebusanda Mebuslar Vaziyete Acele Bir Çare Bulmayı Müzakere Ediyorlardı", Son Posta, 27 Ocak 1954, s.4 (Bknz: Ek-18 s.86).

[173] Asım Çalıkoğlu, "İsyancıların Süngü Tehdidi Altında Toplanan Mebuslardan Hakikati Söyleyenler Birkaç Kişiden İbaretti", *Son Posta*, 31 Ocak 1954, s.4 (Bknz: Ek-19 s.87)

mebusu Ahmet Nesim, Halaçyan, ve İzmit mebusu Nisim Mazliyah'tır." Çalıkoğlu'nun sunduğu oturum celselerini Nisim Mazliyah'tan aldığını da ekler.[174]

31 Mart Hadisesi'nde isteklerin karşılandığını aktaran Çalıkoğlu, isyana karışan askerlerin aynı günün akşamında kutlamalar yaptığını şöyle ifade eder:

"Ayasofya'dan, Sirkeci'den muttasıl silâh sesleri geliyordu. Atacak fişekleri kalmayanlar, yağmacılıktan yahut kendilerini harekete getiren saray mültecilerinin dağıttıkları paralardan ceplerinde altınlar görenler, Galata'nın ve Beyoğlu'nun, Yüksekkaldırım, Kömürcü ve Abanoz sokaklarına dalıp fuhuşhanelerde vur patlasın eğleniyorlar ve kafa tütsülüyorlardı. Uğruna masum kanı döktükleri şeriatin zahir buna izni vardı."[175]

Çalıkoğlu, 31 Mart Hadisesi ile ilgili açık bir şekilde II. Abdülhamit'i sorumlu tutar. II. Abdülhamit'in İkinci Meşrutiyet Meclisi açıldıktan sonra Yıldız Sarayı'nda Ahmet Rıza Bey'e övgüler yağdırdığını ancak *"Milletimin mebusları arasında taam etmek şeref ve zevkini tanıdığım bu gece hayatımın en mesut saati olmuştur diyen İkinci Abdülhamit, şüphesiz 31 Mart'ın bütün fecaatlerinden haber aldığı halde kendisini tekrar istibdadına kavuşturan bu âsilere hiç sesini çıkarmamış, bilâkis onlara umumi bir af dahi ilân etmişti"* der.[176]

Çalıkoğlu, 31 Mart Hadisesi'nin ardından durumu Selanik'e ilk haber verenin İsmail Canbulat olduğunu ve *"Meşrutiyet mahvoldu"* dediğini aktarır. Bu haber Selanik'te *"bomba gibi patlar herkes silaha sarılır."*[177] Derhal Muhtar Bey'in kumandasında bir teşkilatla gönüllü subaylar oluşturulur ve İstanbul üzerine yürünür. Hüseyin Hüsnü Paşa ise İstanbul'da Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine bir telgraf çeker ve İstanbul halkına bir beyanname gönderir.[178]

---

[174] Çalıkoğlu, 31 Ocak 1954 tarihli yazısı, s.4

[175] Asım Çalıkoğlu, "İstanbul Vahşiler gibi Etrafına Bakmadan Silah Atan Merhametsiz Neferlerin İstibdadına Kalmıştı", *Son Posta*, 1 Şubat 1954, s.4

[176] Asım Çalıkoğlu, "31 Mart Faciasının En Vahşicesi Olan Ali Kabuli Cinayeti Bütün İstanbul'u Matemlere Bürümüştü", *Son Posta*, 2 Şubat 1954, s.4

[177] Çalıkoğlu, 2 Şubat 1954 tarihli yazısı, s.4

[178] Çalıkoğlu bu beyannameyi özetleyerek maddeler halinde aktarmaktadır:

1 — Payitahtın ve Meclisi Mebusan'ın al kanlara boyanmasına ve milletin pâk nasiyesine temizlenmesi müşkül siyah bir zillet lekesi yazmış olan bahriye ve tophane efradının bu hareketleri altı yüz senelik lekesiz bir itaat ve inkiyad namusu taşıyan mukaddes Osmanlı ordusunu pek büyük bir utanca düşürmüştür.

2 — Bu lekeyi harikulâde bir süratle temizlemek emeliyle, Ayastefanos- Yeşilköy- ve Küçükçekmece'ye gelmiş olan ikinci ve üçüncü ordulardan muntazam bir kuvvet, Allah'ın yardımına sığınarak, Kanun-u Esasi'nin bundan sonra her türlü tecavüzden korunması emrinde lâzım gelen

Toplam 91 tefrikadan oluşan Çalıkoğlu'nun hatıraları *"İsyancıları Tedip İçin İstanbul'a Yürüyen Gönüllüler Kumandanının Yayınladığı Beyannamede Ne Vardı?"* ismiyle yarıda bırakılır ve 3 Şubat 1954 yılında sona erer.

2.1.3. Portrelerin Sunumu: "Hayatımda Tanıdığım Çehreler"

Asım Çalıkoğlu hatıralarını yarıda bırakmış olsa da *Son Posta* gazetesinin 2.sayfasında uzun bir süre köşe yazıları kaleme almıştır. Çalıkoğlu, günün temel sorunlarını ele aldığı bu köşe yazılarına ek olarak haftanın bazı günlerinde "üç devirde tanıdığı portreleri" tanıtır. Portreler dizisi, Çalıkoğlu'nun hafızasında yer etmiş en önemli şahsiyetlerden bir seçmedir. Gündelik konular hakkında yazdığı köşe yazıları *"her gün başka bir hava çalan aynı musiki aleti dinlemek"* gibidir. Bu neden ile *"çeşni değiştirmek"* isterken okuyucusuna tanıdığı kişiler hakkında bilgiler verir. Her ne kadar portreleri yazmaktaki amacını *"çeşni değiştirmek"* olarak adlandırsa da İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e geçişte aktif rol almış kalemi güçlü bir İttihatçının geçmiş siyasal tecrübelerinden uzun süre kopamadığı, bu seçilmiş isimler üzerinden bir *"hafıza mekânı"* oluşturduğu ve yazı ile olan ilişkisinin aslında kendini anlatmaktaki en güçlü aracı olduğu kanaatindeyiz.

Çalıkoğlu'nun portrelerinde toplam 41 isim yer alır.[179] Bu isimler, Çalıkoğlu'na göre "rastgele" seçilmiş olsa da hatıralarından da anlaşılacağı üzere

---

tedbirleri alacak ve 31 Mart gününü en meşum bir gün haline getirenlere lâyık oldukları cezaları verecektir. Bu işi görmek üzere hareket serbestisini muhafazaya mecbur olduğundan İstanbul'daki silâh arkadaşlarından şunu taleb ediyorum:

3— 31 Mart'tan önce İstanbul'daki berri ve bahri kıtalara ve gemilere memur olan bütün ümera ve zabitlerin tekrar kıtalarına iade olunmalarına katiyen mümaneat edilmeyecektir. Bütün efrat, bunların her türlü emirlerine körü körüne itaat edeceklerine dair şeyhülislâm Efendi ile fetva emini ve ders vekili Efendilerin ve kendi zabitlerinin huzurunda Kur'an-ı Kerim üzerine el basarak yemin edeceklerdir.

4 — Bu talebimize muvafakat ettikleri takdirde kendilerine hiç ilişilmeyeceğinin, bütün efrada anlayacakları lisan ile bildirilmesini ve itaatleri derecesinin iş'arını rica ederim." Asım Çalıkoğlu, "İsyancıları Tedip İçin İstanbul'a Yürüyen Gönüllüler Kumandanının Yayınladığı Beyannamede Ne Vardı?", *Son Posta*, 3 Şubat 1954, s.4

[179] Bu isimler; Mehmet (Reşat) V, İkinci Müsahip Nadir Ağa, Fethi Okyar, Halit Ziya Uşaklıgil, Cemal Paşa, Doktor Nazım, Necmeddin Molla Bey, Ebuzziya Tevfik, Doktor Abdullah Cevdet, Abidin Dav'er, Süleyman Nazif, Filozof Rıza Tevfik, Ahmet Rıza Bey, İsmail Canbolat, Refik Bey (Manyasizade), İsmail Müştak, Ahmet Ağaoğlu, Manuel Karasu, Avukat Zohrap Efendi, Salâh Cimcoz, Raşit Erer, Ubeydullah Efendi, Oskan Efendi, Mahmut Sadık, Cavit Bey, Ahmet Hikmet, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Melhameler Subhiye Hanımefendi, Ziya Şakir, Sait-i Nursi, Osman

Selanik'te birlikte çalıştığı önemli İttihatçılar ve dönem şartları içerisinde İttihatçılara karşıtlıkları ile bilinen bazı kişilerdir.

Çalıkoğlu'nun portreleri ekseninde, yazdıkları incelendiğinde bu isimlerin 1953-1960 yılları arasında basında çıkan bazı haberlere karşılık olarak "ismi geçen kişiyi savunma" misyonunda olduğu görülebilir. Örneğin; Talat Paşa aleyhine çıkan bazı yazıların Çalıkoğlu tarafından cevaplandığı, portrelerin "Talat Paşa Kimmiş?" başlığında onun *"memleketi felakete sürükleyen, gazetecileri öldüren ve en sonunda memleketi uçurumun kenarında bırakıp kaçan gururlu azametli iki türlü bıyıklı bir türedi"* olarak tanıtılması Çalıkoğlu'nu öfkelendirmiş ve kamuoyunun Talat Paşa'yı "doğru" tanıması gerektiğini yazmıştır. Ayrıca Talat Paşa portesinin üzerinde durduğu bir diğer husus, 1911 yılında Millet Meclisi oturumunda geçtiği iddia edilen bazı konuşmaları *"Meclisin o dönemki umum-i kâtibi"* olarak cevaplandırma salahiyetini kendinde görmesidir.[180] Kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi gerektiğini düşünmesinin yanı sıra tanıdığı bazı çehrelerin *Son Posta* köşesinde yazdığı zamanlarda vefat etmesi üzerine de kendi hatırında kalanları yazarak vefat eden kişiyi anmış ve kamuoyuna tanıtmıştır.[181]

Çalıkoğlu'nun yazdığı portrelerin yanında yazmadıkları da dikkat çekicidir. Örneğin Mustafa Kemal Atatürk'ü hatıralarında yazarken portrelerin içine almaz. Aynı şekilde hatıralarında sıkça bahsettiği Enver Paşa'ya da portrelerde yer vermez. Çalıkoğlu'nun Enver Paşa'ya dair görüşleri Resneli Niyazi ile yaptığı karşılaştırmalardan anlaşılmaktadır. Çalıkoğlu, Enver Paşa'ya dair katı düşünceler beslememekle birlikte Talat Paşa'yla olduğu kadar bir yakınlık duymadığı söylenebilir. Mustafa Kemal Atatürk'e ise portreler köşesinde yer vermemekle birlikle zaman zaman köşe yazılarına taşır.[182]

Portrelerin önemli özelliklerinden biri de Çalıkoğlu'nun yakından tanıdığı bazı isimlerin insani özelliklerini de anlatıyor olmasıdır. Örneğin V. Mehmet Reşat'ın dış görünüşünü *"bunca yıl aynı sarayın aynı odasında ve aynı sedirin aynı minderi*

Bayatlı, Neyzen Tevfik, Yahya Kemal Beyatlı, Hakkı Tarık Us, Ahmet Mithat, Muallim Naci, Talât Paşa, Ali Bey, Halil Menteşe, Şükrü Kaya'dır.

[180] Asım Çalıkoğlu, "Talat Paşa Kimmiş?", *Son Posta,* 25 Mart 1959, s.2

[181] Örneğin 10 Mayıs 1958'de yazdığı Osman Bayatlı hakkındaki yazısı, Bayatlı'nın vefatı üzerine yazılmıştır.

[182] Bu yazılar "Köşe Yazıları" başlığı altında irdelenecektir. Bknz: s.59

üzerinde oturmaktan yaşının da ilerlemesiyle vücudunun şeklini kaybetmiş ve çok ağırlaşmıştı, göbeği büyümüş beli eğilmiş, göz kapakları şişmiş, sol tarafına da hafifçe felç gelmişti"[183] şeklinde anlatır. Bir diğer örnek Halit Ziya Uşaklıgil'in ise "*…üst dudağında yanağından taşarak kulaklarına doğru düzlüğüne uzanan dolgun kara bıyıkları onun genç ve güzel çehresine iğreti konmuş sanılacak kadar göze çarpardı. Dairede siyah redingot beyaz yelek ve çizgili pantolon giyer, siyah kıravat bağlardı… Şefimiz olarak Halit Ziya merhumun bizimle muamelesi hepimizi hayran bırakacak derecede zarifane ve nazikane idi. Hep monşer ile konuşur, bizi kendisine ve vazifelerimize severek bağlardı. Türkler arasında da kabiliyetli ve liyakatli gençler yetişmiş olduğunu göstermek için bizi Avrupalı büyük direktörlere tanıtmak için her fırsattan istifadeye çalışır, bizi ileriye sürerdi*" şeklindedir. [184]

Portreler, İttihat ve Terakki'de yer alan önemli kişilerin ve II. Abdülhamit'in hizmetinde önemli görevlerde bulunmuş isimleri tanıtması açısından bugünkü çalışmalara kaynak olabilecek niteliktedir. Portreler ve hatıralar bir arada okunduğunda Çalıkoğlu'nun "ilişkiler ağı" ile beraber saray ve cemiyet içerisindeki "ilişkiler ağı" da net bir şekilde anlaşılır.

[183] Asım Çalıkoğlu, "Mehmet Reşat", *Son Posta*, 14 Kasım 1957, s.2
[184] Asım Çalıkoğlu, "Halit Ziya Uşaklıgil", *Son Posta*, 1 Aralık 1957, s.2

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. ÇALIKOĞLU'NUN ESERLERİ

3.1.1. Köşe Yazıları

Asım Çalıkoğlu iki gazetede uzun soluklu köşe yazıları yazar. Bunlardan ilki 1898'de *Hanımlara Mahsus Gazete* de yazdığı ve oldukça popüler konuları içeren yazılarıdır. İkinci gazete ise hatıralarını ve tanıdığı çehrelerin portesini çizdiği ardından da 1962 yılına kadar kesintisiz şekilde güncel konuları ele aldığı *Son Posta* gazetesindeki yazılarıdır. Köşe yazılarından bir İttihatçı'nın yaklaşık 55 yıllık siyasi hayatı boyunca yaşadığı zihinsel değişimin izi sürebilir. Her iki gazetede yazdığı köşe yazıları incelendikten sonra Çalıkoğlu'nun zihni değişiminin yanında hiç değişmeyen bazı düşüncelerinin de olduğunu ve bu eksende yazılar kaleme aldığını görülür.

3.1.1.1. *Hanımlara Mahsus Gazete'* deki Yazıları

Asım Çalıkoğlu, *Hanımlara Mahsus Gazete* de ilk defa 28 Ocak 1898'de "Cevahirli Kaplumbağa" isimli bir hikâyeyi tercüme ederek yazmaya başlar. Toplamda tercüme yazıları dahil olmak üzere 65 yazı kaleme alır. Çalıkoğlu, bu gazetede yazma amacını hatıralarında *"Esasen o zaman çoğumuz gelirimizi artırmak için çalıştığımız günlük gazeteden başka haftalık bir mecmuaya da yazı yazardık"* [185] şeklinde açıklar.

Hanımlara Mahsus Gazete'deki köşe yazılarının temel konusu, gazetenin o yıllardaki asıl gündemine de paralel olarak moda eleştirisi ve kadınların kişisel bakımı üzerinedir. Bu yazılar çerçevesinde çarşaf ve peçe kullanımının *"fikr-i tesettürden ayrılması ve bir moda aracı haline gelmesini"* eleştirir. Moda'nın bir yandan ekonomik olarak getirdiği çöküntünün yanı sıra Osmanlı kadının zihni dünyasına da zararlar verdiğini iddia eder.[186] Çalıkoğlu, "Güzellik, Tuvalet ve Sıhhat" ana başlığı altında saç boyalarından, her türlü kozmetiğe, çehre buruşuklarından el temizliği ve eldiven kullanımına kadar oldukça geniş bir yelpazede kadın okuyucularına bilgiler verir. Kimi zaman eleştiriler yaparken bazen de zararsız kozmetiklerin evde nasıl yapılacağının tarifini verir. Aslında Çalıkoğlu, modaya ve kişisel bakıma karşı

[185] Çalıkoğlu, 6 Mayıs 1953 tarihli yazısı, s.5
[186] Asım Çalıkoğlu, "Çarşaflar Peçeler", *Hanımlara Mahsus Gazete,* 13 Aralık 1900, s.3-4

değildir. Onun amacı, kadınların kimyasal birleşimler içeren kozmetik ürünleri değil doğal ürünler yoluyla kendilerini belirli sınırlar ölçüsünde güzelleştirmesidir. Basit bir örnek olarak, "Saçlar ve Boyalar" başlıklı köşe yazısında saçlara verilen şekillerin saçın kendisine ciddi zararlar verdiğini, sadeliğin hiç geçmeyecek bir moda olduğunu ve saç boyamanın yaşlılık nedeniyle yapılmasını gayet doğal karşıladığını ancak genç kadın ve kızların saçlarını boyamasına anlam veremediğini ifade ettiği görülür.[187]

Köşe yazılarındaki bir diğer husus ise *"Ramazan Piyasalarıdır."* İlk bakışta Ramazan ayına ait ekonomik durumlardan bahsedecekmiş gibi görünse de bu yazılardaki amacı genç kadın ve erkeklerin teravih namazı öncesi ve sonrasında araçlar içerisinde aynı caddelerde gezerek gönül eğlendirmeleridir.[188] "Piyasaya çıkmak" tabirinden hareketle de bu yazısına "Ramazan Piyasaları" adını vermiştir. Bu durumun hem İslami açıdan uygun olmadığı hem de kadınların giydiği çeşitli dar ve renkli kıyafetlerin erkekleri *"celb ve cezb ettiğini"* iddia eder.[189]

Asım Çalıkoğlu'nun köşe yazılarından verdiğimiz örnekler neticesinde aslında hep aynı mesele üzerinde durduğu anlaşılmaktadır. Kendi iddiası ile "kadın hürriyeti"[190] nden ziyade makbul bir Osmanlı kadının nasıl olması gerektiği üzerine okuyucularını bilgilendirme misyonu edinmiştir. Dönemin popüler eleştiri konuları da aynı gazetede birçok isim tarafından yazılır.[191] Çalıkoğlu, son yazısını "Hasta Tımarcılığı Mektebi" başlığı ile 1 Ağustos 1902'de yazar ve bir *daha Hanımlara Mahsus Gazete* de yazı kaleme almaz.

3.1.1.2 *Son Posta* Gazetesi'ndeki Köşe Yazıları

Asım Çalıkoğlu, *Son Posta* gazetesinde iki farklı başlık altında uzun süre köşe yazıları yazar. Bu başlıklardan ilki hatıralarını yarıda bıraktıktan sonra 13 Eylül

[187] Asım Çalıkoğlu, "Saçlar ve Saç Boyaları" *Hanımlara Mahsus Gazete,* 29 Kasım 1900, s.1-3

[188] II. Abdülhamit'in Ramazan ayına özel olarak "âdab-ı İslâmiyye göre harekât" edilmesi için irade-i seniyye" yayınlattığı bilinmektedir.

[189] Asım Çalıkoğlu, "Ramazan Piyasaları", *Hanımlara Mahsus Gazete,* 27 Aralık 1900, s.2-3

[190] Çalıkoğlu, hatıralarında her zaman için "kadın hürriyetini" savunduğunu ifade etmektedir. Ancak Çalıkoğlu'nun 1898'deki "kadın hürriyeti" savunusu ile 1950'li yıllarda yazdığı köşe yazılarındaki kadın hürriyeti savunusu mutlak suretle aynı değildir. Hatta Cumhuriyet'in ilânı ile zihinsel dönüşüm yaşayacağını henüz bilmediği için kast ettiği kadın hürriyeti ancak Osmanlı da makbul eş tanımına karşılık gelen bir tanım olmalıdır.

[191] O yıllarda evli bulunduğu ilk eşi Gülistan İsmet Tevfik'in de moda üzerine aynı gazetede yazdığı yazılar oldukça eleştirel ve öğretici mahiyettedir. Bknz: Gülistan İsmet, "Moda Nereden Çıkıyor", *Hanımlara Mahsus Gazete*, 9 Aralık 1900, ss.3-4.

1954'te başladığı "Günün İşleri Üzerinde: Göz Kulak" adını taşır. Uzun bir süre bu başlık altında popüler konuları ele almış, bazen siyasi gündemden bazen de geçmişte yaşadığı tecrübelerden kendisi için önemli olanları okuyucularına aktarmıştır. Bu yazıları yazmaktaki amacını *"görünmezi görünüründen çok olan işler ve olaylardan akıl mizanına vurabildiklerini okuyucularına aktarmak arzusu"* ile açıklamaktadır.[192] 1961 yılına kadar aynı başlık altında devam etmiş ancak 1961 yılının 1 Ocağı'nda köşe başlığını *"dereden tepeden"* olarak değiştirmiştir. Yeni bir başlığa geçmesinin sebebini ise *"başlığının artık eskimesine ve kendisinin de göz ve kulağının artık zayıflamasına"* bağlamaktadır.[193] Ancak *"dereden tepeden"* başlığı altında artık fıkralar yazacağını söylese de onun yerine yine popüler konuları ele almış ve bu minvalde yazılar yazmıştır. Ancak başlık değiştirme amacının daha önceki başlığına göre biraz daha az konuya değinerek konularını daraltmak amacını taşıdığını düşünüyoruz. Zira Çalıkoğlu'nun 1954-1961 yılları arasında geçen ve Türk demokrasi tarihinin siyasal açıdan hareketli olduğu bir dönemde her gün *"suya sabuna dokunmadan"* yazılar kaleme alması onu yormuş olmalıdır. 1961 yılında artık oldukça yaşlandığı da bir diğer konu daraltma sebebi olabilir. 25 Temmuz 1961 tarihinde *"Bir Turistle Görüştüm"* başlığı altında son köşe yazısını kaleme almış ve bir daha *Son Posta* da herhangi bir yazı yazmamıştır.

Çalıkoğlu'nun köşe yazılarında değindiği temel konular oldukça değişkendir. Bu noktada, Çalıkoğlu'nun uzun soluklu olarak değindiği, kendisi için önemli olan ve aynı zamanda Türk demokrasi tarihi açısından da önemli olduğunu düşündüğümüz temel meseleleri ele alacağız.

Çalıkoğlu'nun 1954-1961 yılları arasında Demokrat Parti'nin işbaşında olduğu bir dönemde kesintisiz şekilde yazılar kaleme aldığı ve üzerinde durduğu en önemli konu mevcut ekonomik buhranların halktaki yansımasıdır. Bursa'daki kasapların boykota çıktıklarını haber verdiği bir yazısında belli bir oranda zam isteyen ve istedikleri zamları almazlarsa artık et satmayacaklarını dile getiren kasapları "zorba" olarak niteler. Kasapların belediye ile olan anlaşması neticesinde istedikleri zammı aldıklarını ve esnaflığın Türk toplumundaki ağırlığını hissettirdiğini aktarır.[194] Bu

[192] Asım Çalıkoğlu, "Günün İşleri Üzerinde: Göz Kulak", *Son Posta,*13 Eylül 1954, s.2
[193] Asım Çalıkoğlu, "Dereden Tepeden: 1961'den Beklediklerimiz", *Son Posta,*1 Ocak 1961, s.2
[194] Asım Çalıkoğlu, "Tersine Boykot", *Son Posta,* 17 Ocak 1955, s.2

durum karşısında 1955 yılının Mart ayında başlayan ve büyükşehir belediyesinin sahiplendiği *"Tanzim Satışları"* sistemi devreye girecektir. Tanzim satışları ilk defa kömür ve odundan başlayarak zaman içinde birçok üründe uygulanır.[195] Tanzim satışlarına halk başlangıçta büyük bir rağbet göstermiştir. Hatta Çalıkoğlu da bu modelin uygulanmasına yazıları üzerinden destek verir. Tanzim satış sistemi, piyasadaki karaborsacılık ve istifçilikle mücadelenin engellenmesi adına etkin olarak kullanılmaya çalışılsa da yeterli derecede başarı sağlayamaz. Zira aynı yılın Ekim ayı içerisinde Tanzim Satış modeli yerine İsviçre'den ithal edilen *"Türk-Migros"* satış sisteminin başlaması Tanzim satışlarında istenilen durumun elde edilemediğine işaret eder.[196]

Çalıkoğlu, Migros satış sistemi hakkında art arda yazılar kaleme alır ve elinden gelse *"her gün Migrosu yazmak istediğini"* dile getirir. Migros satış sistemi 1955 yılında alışveriş açısından adeta devrim niteliği taşır. Çalıkoğlu, Migros satış sisteminin avantajlarını saymakla bitirememektedir. Migros *"ucuzluğun kralı"* iddiası ile halk tarafından sevinçle karşılanır. Pazarlık ve tartı usulünü ortadan kaldıran bu sistemde gezici kamyonlar içerisinde ürünler halkın ayağına getirilmekte, daha önceden tartılmış ve etiketlenmiş taze ürünler satışa sunulur. Satışa başlayan Migros araçlarının başlangıçta hangi mahalleye saat kaçta geleceğini çeşitli broşürler dağıtarak halka bildirmesi nedeniyle de halk Migros araçlarının gelişini her gün sabırsızlıkla bekler. Ancak satışların başlaması ile birlikte Çalıkoğlu fiyatlarda herhangi bir ucuzluk göremez.[197]

Migros'un halk üzerindeki tesirine de değinen Çalıkoğlu, Migros araçlarını bekleyenler için *"iftar topu geç kalmış oruçlular gibi"* sabırsızlıkla beklediklerini ve araçların gittikleri yerlerde büyük rağbet nedeniyle istenilen saatler içinde hareket

[195] Asım Çalıkoğlu, "Tanzim Satışları", *Son Posta*, 21 Mart 1955, s.2

[196] Benzer şekilde şu anda da Büyükşehir belediyeleri aracılığı ile piyasada fiyatı anormal şekilde yükselen ürünlerde "Tanzim Satış" modeli uygulamaya geçmiştir. Bu modelin esas amacı halka, ürünü aracılar olmadan doğrudan ulaştırmak şeklinde açıklanmış olsa da arka plandaki asıl amaç satıştaki ürünlerde uygun rekabet ortamının yaratılabilmesidir. Zira herhangi bir üründe bölgesel tekelleşmeye de engel olabilecek bu sistem tıpkı 1955 yılındaki gibi uygulanmaktadır. Hatta bu satış modeli 1955 sonlarına doğru "Migros-Türk" e bırakılmıştır. Bugün de tanzim satış modeli piyasanın önde gelen büyük marketlerine terkedilmiştir.

[197] Asım Çalıkoğlu, "Migros Türk", *Son Posta*, 1 Ekim 1955, s.2

edemediğini görür. Migros satış sistemi yüzünden esnaf ise tepkilidir. Halk "Migros geliyor" derken esnaf "mikrop geliyor" der ve araçlar geldiğinde kepenk indirirler.[198]

Migros satış sisteminin bir diğer önemli özelliği *"rasyonel satış sistemini halka aşılayabilme"* potansiyelidir. Rasyonel satışın tanımını *"küflenmiş göreneklere göre değil de akıl ve bilgi ışığının gösterdiği yollardan iş görme"* olarak açıklayan Çalıkoğlu, *"göreneklerden kurtulamayan Türk halkı için Migros gibi bir müessese ile rasyonel tarzda ilerleme kaydedebileceğini"* savunur.[199] Migros hakkındaki bu görüş önemlidir. 1908'den itibaren sürekli olarak Türk entelektüelinin "ilerleme" hakkındaki görüşü, "geri kalmışlık" düşüncesinin önemli bir göstergesidir.

Migros satış sisteminin halk tarafından yüksek rağbet görmesi karaborsacılığın başka bir türünü ortaya çıkarır. Yurt içinde tedarik edilemeyen bazı ürünlerin karaborsacılar tarafından Migros araçlarından topluca alınması ve piyasaya çok daha yüksek fiyatlardan satılması, Çalıkoğlu'nun eleştirdiği önemli konulardandır. Özellikle kahvede yaşanan bu duruma karşı *"karaborsacıların muhasara altına alınması gerektiğinin"* altını çizer.[200] Gerçekten de 1956 yılının ortalarına doğru kapsamlı bir Türk Ticaret Kanunu hazırlanır ve yürürlüğe konulur.[201]

1956 yılının hemen başlarında Migros satış sistemine olan rağbetin zaman içinde azaldığını aktaran Çalıkoğlu, ürünlerin kalitesinin düşmesinden şikayetçidir. Fiyatlarda herhangi bir ucuzluğun başından beri zaten olmadığını, ancak esnafın ürünlerine göre Migros'un daha kaliteli ürünler sattığını ve bu yüzden tercih edildiğini aktarır.[202] Migros'a olan rağbetin azalması ile karşı bir rekabet ortamı oluşturmak amacıyla "Bakkallar Kongresi"nin yapılacağını öğrenen Çalıkoğlu, Migros'a karşı eleştirel yazılar kaleme almaya başlar. Başlangıçta olumlu ve destekleyici fikirlerini 1956 yılında artık yitirdiğini gördüğümüz Çalıkoğlu, Migros'u adeta eleştiri yağmuruna tutar. Migros'un *"ucuzluk kralı"* olarak geldiğini ancak *"bizim bakkallar gibi kazanç kaygısı gören fanilerden başka bir şey olmadığını"* anladığını, Migros ürünlerinin artık kurtlanmış makarna, yarısı su olan yoğurt, ekşimiş peynirler

[198] Asım Çalıkoğlu, "Migros'un Halk ve Esnaf Üzerindeki Tesiri" *Son Posta,* 11 Ekim 1955, s.2
[199] Çalıkoğlu, 11 Ekim 1955 tarihli yazısı, s.2
[200] Asım Çalıkoğlu, "Migros ve Karaborsacılar" *Son Posta,* 15 Kasım 1955, s.2
[201] Bknz: Türk Ticaret Kanunu: www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.3.6762.doc, (E.T. 10.05.2019)
[202] Asım Çalıkoğlu, "Tanzim Satışları Kârlı Bir İş Sahası mıdır?", *Son Posta,* 28 Ocak 1956, s.2

içerdiğini ve bu nedenle de bakkalların oluşturacağı bir rekabet ortamını desteklediğini açıklar.[203]

Migros sisteminin bu şekilde zayıflaması ile birlikte karaborsacılığın yeniden zirve yaptığını aktaran Çalıkoğlu, Milli Korunma Kanunu kapsamında belirlenmiş kâr miktarlarının esnaf tarafından uygulanmadığından da oldukça rahatsızlık duyar. Her şeyin çok pahalı olduğunu, kâr miktarlarının kontrol edilebilmesi için adeta bir zabıta ordusunun görevlendirildiğini ancak eskiden beri yüksek kârlılığa alışmış olan esnafın kâr ihdasına uymakta direndiğini anlatır. Esnaf, çıkarılan kanuna karşı belediyelere; bağlı bulundukları kurumlar aracılığı ile baskı yapar. Kâr miktarının düşük tutulması nedeni ile üründe kalitenin ortadan kalkacağını, terzi kunduracı yahut dişçi arasında sanatkarlık değer farkının kalmayacağı gibi nedenleri ileri sürer. Çalıkoğlu, bu durum karşısında bir çözüm yolu önermiş, kâr listelerinin düzenlenmesinde ürün ya da hizmet hakkında en bilgili kişilerin listeyi tanzim etmeleri gerektiğini savunur.[204]

Migros satış sistemi hakkında 1956 yılının sonlarına doğru herhangi bir yazı kaleme almayan Çalıkoğlu, 1959 yılında Migros'un Et-Balık ve Gima Birliği altında birleşeceğini duyduğunu ancak bunun nasıl olabileceğini anlayamadığını dile getirir.[205]

Çalıkoğlu, Demokrat Parti dönemine ait ekonomik yaşamın yanı sıra siyasal konular üzerinde de durur. Bu konuların en önemlisi ise Türkiye için oldukça eski bir mazisi olan "Kıbrıs Sorunu" dur. Çalıkoğlu, o yıllarda sürekli gündemde olan Kıbrıs hakkında önemli bilgiler verir. İlk defa 1955 yılının hemen başında radyoda Kıbrıs Rumları'nın propaganda amacıyla yaptıkları bir konuşmayı dinlediğini aktarır. Kıbrıs'ta III. Makarios'un bir hitabede *"Adanın hürriyet bayrağı sizin kemikleriniz üzerinde dalgalanacaktır"* sözlerine tepkilidir. Bu konuşmanın biraz öncesinde Yunanistan radyosunda kazara denk geldiği Girit ihtilalinin Yunanlı gözü tarihçesi ile

---

[203] Asım Çalıkoğlu, "Bakkallar Kongresi ve Migros", *Son Posta,* 2 Mart 1956, s.2; Migros Türk'ün Türkiye piyasasına girerek yaşattığı büyük heyecan adeta hayal kırıklığı ile son bulur. Çalıkoğlu'nun Migros Türk hakkındaki eleştirileri Migros'un satış fiyatları ile ilgilidir. Ahmet İsvan'ın hatıralarında Migros Türk'ün Demokrat Parti tarafından "her derde deva" bir çözüm olarak görüldüğü ve örtülü ödenekler sayesinde "akla sığmaz ayrıcalıklar tanındığı" detaylı şekilde anlatılır. Bknz: Ahmet İsvan, *Başkent Gölgesinde İstanbul,* İletişim Yay. İstanbul 2002, ss.142-145.

[204] Asım Çalıkoğlu, "Kâr Hadleri, Fiatlar ve Ücretler", *Son Posta,* 15 Ağustos 1956, s.2

[205] Asım Çalıkoğlu, "Migros- Et Balık Gima Birliği", *Son Posta,* 15 Mayıs 1959, s.2

nasıl yapıldığını dinlediğini ve bu propagandaların *"Kıbrıs dâvası için onu güdenlere bir ilham kaynağı olarak dinletildiğini"* aktarır.[206]

Çalıkoğlu, Rumların ölmek ve öldürmek üzerinden yaptıkları Kıbrıs propagandası hakkında neden 1955'e kadar beklediklerini sorgular. Kıbrıs'ın *"Türk toprağı"* olduğunu sürekli olarak vurgularken[207] Yunanlılar için *"Avrupa'nın yalnız şımarık çocukları"* tanımını yapar. Tarihsel açıdan Yunanlıların Rumlarla hiçbir bağlantısı olmadığını ve bu nedenle kendilerini mirasçı olarak saymalarının yanlışlığı üzerinde durur.[208] Yunanlıların Kıbrıs üzerindeki amacını ancak *"megali idea"* ile açıklarken, Millî Mücadele sonrasında Yunanistan'a karşı kazanılan İzmir zaferini hatırlatır. Yunanlıların, İzmir de gereken dersi almadıklarını düşündüğünü ifade eder.[209]

1956 yılında İngiltere'nin girişimleri neticesinde Kıbrıs başpiskoposunun adadan sürülmesini olumlu bir gelişme olarak karşılar. Girit'in kendi hatıralarında İngilizler tarafından nasıl alındığını ve İngiltere'nin adada yaşanan çeteci faaliyetleri isterse birkaç gün içerisinde sonlandırabileceğini hatırlatır. Ancak İngilizlerin son derece planlı hareket ettiklerini ve kendi çıkarları doğrultusunda Kıbrıs sorununu uzattıklarını ileri sürer.[210] Kâmil Paşa'nın hatıralarından örnekler de vererek Kıbrıs'ın aslında 1800'lerin sonlarından itibaren Yunanlılar tarafından *"Yunanlaştırılma çabası"* içinde olunduğunu, tarihsel arka plana ve kendi tecrübelerine dayanarak anlatır. Bunun yanında Kıbrıs'ın 40 yıl içerisinde 120 binlik Rum nüfusunun 500 bine çıkarıldığını ve etnik popülasyon gücünün Yunanistan tarafından kullanılmaya çalışıldığını da ekler.[211]

III. Makarios'un 1957'de serbest bırakılması ile birlikte[212] Çalıkoğlu, İngiltere'nin *"müstereddi politikalarının"* nihayeti Türkiye açısından hiçte iyi olmayacağını, İngiltere'nin izlediği politikanın adeta *"bir vurup bir okşadığını"* ve adada çeşitli saldırılar düzenleyen *"canilerin affedilmesini"* anlamlandıramadığını sert

[206] Asım Çalıkoğlu, "Ya Ölüm Ya Hürriyet!", *Son Posta,* 28 Ocak 1955, s.2
[207] Asım Çalıkoğlu, "Rumlar Kıbrıs İçin Öleceklermiş", *Son Posta,* 23 Mart 1955, s.2
[208] Asım Çalıkoğlu, "Kıbrısa İlişmeyiniz", *Son Posta,* 20 Ağustos 1955, s.2
[209] Asım Çalıkoğlu, "Kıbrıs İşinde Hükümeti Alkışlıyoruz", *Son Posta,* 27 Ağustos 1955, s.2
[210] Asım Çalıkoğlu, "Sürgüne Giden Papaz", *Son Posta,* 13 Mart 1956, s.2
[211] Asım Çalıkoğlu, "Kıbrıs Üzerindeki Yunan Emelleri", *Son Posta,* 16 Ağustos 1956, s.2
[212] Asım Çalıkoğlu, "Makarios Azad Edilmiş", *Son Posta,* 31 Mart 1957, s.2

bir dille eleştirir.[213] Kıbrıs'ta aynı yıl içinde başlayan müzakere görüşmelerinin bir kördüğüm olduğunu, uluslararası ilişkiler bağlamında ülkelerin birbirleri ile olan ilişkilerini bozmadan hareket etmeye çalıştıklarını ancak Kıbrıs sorununun *"pamuk ipliğine bağlanamayacağını"* savunur.[214]

Çalıkoğlu'nun Kıbrıs sorunu hakkında önerilerde bulunduğu da görülür. Örneğin; Türkiye'de Kıbrıs ile ilgili bir gazetenin acilen çıkarılması gerektiğini, bu gazetede adanın tarihsel açıdan Türkiye'nin hakkı olduğunu, konu hakkında Türkiye'de yaşayan vatandaşların bilgilendirilmesi ve propaganda yapılması gerektiğini öne sürer.[215] Kıbrıs sorunu hakkında halkın bilgilendirilmesini ve propaganda yapılabilmesini amaçlamakla birlikte mevcut iktidarın halk gücüne dayanmasını ve iktidarın buradan aldığı destek ile kararlı bir süreç yönetebilmesini arzu ettiği için bu öneride bulunduğunu düşünüyoruz.

1958 yılında İngiltere'nin Kıbrıs'ta ortaklaşa bir muhtariyet kurulması önerisine karşılık Çalıkoğlu, İngiltere'nin geçici bir çözüm olabilecek bu önerisini reddeder ve tamamen İngiltere'nin çıkarına olacak bu önerinin çok az bir zaman içinde sorunu daha büyüterek yeniden gündeme getireceğini savunur.[216]

Makarios'un 1959'da yeniden adaya gelişi sebebi ile büyük sevinç gösterileri ile karşılandığını aktaran Çalıkoğlu, Makarios'un yaptığı bir konuşmada adanın ortaklaşa muhtariyet ile yönetilmesi hususunda Kıbrıs Rumları için sadece bir başlangıç olduğunu Kıbrıs'ın bağımsızlığının kesinlikle kazanılacağını söylemesi[217] üzerine Çalıkoğlu, yeniden adadaki nüfus konusunu dile getirir. Evlilik, ticaret ve benzer sebepler ile Kıbrıs'ı terk ederek Türkiye'de yaşayan Kıbrıslıların acilen adaya dönmesi gerektiğini, Londra Anlaşması'na (20 Mart 1959) göre nüfus meselesinin oldukça önemli olduğunu vurgular.[218]

Kıbrıs hakkındaki son yazısını 19 Aralık 1959'da yazar. Yeni Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ancak adadaki yöneticilerin teokratik kıyafetler ile konuşmalar yaptığını bu nedenle adada teokratik bir rejimin kabul edilemeyeceğini

[213] Asım Çalıkoğlu, "Kıbrıs İşinin Uğradığı İstihale", *Son Posta,* 5 Nisan 1957, s.2
[214] Asım Çalıkoğlu, "Kıbrıs İşi Pamuk İpliğine Bağlanamaz", *Son Posta,* 30 Nisan 1957, s.2
[215] Asım Çalıkoğlu, "Kıbrıs Mecmuası Çıkarmalıyız", *Son Posta,* 13 Mayıs 1957, s.2.
[216] Asım Çalıkoğlu, "Kıbrısın Akıbeti", *Son Posta,* 19 Ağustos 1958, s.2
[217] Asım Çalıkoğlu, "Makarios Lefkoşa'da Ne Söylemiş", *Son Posta,* 4 Mart 1959, s.2
[218] Asım Çalıkoğlu, "Kıbrıslılar Kıbrısa Dönmelidirler", *Son Posta,* 20 Mart 1959, s.2

dile getirir.[219] Kıbrıs'ın Zürih ve Londra Anlaşmaları ile birlikte bağımsız olması Çalıkoğlu'nun uyardığı şekliyle geçici bir çözüm olacak ve adadaki krizler 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar devam edecektir.[220]

Çalıkoğlu'nun sıklıkla köşe yazılarında bahsettiği bir diğer husus "Türk Dili" meselesidir. Herkesin anlayabileceği ve yazabileceği ortak bir Türkçe'nin oluşmamış olmasından son derece rahatsızdır. Dil meselesinin 32 yıldır belirsizlik içinde kaldığını, yaşlılar ve gençler arasında iki taraf olduğunun iddia edildiğini, yaşlıların Osmanlıca, gençlerin ise Türkçe taraflı olduğu iddialarını *"ne münasebet"* diyerek eleştirir. Dönemin önemli yazarları olan Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Emin Yalman gibi isimlerin oldukça yaşlı olduğunu ancak yazılarında Türkçe sorunu olmadığını dile getirir. Falih Rıfkı Atay'ı da eleştiren Çalıkoğlu, C.H.P'ye yapılan iç tüzüğün herkese Çince gibi geldiğini ve o tanınmaz Türkçe'nin kullanılmasının istendiğini fakat uygulamaya geçmediğini aktarır. Ancak 1955'te halkın artık hangi Türkçeyi kullanacağı konusunda mutlak bir mutabakatın yapılması gerektiği üzerinde durur.[221] Çalıkoğlu'nun eski ve yeni Türkçe arasındaki rahatsızlığının bir diğer sebebi ise Türkiye'de bulunan kütüphanelerdeki kitapların büyük çoğunluğunun Arapça ve Farsça olması nedeniyle okunamamasıdır. Büyük Millet Meclisinin Maarif bütçesi üzerinde çalışıldığı sırada milli kütüphanelerdeki eserlerden gençlerin faydalanabilmesi amacıyla okullarda Arap harflerinin okutulması fikrinin öne çıkması nedeniyle, dil meselesinin üzerinde durulması gerektiğini bir kez daha vurgular. Avrupa ve Amerikalıların Doğu dillerinde yazılmış kitapları okuyup okutabildiklerini ve Türkiye'de dil meselesi çözülmezse Avrupa ve Amerikalılar tarafından bu dilleri öğrenmek zorunda kalacaklarını dile getirir.[222]

Çalıkoğlu, ortak bir dil üzerinde anlaşılamadığı için dilin sürekli bozulduğundan da şikayetçidir. Gazetelerde kullanılan kelimeler, cümleler ve cümle kurgusu hatalarına dikkat çekerken, gençlik yıllarında iyi yazabilmek için hocalarının kendisine gazete okumasını tavsiye ettiğini, ancak gelinen noktada gazetelerde

[219] Asım Çalıkoğlu, "Yeni Kıbrıs Cumhuriyeti", *Son Posta,* 19 Aralık 1959, s.2

[220] Güney Kıbrıs Rum kesimi ile Türkiye arasında zaman zaman hala gerginlik yaşanabilmektedir. Türkiye'nin doğalgaz sondaj gemilerini Akdeniz'de keşfe göndermesi Rum kesimi ile Türkiye arasında yeni bir siyasal sorun ortaya çıkarmaktadır.

[221] Asım Çalıkoğlu, "Üzerinde Anlaşamadığımız İşlerden En Büyüğü", *Son Posta,* 25 Mayıs 1955, s.2

[222] Asım Çalıkoğlu, "Kütüphanelerimizdeki Eski Yazılı Kitaplar", *Son Posta,* 30 Ocak 1956, s.2

kullanılan yazı dilinin Türkçe örneği olarak gösterilemeyeceğini dile getirir.[223] Bu durumun sorumluluğunu ise Dil Devrimcilerine yükler. Dil Devrimcileri, *"dili devirmekten başka bir şey yapmaz."* Gazetelerde kullanılan Türkçe'nin kullanımında karşılaştığı hataları ortaya çıkarmayı bir vazife edindiğini söyler.[224]

Çalıkoğlu, dilin yanlış kullanımını sadece köşe yazılarında eleştirmez. Aynı zamanda 1955'te başlayarak 1961 yılına kadar *"Yerinde ve Yersiz Kullanılan Atasözleri"*[225] başlığı ile yazılar kaleme alır ve Türkçe'nin doğru kullanılması için okuyucularına karşı öğretici bir misyon da edinir.

Dil meselesinin yanında ısrarla üzerinde durarak eleştirdiği bir diğer konu ise çarşaf ve peçe kullanımıdır. Çalıkoğlu için çarşaf ve peçe adeta taassubun simgesel karşılığıdır. O yıllarda Türk Devrim Ocakları'nın da gündeminde olan ve kuruluş sebebini de ihtiva eden *"Atatürk inkılaplarının halka mâl edilebilmesi"* hususunda kılık kıyafet önemli bir argümandır.[226] Dönemin gündemine paralel olarak çarşaf kullanımı Çalıkoğlu için taassup anlayışının yanı sıra siyasal tartışmaların da önemli bir aracıdır. Kadınlar Birliği'nin ortaya attığı bir tartışma ile Millet Meclisine götürülerek şapka kanununa benzer şekilde kullanımının yasaklanması teklifi Çalıkoğlu'na göre oldukça yanlıştır. "*Adeta bir hastalığa çare aranıyormuş gibi spesifik bir tedbirin alınması yerine çarşaf kullanımının köklerine inilmeli, kullananların hayatına nüfuz edilerek sebepleri araştırılmalıdır*".[227] Çalıkoğlu, çarşaf kullanımının yaygın olduğu yerler ile kullanılmayan yahut terkedilen yerler arasında karşılaştırma yapılması gerektiğini savunur. Çarşafın şapka kanuna dahil edilmediğini de hatırlatır ve 1925'te bir kanun çıkarılarak meselenin çözülemeyeceğinin farkında olunduğunun üzerinde durur. [228]

Çarşaf tartışmalarının yanında okullarda din öğretimi hakkında da değerlendirmelerde bulunan Çalıkoğlu, Türk Devrim Ocakları'nın laiklik ilkesine aykırı olarak gördüğü bu hususu sert bir dille eleştirir. Devrim Ocakları'nın batılı manada laikliğin uygulanması gerektiği iddiasına karşılık, Türkiye'de böyle bir

[223] Asım Çalıkoğlu, "Her Günün Mevzuu Bir Olay", *Son Posta,* 10 Ocak 1957, s.2
[224] Asım Çalıkoğlu, "Dil Devrimcilerinin Türkçesinden Örnekler", *Son Posta,* 14 Aralık 1959, s.2
[225] Örneğin bknz: Asım Çalıkoğlu, "Yerinde ve Yersiz Atasözleri", *Son Posta,* 30 Mayıs 1958, s.2
[226] Asım Çalıkoğlu, "Hâlâ mı Dindarlık Laiklik Meselesi", *Son Posta,* 26 Ocak 1956, s.2
[227] Asım Çalıkoğlu, "Hâla Çarşaf", *Son Posta,* 8 Temmuz 1955, s.2
[228] Asım Çalıkoğlu, "Çarşaf Meselesi", *Son Posta,* 25 Nisan 1956, s.2

arayışın hiçbir zaman olmadığını ve olmayacağını dile getirirken, *"bizim laikliğimiz kendimize göredir"* diyerek tartışmanın mahiyetini değiştirir.[229] Din derslerinin okullarda öğretilmesi konusunda aynı yıl içinde birçok kere köşesine taşıyan Çalıkoğlu, okullarda dini eğitim verilmesi gerektiğini savunur. Ancak Çalıkoğlu için asıl sorun okullarda dini eğitimin verilmesi değil kimin eğitim verebileceğidir. Bu işin Diyanet İşleri'ne bırakılamayacağını ve ancak Maarif Bakanlığı'nın işi olduğunu aktarır. Dini eğitimin gerekliliğini taassup anlayışının sona ermesi konusunda önemli bir araç olarak görür ve genç öğrencilerin doğru yerde doğru kişilerden dinlerini öğrenmeleri gerektiğini savunur.[230]

Çalıkoğlu'nun çarşaf hakkındaki düşüncüleri 27 Mayıs 1960 darbesinden[231] hemen sonra biraz daha sertleşmiştir. Çalıkoğlu, hâlâ çarşafın kullanılmasına anlam veremediğini, hatta kullanan kişilerin çarşafsız dışarı çıkarlarsa evli iseler nikahlarının bozulduğuna, genç iseler iffetlerini kaybettiklerine ve dinden çıktıklarına inanmalarına oldukça şaşırır ve öfkelenir. Öte yandan milli söylemlerin oldukça revaçta olduğu bir dönemde çarşafı *"milli bütünlükte kara bir leke"* olarak adlandırır.[232] Çarşafın gençlik yıllarında inanılanın aksine birçok gizli işin yapılmasında araç olarak kullanıldığını, türlü ahlaksızlıkların çarşaf aracılığı ile gizlendiğini, adeta imtiyazlı olması sebebi ile de kimsenin dokunamadığını belirtir.[233]

Çalıkoğlu için çarşaf, din ve taassup konularının bu kadar önemli olmasında kişisel tecrübelerinin payı büyüktür. II. Meşrutiyet'in büyük bir zafer ile ilanının hemen arkasından patlak veren 31 Mart Hadise'si Çalıkoğlu'nun hatıraları paralelinde düşünüldüğünde *"irticacı bir taassup fikrinin"* nihai sonucudur. Dolayısıyla hayatı boyunca unutamayacağını ifade ettiği iki önemli olaydan (II. Meşrutiyetin ilanı – 31 Mart Hadisesi) kendi düşünce tarzına göre dersler çıkarmakta ve okuyucusuna o günleri yaşamış ve 1950'lerde hayatta kalmış birkaç isimden biri olması münasebetiyle yaşananların tekrarlanmamasını için hatırlatmalarda bulunur. 31 Mart

[229] Asım Çalıkoğlu, "Devrim Ocakları ve Lâiklik", *Son Posta,* 25 Şubat 1956, s.2
[230] Asım Çalıkoğlu, "Yine Din Derslerine Dair", *Son Posta,* 2 Nisan 1956, s.2
[231] Çalıkoğlu, 27 Mayıs darbesinin hemen ardından 15 gün boyunca yazı kaleme almamıştır. Neden yazmadığını yazmak istediği köşesinde ise hiçbir ipucu vermemiştir. Çalıkoğlu, Demokrat Parti'ye yakın olan gazetesinin akıbetinden korkmuş olabilir. Öte yandan Çalıkoğlu'nun "üçüncü hürriyet nuru" olarak adlandırdığı 27 Mayıs Darbesi'ni o günlerde birçok C.H.P'li isim gibi desteklemektedir.
[232] Asım Çalıkoğlu, "Çarşaf Hakkında Son Söz", *Son Posta,* 8 Eylül 1960, s.2
[233] Asım Çalıkoğlu, "Kara Çarşafın Gördüğü İşler", *Son Posta,* 27 Ekim 1960, s.2

Çalıkoğlu için o kadar önemli bir olaydır ki 1954-1961 yılları arasında 31 Mart Hadisesi'ni neredeyse her yıl dönümünde o gün hakkında hatırladıklarını yazar. Okuyucularına dersler çıkarmaları gerektiği yönünde öğütler verir. II. Meşrutiyet'in ilanı da son derece önemlidir. Tıpkı 31 Mart Hadisesi gibi hürriyetin ilanını da her yıl kaleme almaktadır. O günlere gelene kadar mücadele eden İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin merkez azalarının kıymetlerini ve emeklerini anlatır. Hatıraları ile paralellik taşıyan köşe yazılarında, I. Dünya Savaşı yenilgisi ve Cumhuriyet'in kurulması ile yeniden bağımsızlığın kazanılmasında Mustafa Kemal Atatürk'e büyük bir şükran duymaktadır. Cumhuriyetin ilanı adeta I. Dünya Savaşı yenilgisinin rövanşıdır.

Çalıkoğlu'nun yarıda kesilen hatıraları ile köşe yazıları arasındaki bu paralellik dışında satır aralarında kimi zaman hatıralarına devam etmiştir. Bu yazıların ana konuları her zaman için gündeme paralel olmamakla birlikte günün önemli bir hadisesi ile ilişkilendirildiği de göze çarpar. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda görev aldığı zamanlarda yaşadıklarını anlattığı bir köşe yazısında S.C.F.'nin kurulması ile birlikte halktan gördüğü büyük destek karşısında iktidar partisinin kendilerine diş bilediğini, genç ve güzel kadınların parti içerisinde neler olduğunu öğrenebilmek amacı ile iktidar partisi tarafından gönderildiğini aktarır. Ayrıca Taksim de bir gazinoda 4-5 muhalif kişi tarafından dövülmek istendiğini ve sürekli kendisine küfürler edildiğini anlatır.[234] Bu hatırasından bahsetmekteki asıl amacı ise iktidar ve muhalefet arasında yaşanan sert durumların *"nelere mâl olduğunu"* anlatabilmektir. Gündemle paralel olarak 1960 yılında bahsettiği bu hadise yeni Kurucu Meclisin toparlanmak üzere olduğu bir dönemde yazılır. Çalıkoğlu, acı siyasal tecrübelerin tekrarlanmaması adına Kurucu Meclise bir tavsiye vermek isterken diğer yandan muhalefet geleneği bir türlü oturmamış bir Türkiye'nin de altını çizer.

Çalıkoğlu, üzerinde durduğu yukarıdaki temel konular dışında gündeme mâl olan ve İstanbul halkını ilgilendiren farklı birçok konuyu da köşesine taşır. Bunlar içerisinde temizlik işleri, şehir gürültüsü, orman yangınları, tanıdığı önemli şahsiyetlerin vefatı üzerine taziyeler, Posta Telgraf Müdürlüğü'ndeki aksaklıklar gibi günü birlik hadiseleri değerlendirir. Yazılarının büyük bir kısmını şehir sorunlarına ayıran Çalıkoğlu, köşesine verdiği başlığın (Günün İşleri Üzerinde: Göz Kulak) ve *Son*

[234] Asım Çalıkoğlu, "Particilikte Yeni Zihniyete Doğru mu?", *Son Posta,* 25 Aralık 1960, s.2

Posta'nın "Halkın Gözü, Halkın Kulağı, Halkın Dili" sloganı çerçevesinde yazılar kaleme aldığı görülür.[235]

3.1.2. Tercüme Eserleri ve Kitapları

Asım Çalıkoğlu, aktif siyasi yaşamı ve gazeteciliği dışında tercümanlık da yaptı. Hilmi Kitapevi tarafından basılan ilk tercümesinin 1939 yılında olduğu ve son tercüme eserinin de 1963 yılında yayınlandığı düşünüldüğünde 24 yıl boyunca önemli metinlerin çevirilerini yaptı. 24 yıllık tercümanlık hayatına 12 çeviri eser, 1 sadeleştirme ve 2 kitap sığdırdı. Bu metinler tercüme edilmeleri için genellikle Hilmi Kitapevi tarafından verildi. *"Kaleminden başka hiçbir sermayesi olmayan"* Çalıkoğlu, bu tercüme çalışmaları ile gelirini artırmaya çalıştı.

Çalıkoğlu, 1939 yılında Henry Fayol'un *Sınai ve Umumi İşlerde İdare* isimli kitabını tercüme ederek ilk eserini verdi. 1943 yılına kadar başka eser yayınlamamış gibi görünse de 1943 yılında çevirdiği 4 farklı eser yayınlandı. Yani arada geçen 4 yıllık sürede 4 eserin tercümesi ile uğraşıyordu. Bu eserler Silvio Pellico'nun *Hapishanelerdeki Hayatım*[236], Ouidius *Aşk Sanatı*[237], Emanuel Rhoidis'in *Kadın Papa Yoanna*[238] ve son olarak Emile Zola'nın *Değirmene Hücum*[239] kitaplarıydı. 1944 yılında ise 3 ayrı tercüme daha yayınladı. Bunlar John Steinbeck'in *Aysız Geceler,*[240] Marcel Allain'in *25'inden Sonra Erkekleşen Kadının Anlattıkları*[241], Erich Knight'ın *Bu Herşeyden Üstün*[242] isimli eserlerdir. 1946 yılında Dr. Besancon'un *İnsanın Ömrü: Kimler Yüzyıl Yaşabilir*[243] isimli eserini tercüme eder. 1947 ve 1948 yıllarında ise Guy De Maupassant'ın *Bir Hayat*[244] ve *Kalbimiz*[245] adlı eserlerini tercüme etti. 1948'den

---

[235] Örnek yazılar için bknz: Asım Çalıkoğlu, "İstanbulun Çöpleri", *Son Posta*, 9 Nisan 1956 s.2, Asım Çalıkoğlu, "Gürültü Patırtı Beyanındadır", *Son Posta*, 19 Ekim 1954, s.2; Asım Çalıkoğlu, "Orman Yangınları", *Son Posta,* 27 Temmuz 1956 s.2; Asım Çalıkoğlu, "Osman Bayatlının Ölüm Haberini Aldım", *Son Posta,* 10 Mayıs 1958, s.2; Asım Çalıkoğlu, "PTT'ye Bir Çift Sözümüz Var", *Son Posta,* 28 Nisan 1958, s.2.

[236] Silvio Pellico, *Hapishanelerdeki Hayatım, (*Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1943.

[237] Ouidius, *Aşk Sanatı, (*Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1943.

[238] Emanuel Rhoidis, *Kadın Papa Yoanna, (*Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1943.

[239] Emile Zola, *Değirmene Hücum,* (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1943.

[240] John Steinbeck, *Aysız Geceler,* (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1944.

[241] Marcel Allain, *25'inden Sonra Erkekleşen Kadının Anlattıkları,* (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1944.

[242] Erich Knight, *Bu Herşeyden Üstün*, (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1944.

[243] Besancon, *İnsanın Ömrü: Kimler Yüzyıl Yaşabilir,* (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1946.

[244] Guy De Maupassant, *Bir Hayat,* (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1947.

[245] Guy De Maupassant, *Kalbimiz,* (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1948.

1955'e kadar herhangi bir eser tercüme etmedi. 1955 yılında kendi önerisi ile Georges Duhamel'in *Fırtına Gecesi*[246] isimli eserini tercüme ederken Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Evlere Şenlik Kaynanam Nasıl Kudurdu*[247] kitabını sadeleştirdi.

1957 yılında *Sümbül Efendi ve Merkez Efendi'nin Resimli Hayatı ve Hüviyetleri*[248] ismiyle ilk kitabını yazdı. Ancak bu eserini yayınlamadan önce 1956 yılında *Son Posta* gazetesindeki köşesinde Merkezefendi Kabristanı'nın halk nazarındaki önemine değinerek Belediye'nin kabristan ziyareti için daha önce açık olan kapıyı hırsızlık ve kirlilik sebebi ile kapatmasından şikayetçi olduğu 2 yazı kaleme aldı.[249] Camii de namazını kılarak kabristanı ziyaret etmek isteyenlerin hakkının gasp edilemeyeceğini hatırlatırken Belediye'nin de üzerine düşeni yapmasını istedi. [250] Bu yazılar sonucunda Merkezefendi Camii'nin 1956 yılındaki imamı Nurullah Kılıç Efendi'den teşekkür mektubu aldı. Çalıkoğlu'nun kabristana gösterdiği bu ilgi Nurullah Efendi'nin dikkatini çekti. Nurullah Efendi, uzun süredir yazmak için toparladığı kitabının tüm kaynaklarını Çalıkoğlu'na vererek Sümbül Efendi ve Merkez Efendi'nin hüviyetlerini aktaran bir kitap yazmasını istedi ve bu eser ortaya çıktı. Çalıkoğlu, bu eseri yazmakta amacını *"Büyük baba ve büyük annelerden manevi bir tevarüs sevkiyle kalblerinde derinden derine bir hürmet hissi besleyen ve fakat mübarek şahsiyetleri hakkında tevatür yoliyle isimlerinden başka bir malûmatları olmayan halka bu âziz zâtları tanıtarak Türk milleti içinde yetişmiş din mürşidlerine dair tarihi bilgi sunmaktan ibarettir*" şeklinde açıkladı.[251] Son eserini *Avrupa Ortak Pazarı ve Türkiye ile Ortaklık Anlaşmasının Tam Metni*[252] başlığı ile 1963 yılında yayınlayarak yazın hayatına veda etti.

---

[246] Georges Duhamel, *Fırtına Gecesi*, (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1955.

[247] Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Evlere Şenlik Kaynanam Nasıl Kudurdu,* (Sad. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1955.

[248] Asım Çalıkoğlu, *Sümbül Efendi ve Merkez Efendi'nin Resimli Hayatı ve Hüviyetleri,* Nurgök Matbaası, İstanbul, 1957.

[249] Asım Çalıkoğlu, "Merkez Efendi Kabristanı" *Son Posta*, 15 Kasım 1956 s.2; Asım Çalıkoğlu, "Merkez Efendi ve Vakıf Mezarlıklar" *Son Posta*, 29 Kasım 1956 s.2

[250] Çalıkoğlu, 29 Kasım 1956 tarihli yazısı, s.2

[251] Asım Çalıkoğlu, *Sümbül Efendi ve Merkez Efendi Hayat ve Hüviyetleri,* İsmail Akgün Matbaası, İstanbul,1968, (4.Baskı) s.9

[252] Asım Çalıkoğlu, *Avrupa Ortak Pazarı ve Türkiye ile Ortaklık Anlaşmasının Tam Metni,* Pınar Yayınları, İstanbul, 1963.

SONUÇ

Meclis-i Mebusan Başkatibi, tercüman, muharrir ve gazeteci Asım Çalıkoğlu'na dair bu çalışmada vardığımız sonuçlar çeşitlilik göstermektedir. Sıradan bir gazetecinin II. Abdülhamit'e karşı olan düşünceleri, yaşadığı acı tecrübeler paralelinde gelişir.

Genç yaşta İstibdat baskısı altında muharrirlik yapmaya çalışırken Selanik'e sürülerek İttihatçı kimliğine girmesi Çalıkoğlu için bir dönüm noktasıdır. Bu bağlamda Çalıkoğlu gibi az bilinen, daha keskin bir ifade ile "görünmeyen" İttihatçıların hatıralarının önemi bu çalışma ile birlikte ortaya çıkar. Zira Çalıkoğlu, Cemiyet içinde aldığı vazifelerin yanı sıra *İttihat ve Terakki* gibi Cemiyeti temsil eden bir gazetenin başında olması açısından da önemli bir şahsiyettir. Çalıkoğlu'nun hem hatıralarında hem de gazete yazılarında Cemiyet ve Cemiyet fertlerine dair gözlemleri bu sonucu teyit eder. Çalıkoğlu'nun hatıraları İttihatçıları bir araya getiren Selanik merkezli örgütlenmenin hikâyesine alternatif bir bakış açısı getirir.

Bir "ben" anlatısının tüm kusurlarına sahip bir İttihatçı'nın aile yaşamından başlayarak Osmanlı son dönemi, ardından Türkiye'nin kırılma noktaları, sorunları ve tespitlerini 1960'lı yıllara kadar ortaya koyması, bu çalışmanın uzun soluklu olduğunu gösterir. 1950'li yıllarda hatıralarını kaleme alan Çalıkoğlu, yaşanan tüm sürecin yakın şahididir. Hatıranın tespitleri ve eleştirileri, geç tarihlerde kaleme alınması nedeniyle dikkatle incelenmeyi zorunlu kılar. Hatıralar, adeta tüm sonuçları önceden bilen bir dil ile yazılır. Olayların hemen akabinde yazılan bir metin olsaydı tespitleri ve eleştirileri çok daha farklı olabilirdi. Belki de hiçbir eleştiride de bulunmayabilirdi. Ancak aradan geçen yıllar ve Çalıkoğlu'nun yaşadığı zihinsel değişimlerin, bu hatırada ulaştığı sonuçları büyük oranda etkilediğini düşünüyoruz.

Çalıkoğlu'nun hatıraları çerçevesinde İmparatorluğun yıkılmasının ardından Millî Mücadele başarısı ve Cumhuriyet'in ilan edilmesi, Meşrutiyet'in bir telafisidir. 1908-1918 arasında son derece zor bir tabloyla karşı karşıya kalan İttihatçıların Millî Mücadele içinde yer almaları adeta yarım kalan *"hürriyet nurunun"* tamamlanmasıdır. Çalıkoğlu da bu nedenle Mustafa Kemal'e ve yeni rejime büyük bir hayranlık duyar. Çalıkoğlu'nun düşünceleri, bir İttihatçının içinde bulunduğu ruh halinin bir yansımasıdır. Millî Mücadele'ye verilen destek, yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen İttihatçıların mücadeleci ve vatanperver olduklarını gözler önüne serer.

Türkiye'de uzun süredir devam eden tartışmalardan biri Cumhuriyet'in nasıl kurulduğudur. Bu tartışmaya Çalıkoğlu'nun hatıraları çerçevesinde bakıldığında Cumhuriyet, tarihsel sürekliliğin bir neticesi olarak görünür. Mustafa Kemal ve kurucu kadroların, Cemiyet'te aktif roller alarak deneyim sahibi olmaları, üretilen politikalara da zaman zaman karşı çıkmaları; Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in başarılı olmasını büyük oranda etkiler. Dolayısıyla bu biyografi çalışması sadece Çalıkoğlu'nun değil, Türkiye'nin kırılma anlarına şahit olmuş ve o anların içinde roller almış bir kuşağın hayatına da ışık tutar.

İttihatçı kimliğinin yanında köşe yazarı da olan Asım Çalıkoğlu, *Son Posta* gazetesinde sekiz yıl boyunca kesintisiz yazılar kaleme alır. Onun yazıları kimi zaman gündemle paralelken kimi zaman da Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren çözüm getirilememiş uzun soluklu problemlerin yansımasıdır. Özellikle dil meselesi, laiklik sorunu, çarşaf ve peçe kullanımı gibi bugün de tartışmalara neden olan bu konuların, aslında Türkiye'nin gündeminden hiç çıkmadığı / çıkamadığı Çalıkoğlu üzerinden bir kez daha anlaşılır.

Çalıkoğlu'nun *Son Posta* gazetesinde kaleme aldığı eleştiri ve öneriler, zaman zaman karşılık bulur. Örneğin *"Sümbül Efendi ve Merkez Efendi'nin Resimli Hayat ve Hüviyetleri"* kitabı, eleştirdiği belediye uygulamalarının bir tezahürüdür. Çalıkoğlu'nun kabristanlara gösterdiği hassasiyet, Merkez Efendi Camii imamı Nurullah Kılıç Efendi'nin Sümbül ve Merkez Efendi üzerine bir kitap yazması isteğini doğurur. Bir başka örnek ise Posta Telgraf Müdürlüğü'nün uygulamalarından şikayetçi olması nedeniyle PTT müdürünün Çalıkoğlu'nun evine gelerek süreçten ve problemlerden bahsederek özür dilemesine neden olur. 1954-1959 yılları arasında gündeme paralel olarak Kıbrıs Sorunu ve Migros satış sistemini ele alır. Kıbrıs Sorunu onun geçmiş tecrübelerinden yararlanarak önerilerde bulunduğu bir konuyken Migros satış sistemi halk nazarında *"rasyonel ilerlemeye"* doğru ilk adımlardan olacaktır. Dolayısıyla Çalıkoğlu, topluma mâl olan sıkıntıların çözümü için kaleminin ve gazetenin gücünü kullanarak vatandaşa faydalı olma misyonunu devam ettirir. Bu misyon geçmiş tecrübelerinden asla kopamayan bir İttihatçının 1960'lı yıllarda dahi vatanperverliğini gözler önüne serer.

Uzun süre tercümanlık yaptığı Hilmi Kitapevi ile olan münasebeti de dikkate değerdir. 1939'dan başlayarak aralıklı olmak üzere 1957 yılına kadar birçok edebi

metni Türkçe' ye kazandırır. Genellikle tercüme edilecek eserler kendisine yayınevi tarafından verilse de bu metinlerin savaş ve hürriyet temalı olması, 1940'ta dünya gündeminde olan II. Dünya Savaşı'nın etkileri olarak görülebilir.

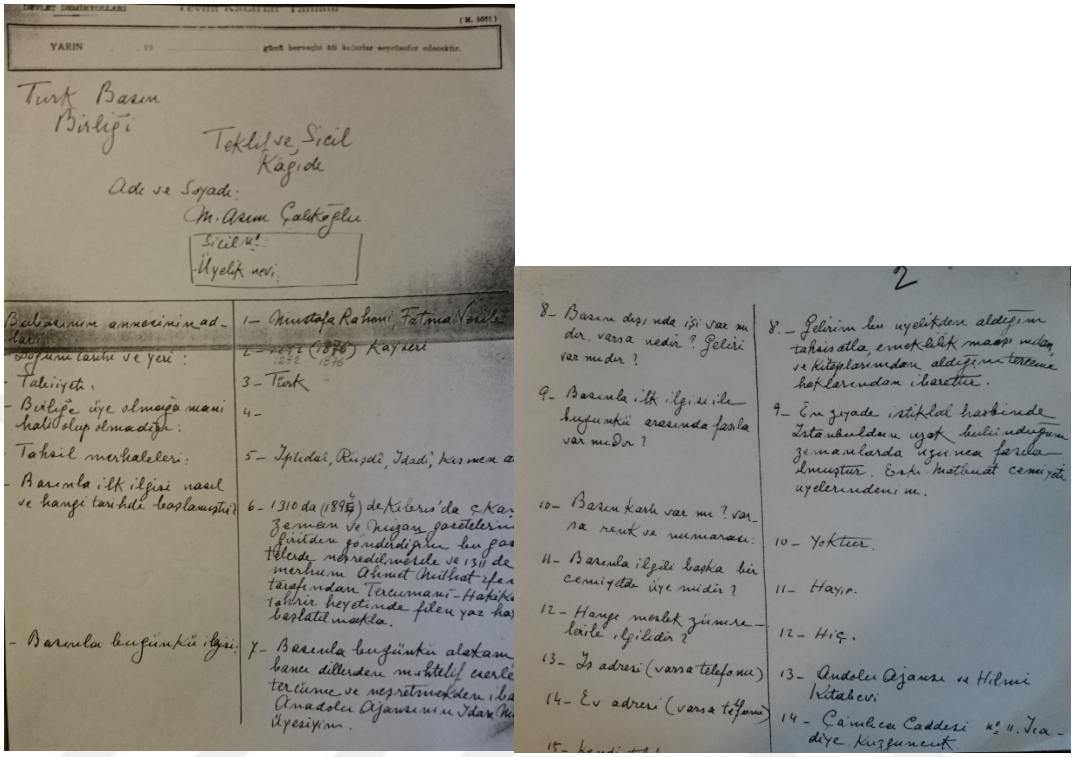
Çalıkoğlu'nun köşe yazılarında zaman zaman ifade ettiği bazı önemli belgelerin elimizdeki evrak-ı metrukede yer almaması bu çalışmanın genişletilebileceğine de işaret eder. Elimizde olmayan belgeler zaman içinde ortaya çıkarsa daha farklı yorumlar ile Çalıkoğlu'nun biyografisi zenginleşebilir. Bu metin, çalışmamızın ve ulaştığımız sonuçların çerçevesinde yazılmıştır**.** Çalıkoğlu biyografisine farklı yaklaşımların getirilmesi, portrenin zenginliğini ve niteliğini artırarak araştırmacılara çalışmalarında katkılar sunabilir. Bugüne kadar yayınlanmamış olan 31 Mart Hadisesi'nin yaşandığı güne ait meclis tutanakları, Çalıkoğlu sayesinde gün yüzüne çıkmış ve alana büyük katkı sağlamıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dair yapılan çalışmalar, genellikle sadece bilinen ya da önde gelen İttihatçılar üzerinden yazılır. Bu yüzden yapılan çalışmalar da (istisnalar dışında) birbirini tekrar eden metinler olarak görülür. Çeşitli sebeplerle günümüze ulaşmayan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne ait kaynakların sınırlı olması da alana ait çalışmaları zorlaştırır. Ancak Çalıkoğlu gibi daha alt kademelerde görev almış isimlerin ortaya çıkarılması Cemiyet tarihine dair son derece önemli katkılarda bulunacaktır. Çalıkoğlu biyografisinin, bu katkının somut bir örneği olduğu kanaatindeyiz.

EKLER

Ek-1

Teklif ve Sicil Kâğıdı (Asım Çalıkoğlu Aile Arşivi)

Türk Basın Birliği

Teklif ve Sicil Kağıdı

Ad ve Soyadı: M. Asım Çalıkoğlu

Sicil No:

Üyelik nevi:

1- Mustafa Rahmi, Fatma Nevile

2- 1292 (1876) Kayseri

3- Türk

4-

5- İptidai, Rüşdi, İdadi, kısmen a

6- 1310 da (1894) de Kıbrıs'da Kaz Zeman ve Nuşan gazetelerin gönderdiğim bu gaz Helende münteşir mevkile ve 1311 de mertum Ahmet Mithat Efen tarafından Tercümanı-Hakikat tahriri heyetinde filen yaz hay başlatılmaktadır.

7- Basınla bugünkü alakam bana dillerden muhtelif eserle tercüme ve neşretmekdeni ba Anadolu Ajansının İdare Me üyesiyim.

2

8- Basın dışında işi var mı dır, varsa nedir? Geliri var mıdır?

9- Basınla ilk ilgisi ile bugünkü arasında fasıla var mıdır?

10- Basın kartı var mı? var sa renk ve numarası:

11- Basınla ilgili başka bir cemiyette üye midir?

12- Hangi meslek zümre lerile ilgilidir?

13- İş adresi (varsa telefonu)

14- Ev adresi (varsa telefonu)

8- Gelirim ben üyeliklerden aldığım tahsisatla, emekliklik maaşı matbu, ve kitaplarımdan aldığım tercüme haklarımdan ibarettir.

9- En çok istiklal harbinde İstanbuldan uzak bulunduğum zamanlarda üçüncü fasıla imiştir. Eski matbuat cemiyeti üyelerindenim.

10- Yoktur.

11- Hayır.

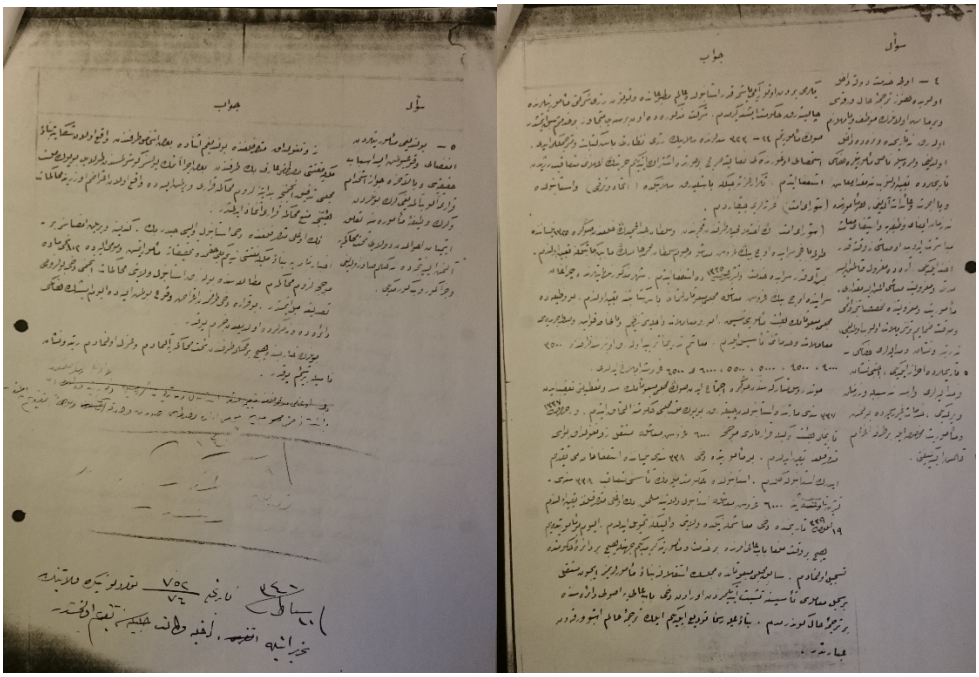
12- Hiç.

13- Anadolu Ajansı ve Hilmi Kitabevi.

14- Çamlıca Caddesi No. 11. Tca diye kuzguncuk

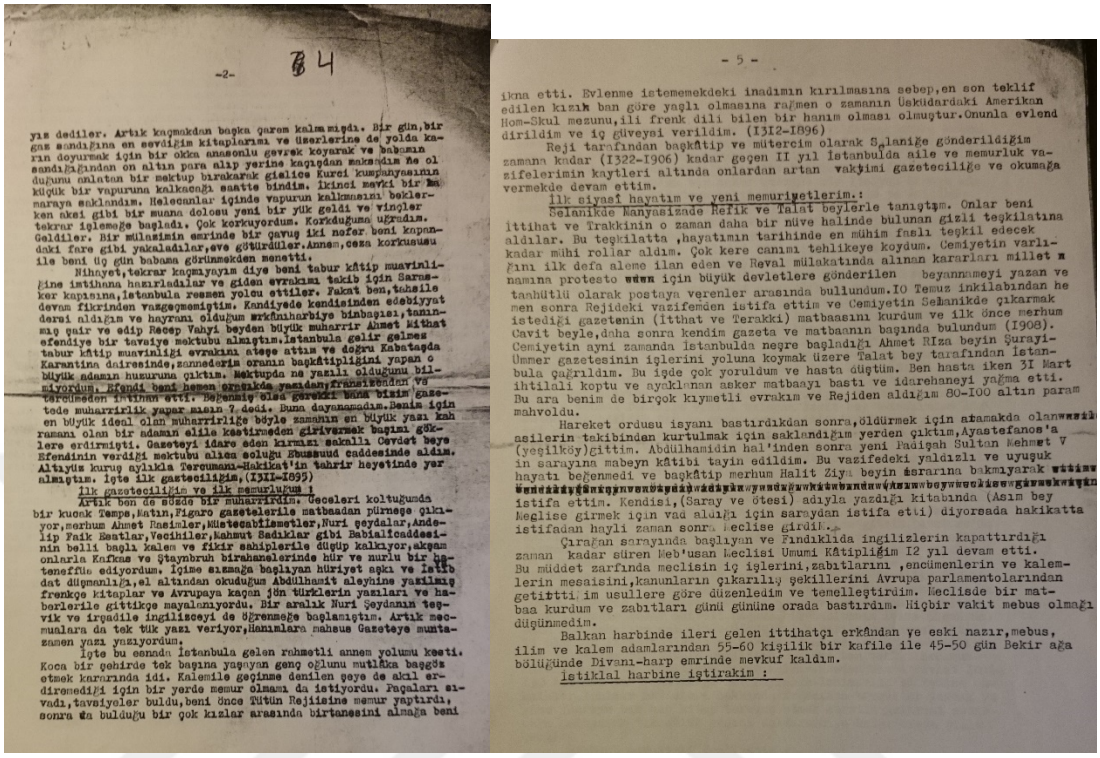
Ek-2

Cumhuriyet Dönemi Tercüme-i Hali (Asım Çalıkoğlu Aile Arşivi)

Ek-3

1 Mart 1949 tarihli Daktilo Hatıraları (Orhan Koloğlu Arşivi)

yaz dediler. Artık kaçmaktan başka çarem kalmamıştı. Bir gün,bir gaz sandığına en sevdiğim kitaplarımı ve üzerlerine de yolda karın doyurmak için bir okka ananasonlu gevrek koyarak ve babamın sandığından on altın para alıp yerine kaçığdan maksadım ne olduğunu anlatan bir mektup bırakarak gizlice Kurci kumpanyasının küçük bir vapuruna kalkacağı saatte bindim. İkinci mevki bir kamaraya saklandım. Heleccanlar içinde vapurun kalkmasını beklerken aksi gibi bir mumma dolaşu yeni bir yük geldi ve yinçler tekrar işlemeğe başladı. Çok korkuyordum. Korkduğuma uğradım. Geldiler. Bir müfettişimin emrinde bir çavuş iki nefer beni kapandaki fare gibi yakaladılar,eve götürdüler.Annem,ceza korkusuyla beni üç gün babama görünmekden menetti.

Nihayet,tekrar kaçmıyayım diye beni tabur kâtip muavinliğine imtihana hazırladılar ve gideu evrakımı takib için Sarıkamışa,İstanbula resmen yolcu ettiler. Fakat ben,tahsile devam fikrinden vazgeçmemiştim. Kendiyede kendisinden edebiyyat dersi aldığım ve hayranı olduğum arkadaşlarıbiye binbaşısı,tanınmış şair ve edip Recep Vahyi beyden büyük muharrir Ahmet Kâmil efendiye bir tavsiye mektubu almıştım.İstanbula gelir gelmez tabur kâtip muavinliği evrakını ateşe attım ve doğru Kabataşda Karantina dairesinde,zannederim oranın başkâtipliğini yapan o büyük adamın huzuruna çıktım. Mektupda ne yazılı olduğunu bilmiyorum. Efendi beni hemen ortakda yazıdan,fransızcadan ve tercümeden imtihan etti. Beğenmiş olsa gerek ki bana bizim gazetede muharrirlik yapar mısın ? dedi. Buna dayanamadım.Benim için en büyük ideal olan muharrirliğe böyle zamanın en büyük yazı kahramanı olan bir adamın elile kastirmeden girivermek başımı göklere erdirmişti. Gazeteyi idare eden kırmızı sakallı Cevdet beye Efendinin verdiği mektubu alıcı soluğu Sirkecide caddesinde aldım. Altıyüz kuruş aylıkla Tercumanı-Hakikat'in tahrir heyetinde yer almıştım. İşte ilk gazeteciliğim,(1311-1895)

İlk gazeteciliğim ve ilk memuriyetim :

Artık ben de sözde bir muharrirdim. Geceleri koltuğumda bir kucak Temps,Matin,Figaro gazetelerile matbaadan pürneşe çıkıyor,merhum Ahmet Rasimler,Müstecabîlesetler,Nuri Şeydalar,Andelip Faik Reşatlar,Vecihiler,Kahmut Sadıklar gibi Babıâlîcaddesinin belli başlı kalem ve fikir sahiplerile düşüp kalkıyor,akşam onlarla Kafkas ve Ştaynbruh birahanelerinde hür ve murlu bir hayatı teneffüs ediyordum. İçime sızmağa başlayan hürriyet aşkı ve İstibdat düşmanlığı,el altından okuduğum Abdülhamit aleyhine yazılmış frenkçe kitaplar ve Avrupaya kaçan jön türklerin yazıları ve haberlerile gittikçe mayalanıyordu. Bir aralık Nuri Şeydanın teşvik ve irşadile ingilizceyi de öğrenmeğe başlamıştım. Artık mecmualara da tek tük yazı veriyor,Hanımlara mahsus Gazeteye muntazaman yazı yazıyordum.

İşte bu esnada İstanbula gelen rahmetli annem yolumu kesti. Koca bir şehirde tek başına yaşayan genç oğlunu mutfâka başgöz etmek kararında idi. Kalemile geçinme denilen şeye de akıl erdiremediği için bir yerde memur olmamı da istiyordu. Paşaları aradı,tavsiyeler buldu,beni önce Tütün Rejisine memur yaptırdı, sonra da bulduğu bir çok kızlar arasında birtanesini almağa beni

ikna etti. Evlenme istememekdeki inadımın kırılmasına sebep,en son teklif edilen kızın ban göre yaşlı olmasına rağmen o zamanın Üsküdardaki Amerikan Hom-Skul mezunu,ili frenk dili bilen bir hanım olması olmuştur.Onunla evlend dirildim ve iç güveysi verildim. (1312-1896)

Reji tarafından başkâtip ve mütercim olarak Selanike gönderildiğim zamana kadar (1322-1906) kadar geçen II yıl İstanbulda aile ve memuriuk vazifelerimin kaytleri altında onlardan artan vakîtimi gazetecilliğe ve okumağa vermekde devam ettim.

İlk siyasî hayatım ve yeni memuriyetlerim.:

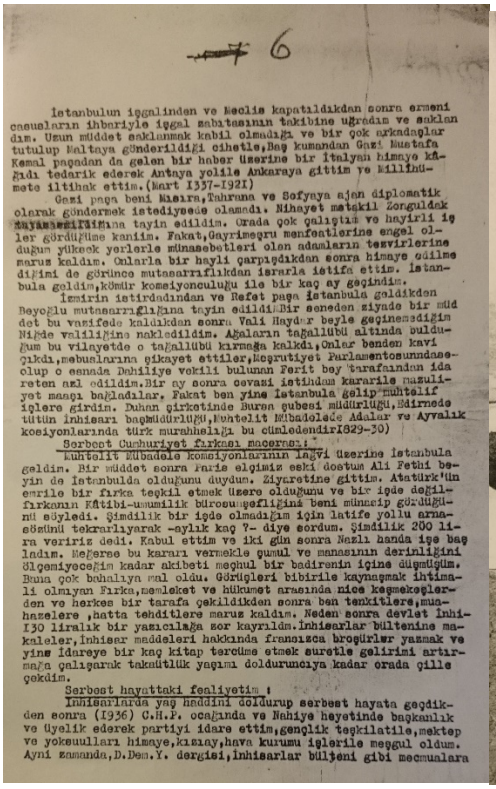
Selanikde Kanyasizade Refik ve Talat beylerle tanıştım. Onlar beni ittihat ve Terakkinin o zaman daha bir nüve halinde bulunan gizli teşkilatına aldılar. Bu teşkilatta ,hayatımın tarihinde en mühim faslı teşkil edecek kadar mühi rollar aldım. Çok kere canımı tehlikeye koydum. Cemiyetin varlığını ilk defa aleme ilan eden ve Reval mülâkatında alınan kararları millet namına protesto eden için büyük devletlere gönderilen beyannameyi yazan ve tanhütlü olarak postaya verenler arasında bulundum.IO Temuz inkilabından hemen sonra Rejideki vazifemden istifa ettim ve Cemiyetin Selanikde çıkarmak istediği gazetenin (İtthat ve Terakki) matbaasını kurdum ve ilk önce merhum Cavit beyle,daha sonra kendim gazeta ve matbaanın başında bulundum (1908). Cemiyetin ayni zamanda İstanbulda neşre başladığı Ahmet Rıza beyin Şurayi-Ümmer gazetesinin işlerini yoluna koymak üzere Talat bey tarafından İstanbula çağrıldım. Bu işde çok yoruldum ve hasta düştüm. Ben hasta iken 31 Mart ihtilali koptu ve ayaklanan asker matbaayi bastı ve idarehaneyi yağma etti. Bu ara benim de birçok kıymetli evrakım ve Rejiden aldığım 80-100 altın param mahvoldu.

Hareket ordusu isyanı bastırdıkdan sonra,öldürmek için aramakda olan asilerin takibinden kurtulmak için saklandığım yerden çıktım,Ayastefanos'a (yeşilköy)gittim. Abdülhamidin hal'inden sonra yeni Padişah Sultan Mehmet V in sarayına mabeyn kâtibi tayin edildim. Bu vazifedeki yıldızlı ve uyuşuk hayatı beğenmedi ve başkâtip merhum Halit Ziya beyin ısrarına bakmıyarak [illegible] istifa ettim. Kendisi,(Saray ve ötesi) adıyla yazdığı kitabında (Asım bey Meclise girmek için vad aldığı için sarayдan istifa etti) diyorsada hakikatta istifadan hayli zaman sonra Meclise girdim.

Çırağan sarayında başlıyan ve Fındıklıda ingilizlerin kapattırdığı zaman kadar süren Meb'usan Meclisi Umumi Kâtipliğim 12 yıl devam etti. Bu müddet zarfında meclisin iç işlerini,zabıtlarını ,encümenlerin ve kalemlerin mesaisini,kanunların çıkarılış şekillerini Avrupa parlamentolarından getirttiğim usullere göre düzenledim ve temelleştirdim. Meclisde bir matbaa kurdum ve zabıtları günü gününe orada bastırdım. Hiçbir vakit mebus olmağı düşünmedim.

Balkan harbinde ileri gelen ittihatçı erkândan ve eski nazır,mebus, ilim ve kalem adamlarından 55-60 kişilik bir kafile ile 45-50 gün Bekir ağa bölüğünde Divanı-harp emrinde mevkuf kaldım.

İştiklal harbine iştirakim :

İstanbulun işgalinden ve Meclis kapatıldıkdan sonra ermeni casuslarının ihbariyle işgal sabıtasının takibine uğradım ve saklandım. Uzun müddet saklanmak kabil olmadığı ve bir çok arkadaşlar tutulup Maltaya gönderildiği cihetle,Baş kumandan Gazi Mustafa Kemal paşadan da gelen bir haber üzerine bir İtalyan himaye kâfidi tedarik ederek Antalya yolile Ankaraya gittim ve Millîhukumete iltihak ettim.(Kasr I337-I92I)

Gazi paşa beni Misıra,Tahrana ve Sofyaya ajan diplomatik olarak göndermek istediysede olamadı. Nihayet müstakil Zonguldak mutasarrıflığına tayin edildim. Orada çok çalıştım ve hayırlı işler gördüğüme kanîim. Fakat,Gayrimeşru menfaatlerine engel olduğum yüksek yerlerle münasebetleri olan adamların tesvirlerine maruz kaldım. Onlarla bir hayli çarpıştıkdan sonra himaye edilmediğimi de görünce mutasarrıflıkdan istifa ettim. İstanbula geldim,kömür komisyonculuğu ile bir kaç ay geçirdim.

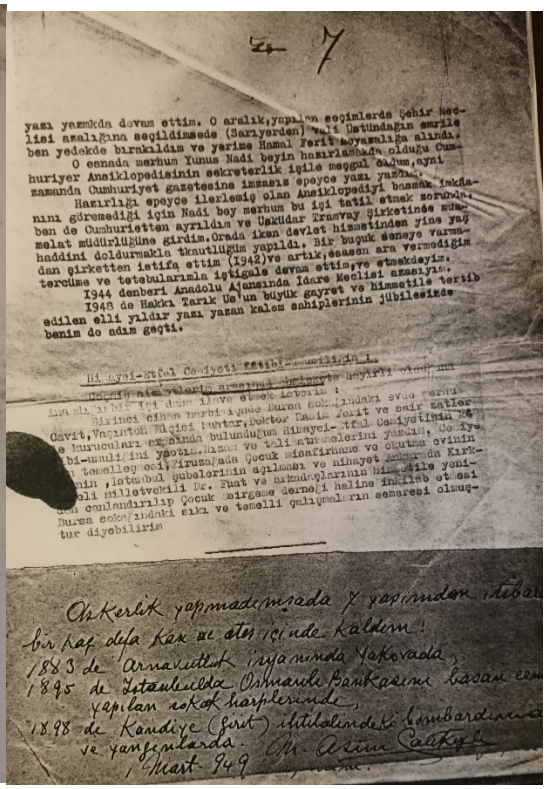
İzmirin istirdadından ve Mefet paşa İstanbula geldikden Beyoğlu mutasarrıflığına tayin edildi.Bir seneden ziyade bir müddet bu vazifede kaldıkdan sonra Vali Hayder beyle geçinemediğim Niğde valiliğine nakledildim. Ağaların tağallübü altında bulduğum bu vilayetde o tağallübü kırmağa kalkdı,Onlar benden kavi çıkdı,mebuslarına çıkayet ettiler,Meşrutiyet Parlamentosunda,olup o esnada Dahiliye vekili bulunan Ferit bey tarafından idare reten nakl edildim.Bir ay sonra cevabı istihdam kararile mazuliyet maaşı bağladılar. Fakat ben yine İstanbula gelip muhtelif işlere girdim. Duhan şirketinde Bursa şubesi müdürlüğü,Edirnede tütün inhisarı başmüdürlüğü,Muhtelit Mübadelede Adalar ve Ayvalık komisyonlarında türk murahhaslığı bu cümledir(1829-30)

Serbest Cumhuriyet fırkası macerası :

Muhtelit Mübadele komisyonlarının lağvi üzerine İstanbula geldim. Bir müddet sonra ırzıe olgunsu eski doctum Ali Fethi beyin de İstanbulda olduğunu duydum. Ziyaretine gittim. Atatürk'ün emrile bir fırka teşkil etmek üzere olduğunu ve bir işde değilfırkanın Kâtibi-umumilik bürosumüfettişliğini beni münasip gördüğünü söyledi. Şimdilik bir işde olmadığım için latife yollu arnasönünü tekrarlıyarak -aylık kaç ?- diye sordum. Şimdilik 200 lira veririz dedi. Kabul ettim ve iki gün sonra Nazlı handa işe başladım. Meğerse bu kararı vermekle çumul ve sanasının derinliğini ölçemiyeceğim kadar akıbeti meçhul bir badirenin içine düşmüşüm. Buna çok bahalıya mal oldu. Görüşleri bibirile kaynaşmak ihtimali olmıyan Fırka,memleket ve hükumet arasında nice kaşmekeşlerden ve herkese bir tarafa çekildikden sonra ben tenkitlere,muhasselere ,hatta tehditlere maruz kaldım. Neden sonra devlet İnhi-I30 liralık bir yazıcılığa zor kayırıldım.İnhisarlar bültenine makaleler,İnhisar maddeleri hakkında fransızca broğürler yazmak ve yine İdareye bir kaç kitap tercüme etmek suretile gelirimi artırmağa çalışarak tekaütlük yaşımı doldurmuşuna kadar orada çille çekdim.

Serbest hayattaki fealiyetim :

İnhisarlarda yaş haddini doldurup serbest hayata geçdikden sonra (1936) C.H.P. ocağında ve Nahiye heyetinde başkanlık ve üyelik ederek partiyi idare ettim,gençlik teşkilatile,mektep ve yoksulları himaye,kızılay,hava kurumu işlerile meşgul oldum. Aynı zamanda,D.Dem.Y. dergisi,İnhisarlar bülteni gibi mecmualara

yazı yazmakda devam ettim. O aralık,yapılan seçimlerde Şehir Meclisi azalığına seçildimsede (Sarıyerden) Vali Üstündağın emrile ben yedekde bırakıldım ve yerime Hamal Ferit soyadsızlığa alındı.

O esnada merhum Yunus Nadi beyin hazırlamakda olduğu Cumhuriyet Ansiklopedisinin sekreterlik işile meşgul oldum,ayni zamanda Cumhuriyet gazetesine imzasız şeyçe yazı yazdım.

Hazırlığı epeyce ilerlemiş olan Ansiklopediyi bitirmek imkanını göremediği için Nadi bey merhum bu işi tatil etmek zorunda, ben de Cumhuriyetten ayrıldım ve Üsküdar Tramvay şirketine müdürlüğüne girdim.Orada iken devlet hizmetinden yine yaş haddini doldurmakla tekaütlüğüm yapıldı, bir buçuk senede yarımelat dan şirketten istifa ettim (1942)ve artık,esasen ara vermediğim tercüme ve tetebularımla iştigale devam ettim,ve etmekdeyim.

1944 denberi Anadolu Ajansında İdare Meclisi azasıyım.

1948 de Hakkı Tarık Us'un büyük gayret ve himmetile tertib edilen elli yıldır yazı yazan kalem sahiplerinin jübilesinde benim de adım geçti.

Bi layi-siyasi Cemiyeti tesisi [illegible]

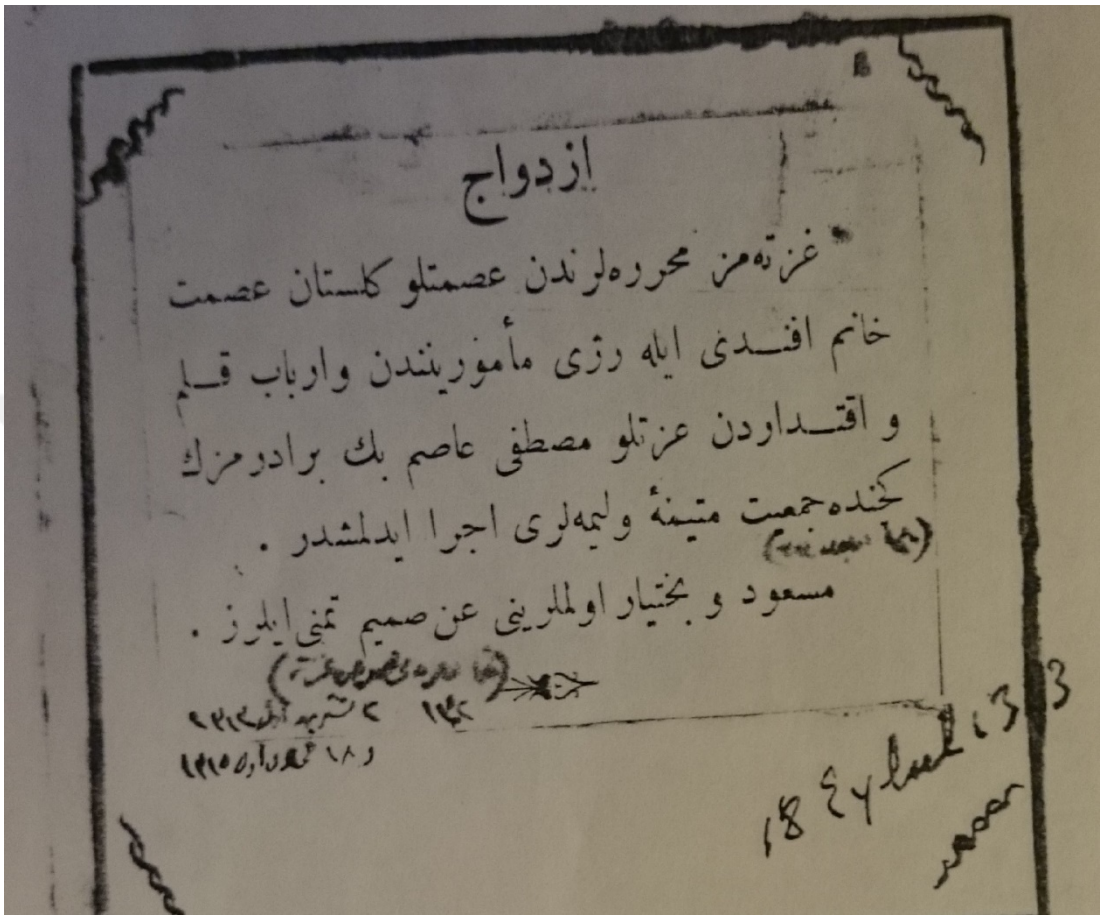
[illegible] hatıralarımı [illegible] heyeti [illegible]

[illegible] Bizimle cihan harbi içinde Bursa sokaklarında evde verdi Cavit,Vaşington Elçisi [illegible] Ferit ve şair zatlar [illegible] kuruculuğunda bulunduğum Himayei- Etfal Cemiyetinin ka [illegible] bi-mualliminin yazdığı Hamam ve talimatnameyi yazdım. Cemiyetin [illegible] temelleyeceği Çocuk Sirmayede Çocuk sıhhatiyesine ve okuluna evinin [illegible] nin ,İstanbul şubelerinin açılmasına ve nihayet Ankarada Karşıyaka [illegible] li milletvekili Dr. Fuat ve arkadaşlarının bina ile yeniden canlandırılıp Çocuk esirgeme derneği haline inkilab etmesi Bursa sokaklarındaki saka ve temelli çalışmaların semeresi olmuştur diyebilirim

Öğretmenlik yapmadımsada 7 yaşımdan itibaren
bir kaç defa kan ve ateş içinde kaldım!
1883 de Arnavutluk isyanında Yakovada
1895 de İstanbulda Osmanlı Bankasını basan ermeni
yapılan sokak harplerinde
1898 de Kandiye (Girit) ihtilalindeki bombardıman
ve yangınlarda.
1 Mart 949 M. Orhan Koloğlu

Ek-4

"Bir İzdivaç" Tebliği Hanımlara Mahsus Gazete (Çalıkoğlu Aile Arşivi)

إزدواج

غزته‌مز محرره‌لرندن عصمتلو كلستان عصمت
خانم افندی ایله رژی مأمورینندن واربا قلم
و اقتداردن عزتلو مصطفی عاصم بك برادرمزك
كنده‌جمعیت متینهٔ ولیمه‌لری اجرا ایدلمشدر .
مسعود و بختیار اولملرینی عن صمیم تمنی ایلرز .

Ek-5

Nüfus Kayıt Örneği (Çınarcık Kaymakamlığı)

NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ

İL	İLÇESİ	MAHALLESİ/KÖYÜ	CİLT NO	HANE NO
İSTANBUL	ŞİŞLİ (1663)	CUMHURİYET Mahallesi	3	384

SIRA	BSN	C	YAKINLIK DERECESİ	T.C. KİMLİK NO	ADI	SOYADI	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ VE TARİHİ	MED.HALİ VE DİNİ	TESCİL TARİHİ	OLAYLAR VE TARİHLERİ
1	1	E	Kendisi	34294767608	MUSTAFA ASIM	ÇALIKOĞLU	MUSTAFA	FATMA VESİLE	KAYSERİ 01.07.1874	Evli İslam	.....	Dum: 30.03.1969 Evlenme: 25.03.1943 Boşanma: .....
2	3	K	Kızı	39958574202	AFİFE NURİNNİSA	BERGSAN	MUSTAFA ASIM	İSMET GÜLİSTAN	İSTANBUL 01.07.1900	Evli İslam	.....	Dum: KAPALI KAYIT Evlenme: ..... Boşanma: .....
3	4	K	Kızı	34285767990	BEDİHA LEMAN	ÇALIKOĞLU	MUSTAFA ASIM	İSMET GÜLİSTAN	İSTANBUL 01.07.1908	Bekâr İslam	.....	Dum: 13.11.2008 Evlenme: ..... Boşanma: .....
4	5	E	Oğlu	34282768044	MEHMET HALİDUN	ÇALIKOĞLU	MUSTAFA ASIM	İSMET GÜLİSTAN	İSTANBUL 03.04.1909	Evli İslam	04.04.1929	Dum: 23.05.1990 Evlenme: ..... Boşanma: .....
5	6	K	Oğlunun Eşi	34279768118	NİMET	ÇALIKOĞLU	MUSTAFA	MÜNTEHA	BOSTANCI 14.03.1923	Dul İslam	.....	Dum: 17.12.2012 Evlenme: ..... Boşanma: .....
6	7	E	Torunu	34276768272	MUSTAFA KORKUT	ÇALIKOĞLU	MEHMET HALİDUN	BAKİYE	ANKARA 11.11.1939	Boşanmış İslam	23.08.1941	Dum: 30.03.2012 Evlenme: ..... Boşanma: .....
7	8	K	Torunu	49942233534	BEYHAN	ÇALIKOĞLU	MEHMET HALİDUN	BAKİYE	İSTANBUL 03.10.1941	Evli İslam	01.07.1942	Dum: KAPALI KAYIT Evlenme: ..... Boşanma: .....
8	10	E	Torununun Çocuğu	34270768490	MEHMET ÖMER	ÇALIKOĞLU	MUSTAFA KORKUT	ŞECAHAT	İSTANBUL 17.11.1964	Boşanmış İslam	25.11.1964	Dum: SAĞ Evlenme: ..... Boşanma: .....
9	11	K	Eşi	34273768336	EMİNE MAİDE	ÇALIKOĞLU	ŞÜKRÜ	FATMA ZEHRA	İSTANBUL 01.07.1908	Dul İslam	.....	Dum: 06.02.1984 Evlenme: ..... Boşanma: .....
10	13	K	Torununun Çocuğu	34267768564	SERVET SUREYYA	ÇALIKOĞLU	MUSTAFA KÖRKÜT	FERZAN	İSTANBUL 30.06.1976	Bekâr İslam	11.08.1976	Dum: SAĞ Evlenme: ..... Boşanma: .....

DÜŞÜNCELER

BSN	ADI			
1	MUSTAFA ASIM	DOĞUM	.....	: //1290 olan doğum tarihi miladiye çevrilmiştir. 5490 sayılı Kanunun 39. maddesi ve Nüf.Vat.İşl.Gn.Md.lüğünün 07.08.2006 tarihli Oluruna dayanılarak doğum tarihi tamamlama işlemi yapılmıştır. AİLE KÜTÜKLERİNDE ANNE KAYDI BULUNMAMAKTADIR. AİLE KÜTÜKLERİNDE BABA KAYDI BULUNMAMAKTADIR.
1	MUSTAFA ASIM	NAKİL	(00.00.1929)	: KİŞİ 1929 YILINDA 1327(FATİH) İLÇEDEN NAKİL GELMİŞTİR.
3	AFİFE NURİNNİSA	DOĞUM	.....	: DİĞER DOĞUM TARİHİ 1318 DİR. 1318 OLAN DOĞUM TARİHİ MİLADİYE ÇEVRİLMİŞTİR. 5490 SAYILI KANUNUN 39. MADDESİ VE NÜF.VAT.İŞL.GN.MD.LÜĞÜNÜN 07.08.2006 TARİHLİ OLURUNA DAYANILARAK DOĞUM TARİHİ TAMAMLAMA İŞLEMİ YAPILMIŞTIR.
3	AFİFE NURİNNİSA	NAKİL	(00.00.1929)	: KİŞİ 1929 YILINDA 1327(FATİH) 17,815.4 İLÇE, CİLT, HANE, SIRADAN NAKİL GELMİŞTİR.
3	AFİFE NURİNNİSA	ÖLÜM	(00.00.0000)	: İST. SARIYER YENİKÖY EMİRGAN CD. 1000 C.81 S.8 DEYENİ NÜFUSUNA ESSEYİT AHMET ORHAN BERKSAN İLE EVLİ OLARAK YANGIN SONU YENİDEN KAYDEDİLİP 1946 TARİHİNDE OLDUĞU YENİKÖY NÜFUS MEM. 23/07/1969 GÜNLÜ KAYDINDAN ANLAŞILMIŞTIR.

29 Haziran 2016 Çarşamba 11:48

1 / 2

NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ

İL	İLÇESİ	MAHALLESİ/KÖYÜ	CİLT NO	HANE NO
İSTANBUL	ŞİŞLİ (1663)	CUMHURİYET Mahallesi	3	384

DÜŞÜNCELER

BSN	ADI			
4	BEDİHA LEMAN	ÖLÜM	(13.11.2008)	: ANKARA - ÇANKAYA İLÇESİ TARAFINDAN 2008/3762 NO İLE TESCİL EDİLMİŞTİR.
4	BEDİHA LEMAN	DÜZELTME	(00.00.0000)	: KAYIT DÜZELTME İLE DOĞUM TARİHİ 1320-1322 İKEN 0/0/1324 OLMUŞTUR.
4	BEDİHA LEMAN	NAKİL	(00.00.1929)	: KİŞİ 1929 YILINDA 1327(FATİH),17,815.4 İLÇE, CİLT, HANE, SIRADAN NAKİL GELMİŞTİR.
4	BEDİHA LEMAN	DÜZELTME	(00.00.0000)	: İST.S.AS.HUK.HAK.3C.06.1929 GÜN, BİLA SKR İLE DOĞ.TAR.1324 OLARAK DÜZELTTİRDİ.
4	BEDİHA LEMAN	DOĞUM	.....	: 1324 OLAN DOĞUM TARİHİ MİLADİYE ÇEVRİLMİŞTİR. 5490 SAYILI KANUNUN 39. MADDESİ VE NÜF.VAT.İŞL.GN.MD.LÜĞÜNÜN 07.08.2006 TARİHLİ OLURUNA DAYANILARAK DOĞUM TARİHİ TAMAMLAMA İŞLEMİ YAPILMIŞTIR.
5	MEHMET HALİDUN	DOĞUM	.....	: 21/3/1325 OLAN DOĞUM TARİHİ MİLADİYE ÇEVRİLMİŞTİR.
6	NİMET	EVLENME	(00.00.0000)	: EVL. PAKU SOYADI İLE GELDİ.
6	NİMET	EVLENME	(00.00.0000)	: EVLENEREK GELDİĞİ YER : KADIKÖY İLÇESİ ERENKÖY 32.CİLT 8.HANE 89.SIRA
6	NİMET	ÖLÜM	(17.12.2012)	: İSTANBUL - KADIKÖY İLÇESİ TARAFINDAN 2012/4307 NO İLE TESCİL EDİLMİŞTİR.
6	NİMET	DOĞUM	.....	: 14/3/1339 OLAN DOĞUM TARİHİ MİLADİYE ÇEVRİLMİŞTİR.
7	MUSTAFA KORKUT	ÖLÜM	(30.03.2012)	: İSTANBUL - KADIKÖY İLÇESİ TARAFINDAN 2012/1311 NO İLE TESCİL EDİLMİŞTİR.
8	BEYHAN	EVLENME	(02.11.1962)	: EVLENEREK GİTTİĞİ YER : KADIKÖY İLÇESİ HASANPAŞA MAH. 12.CİLT 1543.HANE 12.SIRA
8	BEYHAN	EVLENME	(02.11.1962)	: KOCADAĞ SOY İLE GİT.
10	MEHMET ÖMER	BOŞANMA	(25.06.1998)	: ŞİŞLİ 1 ASL.HUK.HAK.1998/221 ES.1998/356 KAR.22.04.1998 KAR.TAR İLAM İLE BOŞANDI.
11	EMİNE MAİDE	EVLENME	(25.03.1943)	: EVLENEREK GELDİĞİ YER : ÜSKÜDAR İLÇESİ EVLİYAHOCA MAH. 9.CİLT 9.HANE 14.SIRA
11	EMİNE MAİDE	EVLENME	(25.03.1943)	: EVLOZKAN SOYADI İLE GELDİ.
11	EMİNE MAİDE	DOĞUM	.....	: //1324 OLAN DOĞUM TARİHİ MİLADİYE ÇEVRİLMİŞTİR. 5490 SAYILI KANUNUN 39. MADDESİ VE NÜF.VAT.İŞL.GN.MD.LÜĞÜNÜN 07.08.2006 TARİHLİ OLURUNA DAYANILARAK DOĞUM TARİHİ TAMAMLAMA İŞLEMİ YAPILMIŞTIR.FATİH İLÇESİ CİLT 15 HANE 4244 BSN 5 DE KAPALI KAYDI VARDIR.

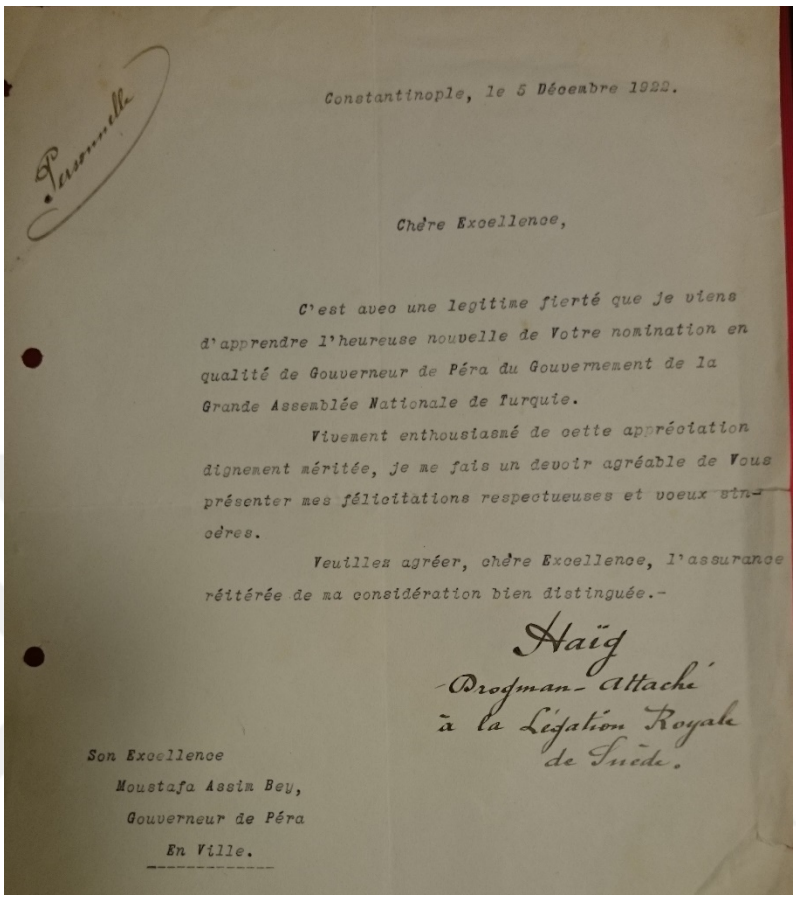
AÇIKLAMALAR

1-) KİŞİ VEYA KİŞİLERİN KAYDI KÜTÜĞE UYGUNDUR.
2-) İŞBU NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ DEKANLIĞI TARİH BÖLÜMÜ 27.06.2016 TARİH VE 2016/32 SAYILI YAZILI TALEBİ DOĞRULTUSUNDA DÜZENLENMİŞTİR. BAŞKA AMAÇLA KULLANILAMAZ.
3-) İŞBU NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ 26.12.2016 TARİHİNE KADAR GEÇERLİDİR.

DÜZENLEYEN	ONAYLAYAN YETKİLİNİN
OKTAY BAŞARAN Memur Parafı	EMİNE SUHEYLA ORTAÇ 2025 Çınarcık Nüfus Müdürü 29.06.2016 11:48 İmza Mühür

Ek-6

Ataşe Haig'den tebrik mektubu *(Çalıkoğlu Aile Arşivi)*

Constantinople, le 5 Décembre 1922.

Personnelle

Chère Excellence,

C'est avec une legitime fierté que je viens d'apprendre l'heureuse nouvelle de Votre nomination en qualité de Gouverneur de Péra du Gouvernement de la Grande Assemblée Nationale de Turquie.

Vivement enthousiasmé de cette appréciation dignement méritée, je me fais un devoir agréable de Vous présenter mes félicitations respectueuses et voeux sincères.

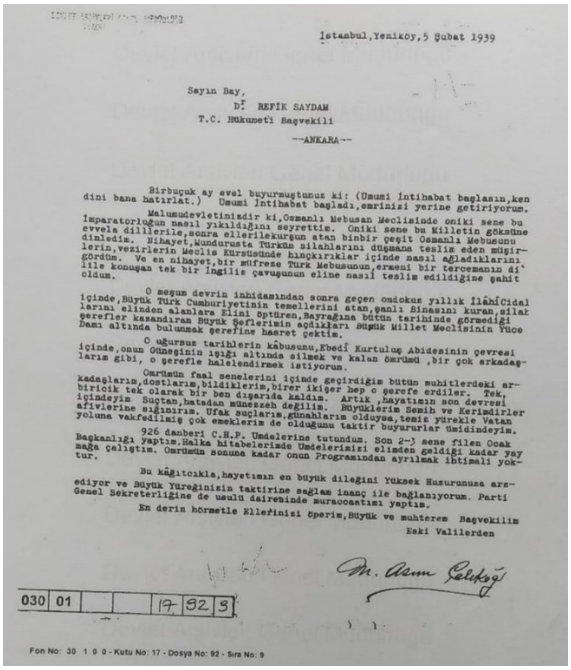
Veuillez agréer, chère Excellence, l'assurance réitérée de ma considération bien distinguée.-

Haïg
Drogman-Attaché
à la Légation Royale
de Suède.

Son Excellence
Moustafa Assim Bey,
Gouverneur de Péra
En Ville.

Ek-7

Asım Çalıkoğlu'nun 1939'da Refik Saydam'a yazdığı mektup *(Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)*

İstanbul, Yeniköy, 5 Şubat 1939

Sayın Bay,
Dr REFİK SAYDAM
T.C. Hükumeti Başvekili
--ANKARA--

Birbuçuk ay evel buyurmuştunuz ki: (Umumi İntihabat başlasın, kendini bana hatırlat.) Umumi İntihabat başladı, emrinizi yerine getiriyorum.

Malumudevletinizdir ki, Osmanlı Mebusan Meclisinde onüçü sene bu vatanın evvela dilllerile, sonra ellerilekurşun atan binbir çeşit Osmanlı Mebusunu dinledim. Nihayet, Mondurosta Türkün silahlarını düşmana teslim eden müşirlerin, vezirlerin Meclis Kürsüsünde hıçkırıklar içinde nasıl ağladıklarını gördüm. Ve en nihayet, bir müfreze Türk Mebusunun, ermeni bir tercemanın dili ile konuşan tek bir İngiliz çavuşunun eline nasıl teslim edildiğine şahit oldum.

O meşum devrin inhidamından sonra geçen onüçkuş yıllık İlâhî Cidal içinde, Büyük Türk Cumhuriyetinin temellerini atan, şanlı Binasını kuran, silah larını elinden alanlara Elini öptüren, Bayrağına bütün tarihinde görmediği şerefler kazandıran Büyük Şeflerimin açtıkları Büyük Millet Meclisinin Yüce Damı altında bulunmak şerefine nail oldum.

O uğursuz tarihlerin kâbusunu, Ebedî Kurtuluş Abidesinin çevresi içinde, onun Güneşinin aydı altında silmek ve kalan ömrümü, bir çok arkadaşlarım gibi, o şerefle halelendirmek istiyorum.

Ömrümün faal senelerini içinde geçirdiğim bütün muhitlerdeki arkadaşlarım, dostlarım, bildiklerim, birer ikişer hep o şerefe erdiler. Tek, biricik tek olarak bir ben dışarıda kaldım. Artık, hayatımın son devresi içindeyim. Suçtan, hatadan münezzeh değilim. Büyüklerim Semih ve Kerimdirler afiflerine sığınırım. Ufak suçlarım, günahlarım olduysa, temiz yürekle Vatan yoluna vakfedilmiş çok emeklerim de olduğunu takdir buyurursunuz ümidindeyim.

926 daneberi C.H.P. Ümdelerine tutundum. Son 2-3 sene filen Ocak Başkanlığı yaptım. Halka hitabelerimde Ümdelerimizi elimden geldiği kadar yaymağa çalıştım. Ömrümün sonuna kadar onun Programından ayrılmak ihtimali yoktur.

Bu kâğıtcıkla, hayatımın en büyük dileğini Yüksek Huzurunuza arzediyor ve Büyük Yüreğinizin taktirine sağlam inanç ile bağlanıyorum. Parti Genel Sekreterliğine de usulü dairesinde müracaatımı yaptım.

En derin hörmetle Ellerinizi öperim, Büyük ve muhterem Başvekilim

Eski Valilerden

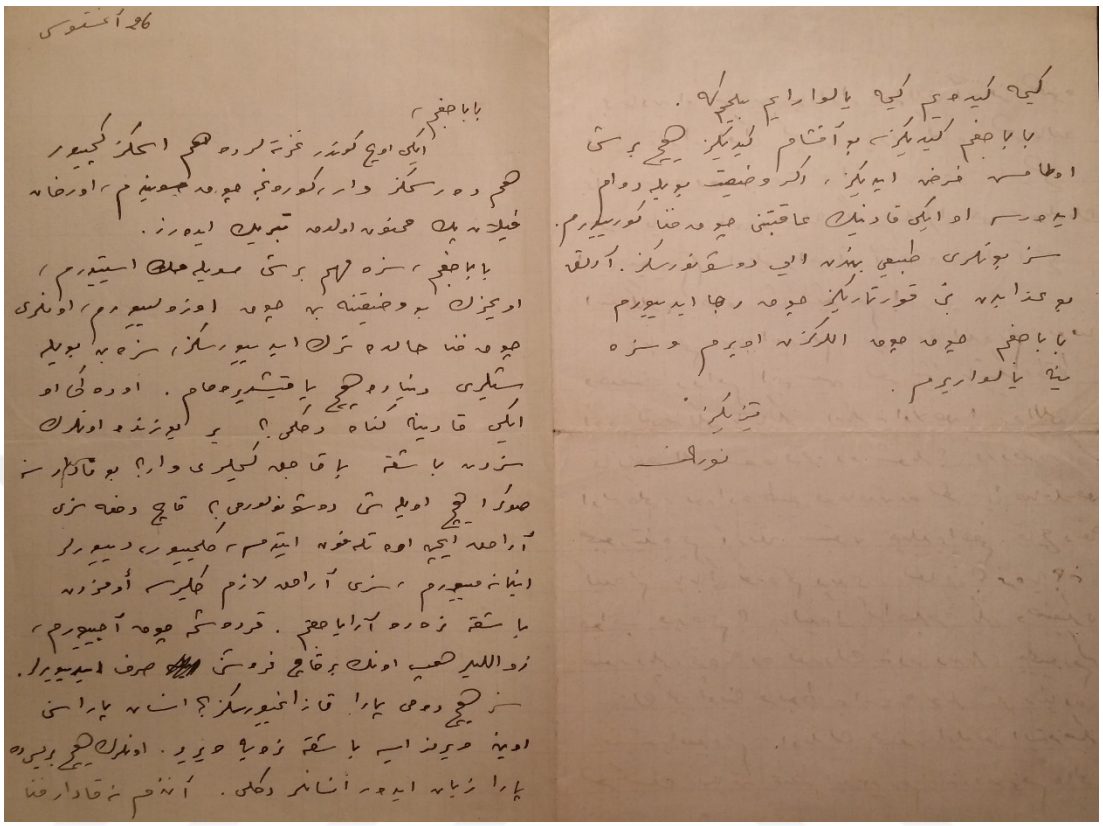
M. Asım Çalıkoğlu

030 01 17 92 9

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 17 - Dosya No: 92 - Sıra No: 9

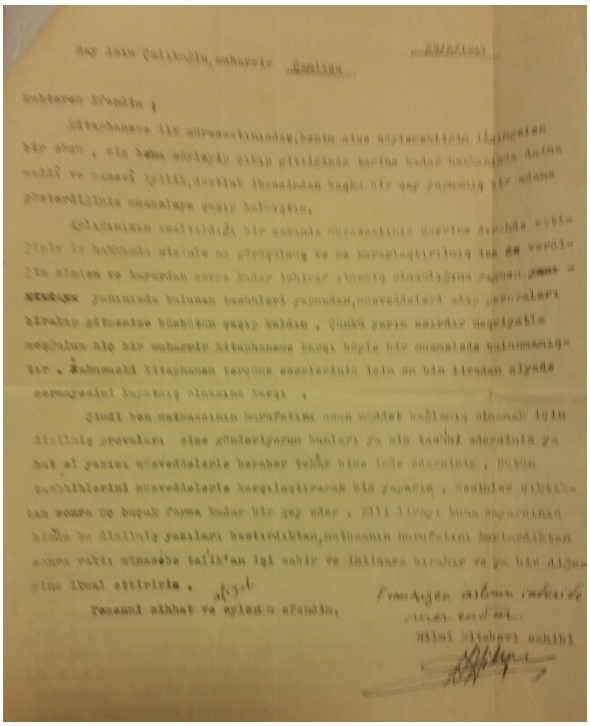
Ek-8

Afife Nurinnisa'dan Asım Çalıkoğlu'na yazılan mektup *(Çalıkoğlu Aile Arşivi)*

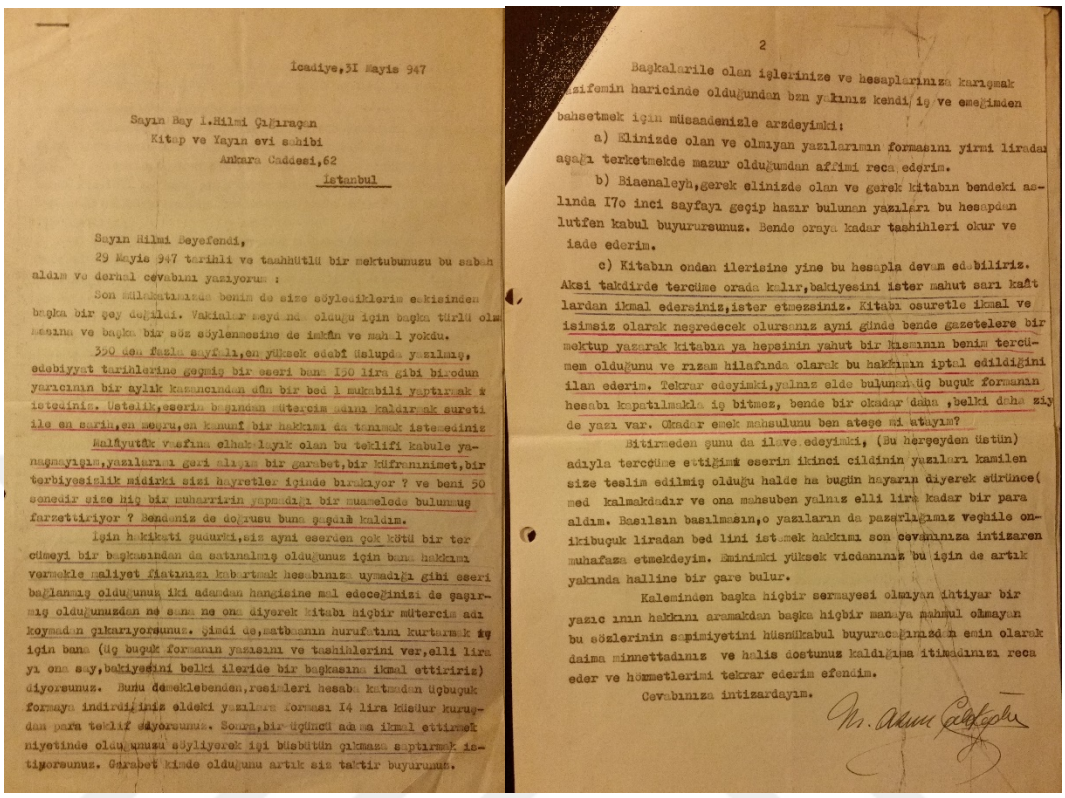
Ek-9

İbrahim Hilmi Çığıraçan'dan Asım Çalıkoğlu'na yazılan mektup *(Çalıkoğlu Aile Arşivi)*

Ek-10

Asım Çalıkoğlu'ndan İbrahim Hilmi Çığıraçan'a yazılan mektup *(Çalıkoğlu Aile Arşivi)*

İcadiye,31 Mayis 947

Sayın Bay İ.Hilmi Çığıraçan
Kitap ve Yayın evi sahibi
Ankara Caddesi,62
İstanbul

Sayın Hilmi Beyefendi,

29 Mayis 947 tarihli ve taahhütlü bir mektubunuzu bu sabah aldım ve derhal cevabını yazıyorum :

Son mülakatımızda benim de size söylediklerim ekisinden başka bir şey değildi. Vakitlar sayılı olduğu için başka türlü olmasına ve başka bir söz söylenmesine de imkân ve mahal yokdu.

300 den fazla sayfalı,en yüksek edebî üslupda yazılmış, edebiyyat tarihlerine geçmiş bir eseri bana 120 lira gibi birodun yarısının bir aylık kazancından dün bir bed 1 mukabili yaptırmak * istediniz. Üstelik,eserin başından müterjim adını kaldırmak suretile en sarih,en meşru,en kanunî bir hakkımı da tanımak istemediniz

Malîyetik vasfına olhakkolayk olan bu teklifi kabule yanaşmayışım,yazılarımı geri alışım bir garabet,bir kifranimnet,bir terbiyesizlik midirki sizi hayretler içinde bırakıyor ? ve beni 30 senedir size hiç bir muharririn yapmadığı bir muamelede bulunmuş farzettiriyor ? Bendeniz de doğrusu bunu çaşırıb kaldım.

İşin hakikati şudurki,siz aynî eserden çok kötü bir ter cümeyi bir başkasından da satınalmış olduğunuz için bana hakkımı vermekle maliyet fiatınızı kabartmak hesabınıza uymadığı gibi eseri başlamış olduğunuz iki adamdan hangisine mal edeceğinizi de çaşırmış olduğunuzdan ne sana ne ona diyerek kitabı hiçbir müterciş adı koymadan çıkarıyorsunuz. Şimdi de,satbasının hurufatını kurtarmak işi için bana (üç buçuk formanın yazısını ve tashihlerini ver,elli lira yı ona say,bakiyesini belki ileride bir başkasına ikmal ettiririz) diyorsunuz. Bunu demeklebenden,resimleri hesabı katmadan üçbuçuk formaya indirdiğiniz eldeki yazıların forması 14 lira kadar kuruşdan para teklif diyorsunuz. Sonra,bir üçüncü adama ikmal ettirmek niyetinde olduğunuzu söyliyerek işi büsbütün çıkmaza saptırmak istiyorsunuz. Garabet kimde olduğunu artık siz takdir buyurunuz.

2

Başkalarile olan işlerinize ve hesaplarınıza karışmak vazifemin haricinde olduğundan ben yalnız kendi iş ve emeğimden bahsetmek için müsaadenizle arzdeyimki:

a) Elinizde olan ve olmıyan yazılarımın formasını yirmi liradan aşağı terketmekde mazur olduğumdan affımı rica ederim.

b) Binaenaleyh,gerek elinizde olan ve gerek kitabın bendeki aslında 170 inci sayfaya geçip hazır bulunan yazıları bu hesapdan lutfen kabul buyurursunuz. Bende oraya kadar tashihleri okur ve iade ederim.

c) Kitabın ondan ilerisine yine bu hesapla devam edebiliriz. Aksi takdirde tercüme orada kalır,bakiyesini ister mahut sarı kağıtlardan ikmal edersiniz,ister etmezsiniz. Kitabı eserile ikmal ve isimsiz olarak neşredecek olursanız aynı günde bende gazetelere bir mektup yazarak kitabın ya hepsinin yahut bir kısmının benim tercümem olduğunu ve rızam hilafında olarak bu hakkımın iptal edildiğini ilan ederim. Tekrar edeyimki,yalnız elde bulunan üç buçuk formanın hesabı kapatılmakla iş bitmez, bende bir okadar daha ,belki daha ziyade yazı var. Okadar emek mahsulünü ben ateşe mi atayım?

Bitirmeden şunu da ilave edeyimki, (Bu hergeyden üstün) adıyla terçüme ettiğim eserin ikinci cildinin yazıları kamilen size teslim edilmiş olduğu halde ha bugün hayarın diyerek sürünce(med kalmakdadır ve ona mahsuben yalnız elli lira kadar bir para aldım. Basılsın basılmasın,o yazıların da pazarlığımız veçhile onikibuçuk liradan bed lini istemek hakkımı son cevabınıza intizaren muhafaza etmekdeyim. Eminimki yüksek vicdanınız bu işin de artık yakında halline bir çare bulur.

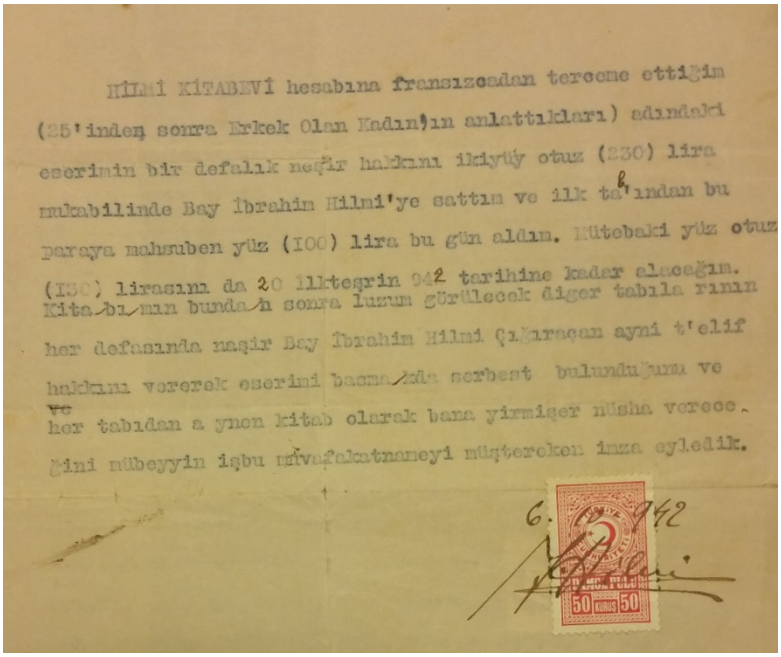
Kaleminden başka hiçbir sermayesi olmıyan ihtiyar bir yazıcının hakkını aramakdan başka hiçbir maniya mahmul olmayan bu sözlerimin samimiyetini hüsnükabul buyuracağınızdan emin olarak daima minnettarınız ve halis dostunuz kalduğuma itimadınızı rica eder ve hizmetlerimi tekrar ederim efendim.

Cevabınıza intizardayım.

M. Asım Çalıkoğlu

Ek-11

İbrahim Hilmi Çığıraçan imzalı mutabakatname *(Çalıkoğlu Aile Arşivi)*

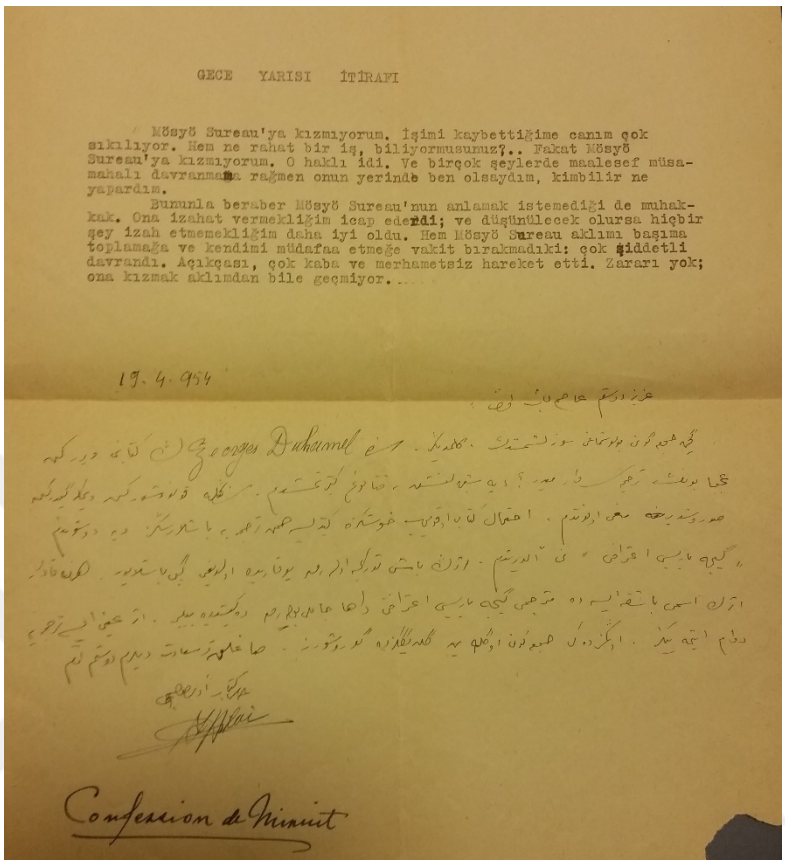

HİLMİ KİTABEVİ hesabına fransızcadan tercüme ettiğim (25'inden sonra Erkek Olan Kadının anlattıkları) adındaki eserimin bir defalık neşir hakkını ikiyüz otuz (230) lira mukabilinde Bay İbrahim Hilmi'ye sattım ve ilk tab'ından bu paraya mahsuben yüz (100) lira bu gün aldım. Mütebaki yüz otuz (130) lirasını da 20 İlkteşrin 942 tarihine kadar alacağım. Kitabın bundan sonra lüzum görülecek diğer tabılarının her defasında naşir Bay İbrahim Hilmi Çığıraçan aynı telif hakkını vererek eserini basmakda serbest bulunduğunu ve her tabıdan aynen kitab olarak bana yirmişer nüsha vereceğini mübeyyin işbu mütvafakatnameyi müştereken imza eyledik.

6. [illegible] 942

Ek-12

Georges Duhamel çeviri eseri taslağı ve mektubu *(Çalıkoğlu Aile Arşivi)*

GECE YARISI İTİRAFI

Mösyö Sureau'ya kızmıyorum. İşimi kaybettiğime canım çok sıkılıyor. Hem ne rahat bir iş, biliyormusunuz?.. Fakat Mösyö Sureau'ya kızmıyorum. O haklı idi. Ve birçok şeylerde maalesef müsamahalı davranmama rağmen onun yerinde ben olsaydım, kimbilir ne yapardım.

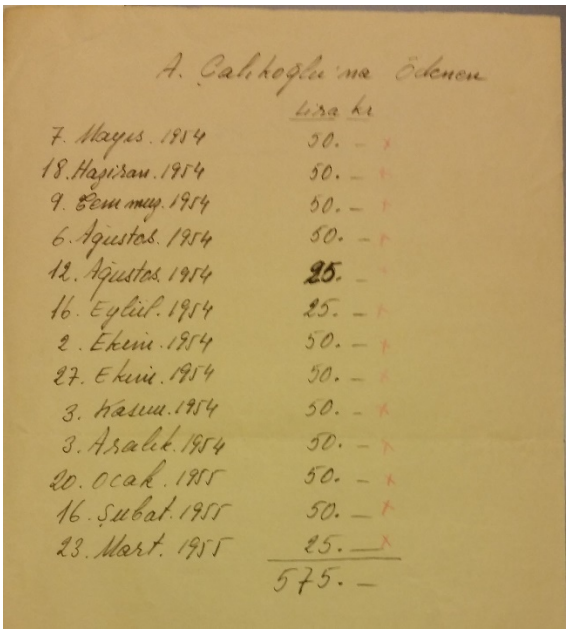
Bununla beraber Mösyö Sureau'nun anlamak istemediği de muhakkak. Ona izahat vermekliğim icap ederdi; ve düşünülecek olursa hiçbir şey izah etmemekliğim daha iyi oldu. Hem Mösyö Sureau aklımı başıma toplamağa ve kendimi müdafaa etmeğe vakit bırakmadıkı: çok şiddetli davrandı. Açıkçası, çok kaba ve merhametsiz hareket etti. Zararı yok; ona kızmak aklımdan bile geçmiyor...

19. 4. 954

Confession de minuit

Ek-13

Hilmi Kitapevi'nden Asım Çalıkoğlu'na ödenen miktarlar *(Çalıkoğlu Aile Arşivi)*

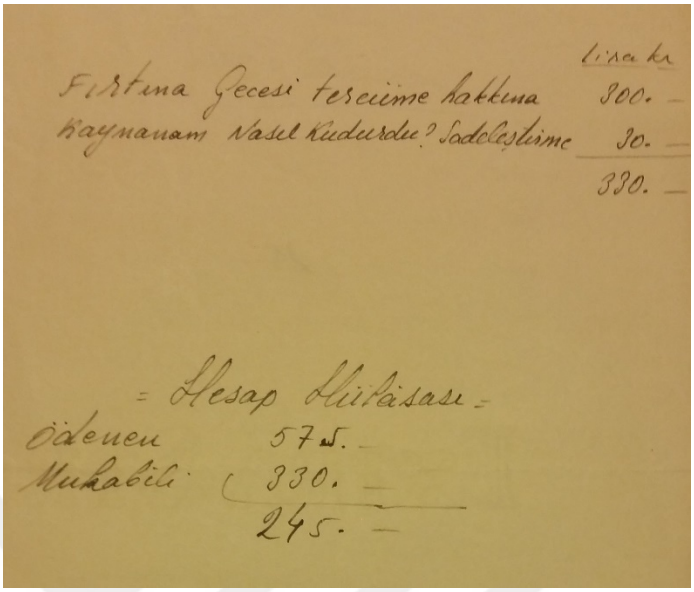

A. Çalıkoğlu'na Ödenen

	Lira kr
7. Mayıs. 1954	50. —
18. Haziran. 1954	50. —
9. Temmuz. 1954	50. —
6. Ağustos. 1954	50. —
12. Ağustos. 1954	25. —
16. Eylül. 1954	25. —
2. Ekim. 1954	50. —
27. Ekim. 1954	50. —
3. Kasım. 1954	50. —
3. Aralık. 1954	50. —
20. Ocak. 1955	50. —
16. Şubat. 1955	50. —
23. Mart. 1955	25. —
	575. —

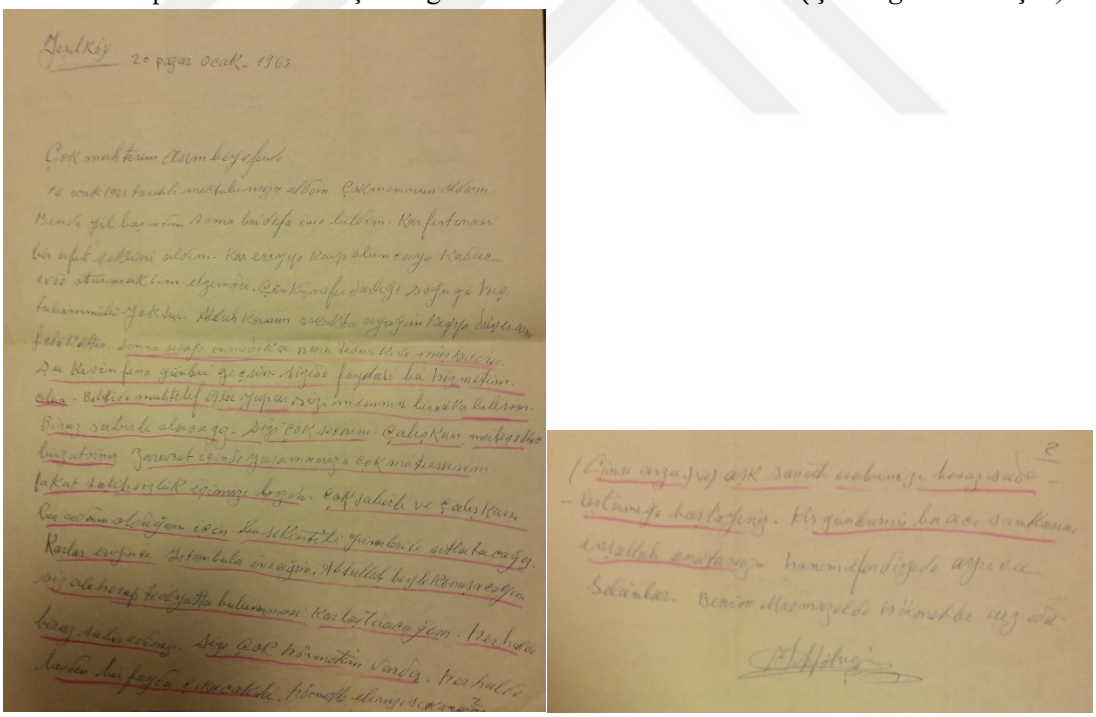
Ek-14

Hilmi Kitapevi'nden Asım Çalıkoğlu'na ödenen miktarların farkı *(Çalıkoğlu Aile Arşivi)*

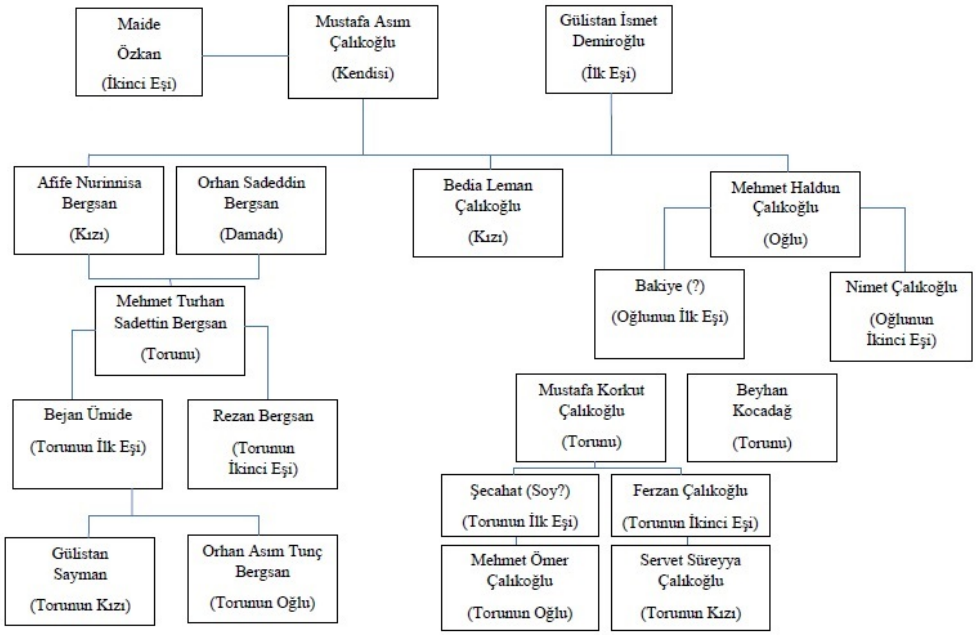
Ek-15

Hilmi Kitapevi'nden Asım Çalıkoğlu'na ödenen miktarların farkı *(Çalıkoğlu Aile Arşivi)*

Ek-16

Asım Çalıkoğlu'nun Aile Fertleri

Ek-17

31 Mart Hadise'si Meclis Zabıt Ceridesi I Kısım *(Son Posta, 26 Ocak 1954)*

IMPARATORLUĞUN

YIKILIŞINA DOĞRU

Yazan: M. Asım Çalıkoğlu

Toplanan Meclisi Mebusanda mebuslar vaziyete çeçle bir çare bulmayı müzakere ediyorlardı

IMPARATORLUĞUN

YIKILIŞINA DOĞRU

Yazan: M. Asım Çalıkoğlu

Meclisi Mebusanda ileri görüşlülerle hocalar çarpışıyor; birbirine zıt fikirler ileri sürüyorlardı

İstanbul Şehir Tiyatr

Ters

TİYATRO TENKİDLERİ

Tarih

Gizli Sıtma

Efendiyi

IMPARATORLUĞUN

YIKILIŞINA DOĞRU

Yazan: M. Asım Çalıkoğlu

Mebuslar, isyancıların istemediği şahısları istifaya davet edip etmemek hususunu müzakereye başladılar

— 86 —

Hasan Fehmi Hoca — Bin dönüm ve şeriat için çalışmağı mı dinliyiz, inanmaz, namzu sumuzla temin ederiz. Haydi bizi bırakın oğlum.

Diğer bir hoca — Bu asker lerin bir tanesinin bir kılına dokunduma bütün ümmeti Muhammet bunlar için feda yı can edecek.

Umum mebuslar — Biz onlara bir şey yapmıyacağız.

Halep mebusu Ali Cenani merhum (Cumhuriyette Ticaret Vekili olmuştu)

Bir mebus — Bize eminenize, müsaade ediniz, çalışalım. -

Asker — Burada reis ve Hü seyin Cahidi kabul etmeyiz. Hüseyin Cahidi kapacığa bi le kabul etmeyiz. Bunları u putmuyoruz.

(Birinci celsenin sonu)

★

Reis — Ekseriyet hasıl olun caya kadar bekliyecek miyiz?

Yusuf Kemal — (1) Bekle miye hacet yok.

Bir mebus — Ekseriyetin toplanacağı meçhûk. Onu beklemiyelim.

Halaçyan — Herhalde ileye canlı bir karar vermiyelim. Mesuliyetimiz azalmdır.

Ömer Şevki — Mebusların adresleri malûm. Telgrafla kendilerini çağıralım.

Bir mebus — Mebuslar işi biliyorlar. Fakat gelmiyorlar.

Yusuf Kemal — Meclis iki ye ayrılıyor. Hoca efendiler ahkâmı şer'iyenin tatbikini istiyorlar. Kanunu Esasinin kendi komisyonu bir maddesi kanuniye, kanunlar ahkâm-ı fıkhiye nazarı itibara alına rak tanzim edilecek. Asker ta lim edilecek. Perâ-i dünyeyi Hadîn men olunamaz. Bu olmazsa mesuleri tecrim edil meli. Binaenaleyh ahkâmı münifenin tatbik.. (bir keli - me okunamamıştır.) İkinci mesele bir takım kimselerin istenmemesidir. Meclis bunu kabul edérse sadrazam ve Har biye Nazırına (size istifa edin) der. Diğerlerini Harbiye Nazı rı yapar. Bizim reise de biz Gelifa et) deriz. Mesele çı lur biter. Bunun için ekseriye te lüzum yok. Bunu kabul e dersek kendilerine tefhim e delim.

Reis — Sadrazamla Harbi ye Nazırının azlini istiyor - sak ellerimizi kaldıralım.

Halaçyan ve Ahmet Ne sîmî — Biz tehdit altında böy le bir şey yapamayız.

İsmail Kemal — Teklif iki dir. İki zat üzerine iki ieraat. Bu fesadı meydana getiren ler başta bulunanlardır. Ma demki böyledir, hepimiz ka bineye ademi emniyet beyan edelmiye hakkımız var. Bunu kararlaştırırsak Şeyhülislâm buradadır. Onunla birlikte bir heyet teşekkül eder ve bunlar sadrazamı falana tebdil için satı şâhane ile müzakere eder ler. Reise gelince, o bizim bi leceğimiz şey.

Ömer Şevki — Bunlar sca ba kâfi gelecek mi?

Sabri — Kanuni olmaz diyorlar. Bu da kanunidir. Bu buhran hükümeti icraiyenin nesine delâlet eder. Binaenaleyh Meclisi Mebusun böyle bir kabineye ademi emniyet beyan eder.

Hasan Fehmi — (Bir kelime okunamamıştır) ... Erkâ ra karşı kanunun bu kadar gavamının -inceliklerini- mu hafaza etmek imkân haricin dedir. Kabine vasfesini ifa edemediyse ona (ne yapıyor sunuz?) diye soralım. Sonra reyimizi beyan edelim.

Halaçyan — (Bir kelime o kunamamıştır)... Son derece

İzmir mebusu Nesim Mazliyah

meyusum. Biz meşrutiyet ev lüdiyoz. Vatanın selâmeti için meşrutiyet idare tecrübesi et ti. Meşrutiyetin muvaffakiyet için bize büyük bir kuvvet tevdi etti. Onu suiistimal ede meyiz.

Beşiktaş tüfekçisi (Meclisi gücrek) Köprüye mütrayöz topları geldi. Bu sadrazamla Harbiye Nazırının işidir. Ha ber veriyoruz.

Mustafa Asım Hoca (İstan bul mebusu) — Milletle hü kümet arasında bir nizâ karsa hükümet milletin ara zuna, arzuyu milliye tabiiyet necburdur. Biz milletin arzu sunu söylüyoruz. Kabineyi ka tiyen tebdil etmeliyiz.

Vaziyet — Bizim kanaatimiz kabine dinlemiyor. Kabine tef lemalıdır. Binâen h.r şey ve ruldur.

(A-t- V-)

Nepti, genç bir kızın avucu

İnsanla kaplar

Nepti umumiyetle serb kendisini sevmel

Nepti 1952 yılı başlarında deniz 8 aylıkken Bahan ya- kındaki ormanlıklarda an- neyle birlikte yakalanarak Sadra sirkine götürülmüştü. Nepti yakalandığı zaman bo- yunu yıpratıldığı ancak anne sının büyüklarına kadar uza- yordu. Küçük ve sevimli oğlan yavrunu 6 hafta ka- dar sahibi Gurkha tarafın- dan iyice beslendi. Sık sık ara sıra temas. Neptiyi on- larla sındırdı. Önceleri yanı- na yaklaşan insanların ele- rini ısırmalıyan kaplan yav- ları, sonunda bu âdetini de

terketti ve sipi sevmel miye başlad Sirki bir yere gittiğiz ya ayağında lanmış olar tında istira rada başınd yahut ta bi Neptiye ö mumiyetle Templer ye manlarını terbiyecisini nın doyuru kafesinin iç

IMPARATORLUĞUN

YIKILIŞINA DOĞRU

Yazan: M. Asım Çalıkoğlu

İsyan ve irtica ateşi yanarken Meclise gelmek cesa- retini gösteren 90 mebusun isimlerini veriyoruz

— 85 —

Toplantıda hazır bulunan mebuslar

İsmail Kemal (Bursa), Lâ fi Ölçen (Denizli), Ali Cevdet (Bursa), Mahir Bey (Kütah ya), Asıf Hikmet (Mardin), Ö mer Şevki (Konya Mebusu), Rıfkı (Çanık), Salâ (Elâzığ), Ibrahim Necdi (Karesi), Mah mut Münir (Karahisarısahip, Adil Tekinalp), Şeref (Er zurum), Ali Tevfik (Trabzon), Sırrı (Gümüşhane), Nâsır Fa (Yozgat), Ferhan (Van), Vasfi (Erzurum), Mustafa Asım (Ka ya), Salim (Konya), Mazlum (Sivas), Mustafa Fevzi (Bolu), Ismail Hakkı (Bolu), Ismail Hakkı (Bolu), Hamdi (Antalya), Ka- zım (Ankara), Cemil (Denizli), Tahir (Ankara), Hüsa Ahmet Tunalı (Bursa), Kâzım Zey- nel (Çoruh), Rıfkı (Kütahya), Ismail Fazıl (Tokat), Mustafa (Karahisar), Arif (Gümüşhane), Mustafa (Karahisarsahip), Seyfullah (Erzurum), Dara - Bin Fevzi (Antalya), Ali Mazlum (Trabzon), Ahmet Süreyya (Er- zurum), Mehmet Ali (Kü- tahya), Halik Fuat (Sivas), Hilmi Sevket (Erzurum), Ab- durrahman Mevlüt (Sivas), Mazlum (Sivas), Hüseyinzade (Yozgat), Sadık (Trabzon Gurpi), Mahmut Nedi (Çoruh Mebusu), Ali Galip (Sabu- ri), Hikmet (Bursa), Rasih (Bolu), Ömer Fuat (Karahi- sar), Ömer (Kastamonu), Azmi Ismail (Bursa), Mehmet Emin (Çoruh), Şevki (Urfa), Ha- mit (Urfa), Mahmut Nedim (Trabzon Gurpi), Halit Be- (Beyazıt), Şükrü (Sivas), Ishakzade (Urfa), Hacı Ş- gos (Muğla), Arif (Bolu), Nuri Paşa (Kastamonu), Sabri (Bursa), Mustafa Hakkı (Tr- gadi), Sabri (Trabzon), Tevfik (Çankırı), Hamdullah Rıfkı (Kastamonu), Hasan Feh- mi (Yozgat), Mehmet Abdul lah (Yemen), Ismail Hakkı (Amasya), Esat (Bursa), Ömer Fevzi (Bursa).

Birinci celse

Meclis Halûk Nusret Ka lıplı Beyin reisliğinde toplan- mıştır. Reisliğe vekâleten Sabri Esat Bey (Ankara), Arif Hikmet Bey (Mardin), Ali Cevdet Bey (Urfa).

Bu celsede harb. hâlesine ait bir mevzuun görüşülmesi ka rarlaştırılmıştır.

Reis — Bu mevzuda müza kereye başlıyoruz, efendiler.

Reis — Telefonla Sadıyor Nazırının bugün pek ehem miyetli tasvire etmiş.

Mustafa Necati (Bursa) — Buradaki askerler onları bu kadar tahrik etmiş.

Yusuf Kemal Bey — Bura daki askerler onları nümayiş zannediyorlar. Kendileri bü tün askerin kardeşleridir. Ve Paşalarının yaşadığından bi haberdir. Şimdi kendilerini duydular ki bir Sadrıaz Kur- bi edilmiş. Bunu protesto diyorlar. diyelim. Bunun Cahidin.

İsmail Kemal Bey — Bu es kerâyı ve bilhassa onu ge bir şey. Yarın onları ne ha varsa, isteğini Binaenaleyh Ser- beri bu yapacağız.

İstanbul mebuslarından Ahmet Necati

Ek-19

31 Mart Hadise'si Meclis Zabıt Ceridesi II Kısım *(Son Posta, 27-30 Ocak 1954)*

ON POSTA

OCAK - 1954 - PAZAR

31

RUMİ 1369 OCAK .. 18 Kas. 85

Vakitler — Ezanı S. D. — Vasati S. D.

Güneş 1 50 7 13
Öğle 7 04 12 27
İkindi 9 44 15 06
Akşam 12 00 17 23
Yatsı 1 34 18 56
İmsak 12 08 5 81

BULMACA

1 2 3 4 5 6 7 8

SOLDAN SAĞA:
Enecümen — 2. Yenilgerilik — 3. Terzi yemektir, Elde kumaşın altına konan — 4. Vücut kısımlarından — 7. Hudut duvarı, veya kıymetli evrak sakçelik dolap — 8. Deveyi ürmek.

YUKARIDAN AŞAĞIYA:
İzmire bağlı iken şimdi Ay — verilen bir kaza merkezi — (yeni kelime), Birisini makamında söylenir — takısı, Emir — 4. Bir kasmi — 5. Sada, Sonuna (U) bir erkek ismi olur — 6. harfin okunuşu, Boyun eğ — 7. Yeni kadın isimlerin- Giydirme anlamı veren es kelime — 8. İnce yapılı, nk.

Bulmacanın halli:

SOLDAN SAĞA:
Hegrubat — 3. Ale, Leze — yhay — 4. Gez, Alma — 5. — 6. Dazlak — 7. Eleni, — 8. Te, İbraz.

YUKARIDAN AŞAĞIYA:
Margaret — 2. El, Er, Le — zade — 4. Sani — 5. Ul- D — 6. Behifi — 7. Azam, — 8. Tuyakkuz.

İstanbul Borsası

OCAK 1954 Cumartesi

ÇEKLER

	Kapanış
Londra	7.84
Nevyork	280.30
Paris	0.80
Milano	0.44.60
Cenevre	64.03
Amsterdam	73.82.40

Ocak 31

IMPARATORLUĞUN YIKILIŞINA DOĞRU

Yazan: M. Asım Çalıkoğlu

Her hakkı muharririne ait ve kanunen mahfuzdur.

İsyancıların süngü tehdidi altında toplanan mebuslardan hakikati söyleyenler bir kaç kişiden ibaretti

— 88 —

Sabri Efendi — Bu adamların istediklerini verelim. Ortadaki galeyan bizim hareketlerimizin neticesidir. Bizim istizahımız yüzündendir. İstizah bir hafta evvel olsaydı bunlar olmıyacaktı.

Bir mebus — Kabinenin düşmesine biz mi teşebbüs edelim, onlar mı çekilsinler? (bir kelime okunamamıştır) Onlar istifa edelersa hem iyi olur hem de...

Tevfik Efendi — Dışarıda bir takım havadis var. Fakat biz kabineye ademi emniyet beyan edebiliriz. Fevkaladelik olmamak için bizden bir heyet Harbiye Nazırına kendisinin çekilmesini teklif etsin. Kabine kabul etmezse padişaha gitmelidir. Biz sukut ettirmi yelim, padişah azletsin.

Bir mebus — Zaten kararımız bu raddededir. Görüyorum ki fazla müzakereye lüzum yok. Verilen kararı icra edelim.

Askerler — Sultan Mahmut türbesi civarında birinci avcı taburu askere ve ahaliye silâh atıyormuş.

Reis — Kimleri intihap edeceğiz? (bazı sesler) Ekseriyet yok!

Sait Efendi — Otuz milyon millet bizi bekliyor. Gelmiyen ler vazifelerini ifa etmemiş, hukukundan vaz geçmiş demektir.

Reis — Gönderilecek adamlar, İsmail Kemal, Mustafa Asım Hoca, Mustafa Bey, Halaçyan, Yusuf Kemal, Vehbi Efendi Hoca, Abdülkadir Hazimi. Bunlar, heyetin kararı olan sadrazam ile Harbiye Nazırının istifa etmelerini teklif edecekler.

Meclis bundan sonra bir müddet için dağılmıştır.

İKİNCİ CELSE (Oturum)

Berat mebusu İsmail Kemal (1) Beyin riyasetinde Meclis İkinci defa olmak üzere tekrar içtima eylemiştir. Bu toplantı Şeyhülislâm Efendi namına sadır olan irade-i seniyeyi okumak için olup okunduktan sonra tatb ve tevzi olunmuştur.

Badehû Meclis dağılmış fakat mebusan ekseriyetle dışarıya çıkmıyarak bunlardan Şeyhülislâm Efendi de beraber olduğu halde Berat mebusu İsmail Kemal, Haleb mebusu Rifat, Ankara mebusu Mahir Sait, Amasya mebusu İsmail Hakkı, Drama mebusu Rıza, Ergeri mebusu Müfit, Kastamonu mebusu Yusuf Kemal ve Sinop mebusu Ömer Şevki Beyler saat ikiye kadar telgrafhanede kalarak askerin istekleri hakkında Yıldız sarayile telgrafla muhabere etmişler, sadarete, Harbiye Nezaretine, hassa kuman danlığına tebdilen tayin olunan zatlar halka ilân ve heyecanı teskin ettikten sonra saat ikiye kadar telgraf başında kalmıştır.»

★

Yobazların sarıklarından emir ve kuvvet alarak memleketin hayatile oynıyan sünnetçilerin tehdidi altında gelişi güzel toplanan Osmanlı mebusları mevcudun üçte birinden de aşağı idi. Ekseriyet gelmemişti. Reislerden hiç biri yoktu. Resmi zabıt tutulmuyordu. Konuşan mebuslar yukarıda görüldüğü gibi bir kaç kişiden ibaretti. Onların için de tehditler altında karar ve remeyiz! diye bağırarak hakikati söylemek cesaretini bulan bir Türk, bir Ermeni ve bir Musevi mebustan ibaret olmuştu. Onlar İstanbul mebusu Ahmet Nesimi ve Halaçyan ile İzmir mebusu Nesim Mazliyahlı. Geri kalanlardan kimi hem nalına hem mıhına vuruyor, kimi iktidardaki kabineyi, kimi de âsi askerler tarafını tutuyordu. Yukarıda bürriyet inkılâbı tarihine he diye ettiğim kısa zabıt Rıdım Mazliyah tarafından tutulmuştu.

LAZKİYE MEBUSU MEHMET ASLANIN KATLİ

İttihad-ı-Muhammedi Cemiyetinin kurucusu ve ne maksatla çıkarıldığı sabis ilân edilen Volkan gazetesinin sahibi Derviş Vahdeti en büyük düşmanı Hüseyin Cahit (Yalçın) olduğunu ilk nüshasında ilân etmişti. Aya sofya meydanını dolduran ve şehriâyin yapıyormuş gibi hayaya boşalttıkları tüfeklerle halkın başına kurşun yağdıran kudurmuş askerlere de aynı direktifi vermiş onlara (Hüseyin Cahit öldürülecek) demişti. Fakat düşmanını yakından tanımıyordu. Zavallı Lazkiye mebusu Mehmet Aslan bir saat önce Beyoğlunda Mıtranların evinde Hüseyin Cahitle görüşmüş ve ona (sen burada bekle, ben gideyim. ortalığı bir göreyim. Sana haber getiririm) demişti.

Hüseyin Cahit ona (Gitmesen daha iyi olur. Başına bir kaza gelmesin) demiş ise de Mehmet Aslan (Benim hiç bir tarakta bezim yok, bana kim ne yapacak) demiş ve gitmişti (1) bindiği arabaile Ayasofyaya doğru gelirken şahsen biraz benzediği için Hüseyin Cahit zannetmişler. Derviş Vahdeti:

— Hüseyin Cahit mel'unu geliyor, vurun! emirni veriyor.

Zavallı Mehmet Aslan birden bire neye uğradığını şaşırıyor, ben Hüseyin Cahit bey değilim!

Diye bağırıyor ve Meclis merdivenlerine kadar geliyor. Orada mavzerlerin üzerine dikilen âsilere yemin ederek:

— Vallahi ben Hüseyin Cahit değilim, durun ispat edeyim. *(Arkası Var)*

(1) Fikir hareketleri mecmuası: Hüseyin Cahit Yalçın.

RADYO

31/OCAK/1954

TİYATRO TENKİDLERİ

Şehir Kome

Ma

«Makine», Şehir Tiyatrosu rejisi muştur. Yaşayış şartlarımızı yeni bu işte yüzünün akı

Bedia Statzer

Şehir Komedi tiyatrosu, geçen Çarşamba akşamındanberi direktörü Cevat Fehmi Başkutun «Makine» adlı yeni bir komedisini oynamağa başladı. Cevat Fehmi bu eserile, yıllardanberi devam ettiği ezeli eser, sosyal komedi janrından ayrılarak, düpedüz seyirciyi eğlendirmek gayesini güden bir (vodvil) kalemi almış bulunuyor.

On bir şahıstan ibaret bulunan «Makine», Cevat Fehminin en derik, toplu eserlerinden biridir. «Makine»de, (Yama) hiç dini veren ekleme vakalar olmadığı gibi, bazı tenkidlere yol açan uzun tiradlar da yoktur..

Cevat Fehminin bütün eserlerinde olduğu gibi «Makine»de de, vaka, vakanın kahramanlarının yüzde yüz yerlidir. Hacı Beyler, şoför Aziziler, sigortacı Müfettişler, adunbaşında rastladığımız âşina tiplerdir.

Cevat Fehmi, geniş muhayyilesinin yarattığı esrarlı bir tahavvül bağlarla birbirine bağladığı bu insanları, olduklarından daha renkli, daha canlı bir hal tarzı karşımıza çıkarmağı bilmiş.

Cevat Fehminin bütün eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de tılsımlı cazibenin sırrını bu rada aramak lâzımdır.

«Makine», emekliye ayrılıktan sonra hayatına eski düzen vermek istiyen bir memurun trajik-komik sergüzeştinin hikâyesidir.

Hacı Bey (Mehmet Karaca), emekliye ayrıldıktan sonra ellisi geçen ikramiye ile (elden düşme bir otomobil satın alır. Tak- ede edileceği bu otomobil

(ki Hacı Be- lûk Sarıcı) Neclâ (Hün- lûğun evle- zur görülm- Beyin otur- çıkarılmış, lini sigorta- murlarında Moralı) Bey kata yerleş- da, Hacı Be- hatte bulun- tesi de mis- mişlerdir.

İşte tam yarısı şoför Beyle şoför nı işiten işi- işe el koya- meye verme- nun derdile- nın Hacı B- landığını öğ- bir başka ac

Hasa

lar. Artık A- kıymeti kal- den gitmiş, yüzünden p- ruma düşm- cik çıkar y- dan getirdi- le, tekrar mühtek, te- yaymak, bö- tebâyi delil- Beyi kurtar

Şoför Azi- rarlar, Anu- aski gider- denizi kuha- çen bir mot- tarihr. Artı- pishaneyi ka bir yol

«Makine», jisörü Meh- heye konul- larımızı ye- başlıyan M- yüzünün ak- liyebiliriz.

Eserin bü- rolünü oyn- ile şoför Az- Reşit Gürza- Mehmet Ka- gan sineşne bir false ya-

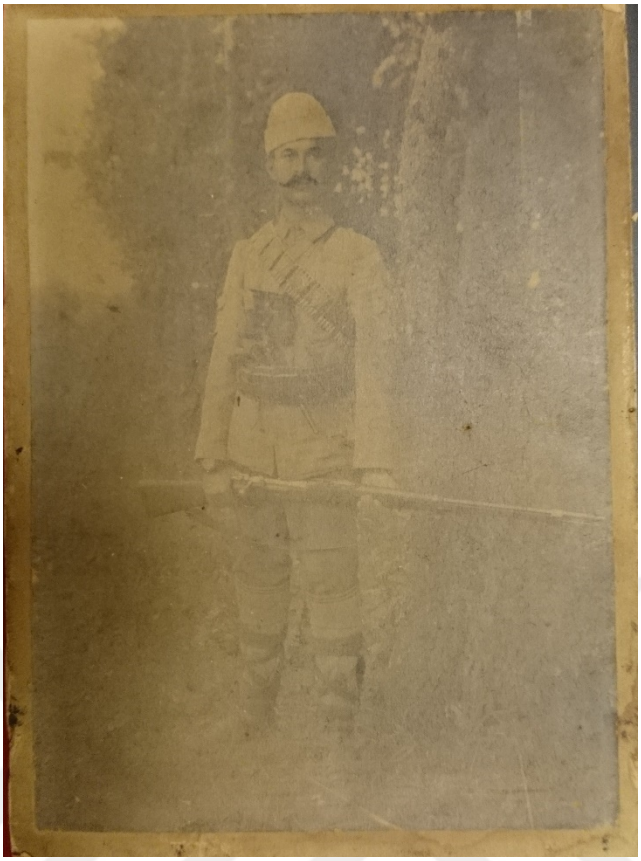
ÇALIKOĞLU AİLE ARŞİVİ SEÇME EKLER

Asım Çalıkoğlu (1900'lü Yıllar) *(Çalıkoğlu Aile Arşivi)*

Asım Çalıkoğlu (1950'li yıllar) *(Çalıkoğlu Aile Arşivi)*

Asım Çalıkoğlu'nun şehit kardeşi Şevki Bey *(Çalıkoğlu Aile Arşivi)*

Asım Çalıkoğlu (sağda) ve kardeşi Rıfat Çalıka (solda) (1960'lı yılların başları) *(Çalıkoğlu Aile Arşivi)*

Gülistan İsmet ve Asım Çalıkoğlu kızları ile birlikte (1900'lü yıllar)
(Bergsan Aile Arşivi)

Asım Çalıkoğlu ve ikinci eşi Maide Hanım (solda) *(Bergsan Aile Arşivi)*

Asım Çalıkoğlu ailesi ile birlikte (1940'lı yıllar) *(Çalıkoğlu Aile Arşivi)*

Asım Çalıkoğlu ailesi ile birlikte (1960'lı yıllar) *(Çalıkoğlu Aile Arşivi)*

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Adıyeke, Ayşe Nükhet, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908),* TTK Basımevi, Ankara, 2000.

Akal, Emel, *Millî Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal İttihat Terakki ve Bolşevizm*, TÜSTAV Vakfı, İstanbul, 2006.

Allain, Marcel, *25'inden Sonra Erkek Olan Kadının Anlattıkları,* (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1944

Artuç, Nevzat, *Sıradışı Bir İttihatçı Besarya Efendi'nin Hayatı ve II. Meşrutiyet Dönemi Hatıraları* (Çev. Esin Alkan Yılmaz) Timaş Yay. İstanbul, 2019.

Besancon, *İnsanın Ömrü: Kimler Yüzyıl Yaşabilir,* (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1946.

Çalıka, Ahmet Rıfat, *Kurtuluş Savaşı'nda Adalet Bakanı Rıfat Çalıka'nın Anıları*, (Yay H. Hurşit Çalıka) İstanbul, 1992

Çalıkoğlu, Asım, *Avrupa Ortak Pazarı ve Türkiye ile Ortaklık Anlaşmasının Tam Metni* Pınar Yayınları, İstanbul, 1963

Çalıkoğlu, Asım, *Sümbül Efendi ve Merkez Efendi'nin Resimli Hayatı ve Hüviyetleri,* Nurgök Matbaası, İstanbul, 1957

Duhamel, Georges, *Fırtına Gecesi* (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi İstanbul 1955.

Gürpınar, Hüseyin Rahmi, *Evlere Şenlik Kaynanam Nasıl Kudurdu,* (Sad. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1955

İbn Haldun, *Mukkaddime I,* (Çev. Zakir Kadiri Ugan) MEB Yayınları, İstanbul 1997.

İsvan, Ahmet, *Başkent Gölgesinde İstanbul,* İletişim Yay. İstanbul, 2002

Kalyon, Abuzer, Filiz Kalyon, *Adanalı Hayret Efendi*, Akçağ Yay. Ankara, 2017.

Knight, Erich, *Bu Herşeyden Üstün*, (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1944.

Maupassant, Guy De, *Bir Hayat,* (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1947

Maupassant, Guy De, *Kalbimiz,* (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1948

Ocak, Başak, *Tüccarzade İbrahim Hilmi Çığıraçan*, Müteferrika Yay. İstanbul, 2003

Ovidius, *Aşk Sanatı,* (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1943

Pellico, Silvio, *Hapishanelerdeki Hayatım, (*Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1943

Rhoidis, Emanuel, *Kadın Papa Yoanna,* (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1943.

Steinbeck, John *Aysız Geceler*, (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1944

Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-2014),* Der Yay. İstanbul,2013.

Uşaklıgil, Halit Ziya, *Saray ve Ötesi*, İstanbul İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul,1981

Zola, Emile, *Değirmene Hücum,* (Çev. Asım Çalıkoğlu) Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1943

MAKALELER

Akkor, Nesrin, "Birinci Dönem Türkiye Millet Meclisi'nde Kayseri Vekillerinden Ahmet Rıfa Çalıka" *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl 3, 2018 ss.39-52.

Birinci, Ali, "Hatırat Türünden Kaynakların Tarihi Araştırmalardaki Yeri ve Değeri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi S.41 Temmuz 1998*, ss. 611-620

Şirin, İbrahim, "Asım Çalıkoğlu Hayatı ve Eserleri" *Arşivciliğe Adanmış Bir Ömür: Atilla Çetin Armağan Kitabı,* Sakarya Kitaplığı, ss. 123-134.

Şirin, İbrahim, "Esat Serezli'nin Hatıraları Bağlamında Hatıra Tarih ve Edebiyat", *Berda Türkdoğan Uysal Armağan Kitabı*, Sonçağ Yay. Ankara, 2015, ss.413-424

Şirin, İbrahim, Türkiye'de İttihatçı Algısı ve İttihat ve Terakki Çalışmaları", *Türkiye'den Aydın Portreleri I: Kurtuluş Kayalı*, Doğu Batı Yay. İstanbul 2018 ss.257-275.

Tunçay, Mete, "Asım Çalıkoğlu'na Ait Belgeler" *Toplumsal Tarih*, 2005, S.135, ss.84-88

Tunçay, Mete, "Asım Çalıkoğlu'na Ait İki Adet Davetiye: Hürriyetin İlan'ının Beşinci Yıldönümü Kutlaması" *Toplumsal Tarih*, 2005, S.140, ss.28-30.

SON POSTA GAZETE YAZILARI

Çalıkoğlu, Mustafa Asım, "Yetmiş Yıllık Yoldan Gerilere Bir Bakış", *Son Posta,* 20 Nisan 1953

… "Hafiyelerle Örülmüş Bir Ağ İçindeyiz" *Son Posta,* 21 Nisan 1953

… “Gelirli Bir Meslek Halini Alan Curnalcilik, Devletin Dışardaki Resmi Memurlarına Kadar Sirayet Etmişti,” *Son Posta,* 23 Nisan 1953

… “O Kadar Sıkı Tedbirlere Rağmen Avrupa’ya Firar Etmenin Çeşitli Yolları Nasıl Bulunurdu?” *Son Posta,* 24 Nisan 1953

… “Londradan Getirilip Camialtı Zindanına Atılan Bir Gencin Feci Hikayesi” Son *Posta,* 25 Nisan 1953

… “Kendimi Hayatta Bütün Arzularıma Ulaşmış Sanıyor, Sevinç ve Saadet İçinde Yüzüyordum,” *Son Posta,* 4 Mayıs 1953

… “İstibdat Devri Matbuat Tarihinde Hıfzı Bey’in Şöhreti Zemzem Kuyusunu Kirleten Arabın Şöhretine Eşittir” *Son Posta*, 5 Mayıs 1953

… “Bütün Etvarile Bir Mankeni Hatırlatan Giritli Mustafa Bey Kimdi?” *Son Posta,* 6 Mayıs 1953

… “Saadette Çalışan Gazete Sahibinin Kardeşi Ömer Efendi Yüzünden Çektikleri Sıkıntı” *Son Posta,* 8 Mayıs 1953

… “Baba Tahir’in Küreğe Mahkûm Edilmesine Sebep Olan Sansörleri Bile Korkutan Cüretinin İçyüzü Ne İdi?” *Son Posta,* 9 Mayıs 1953

… “İnsanı, Patrik Namaz da Kılar Sözü Derecesinde Hayrete Düşüren Bir Mütalâa ile Karşılaşmıştım” *Son Posta,* 10 Mayıs 1953

… “Devlet Memurları ile Bütün Gazete ve Mecmualarda Çalışanların Adeta Omuz Omuza Çalıştığı Babıâli Caddesi” *Son Posta,* 12 Mayıs 1953

… “Bir Ağustos Günü Şehrin Manzarası Birden Değişti: Halk Paniğe Uğramıştı” *Son Posta,* 16 Mayıs 1953

… “Ermeni Meselesinin İlk Tahrikçileri Bir Ermeni ile Karısı Tarafından İsviçre’de Kurulan Hınçak Komitesi İdi” *Son Posta,* 17 Mayıs 1953

… “Ermeniler İlk İsyanlarını Dört Ayrı Feodal Prenslik Kurdukları Zeytun’da Patlattılar” *Son Posta,* 18 Mayıs 1953

… “Giritteki İslam Ahâlini Anadolu’ya Nakledilmesi Teklifini Abdülhamid Kabul Etmek İstemiyordu” *Son Posta,* 19 Mayıs 1953

… “Arkadaşımla Beraber Giritte Tam Bir Harbin İki Cephesi Arasında Sıkışmış Kalmıştık” *Son Posta,* 20 Mayıs 1953

… “Zahmetli Bir Yürüyüşle Epeyce Gittikten Sonra Tünelin Şehre Açılan Öbür Ağzından Dışarıya Çıktık,” *Son Posta,* 21 Mayıs 1953

… “Tabyalar Üzerinde Sehpaya Çekilen Yirmi Yedi Müslüman Gencinin Cesetleri Teşhir Olunmuştu” *Son Posta,* 22 Mayıs 1953

… “Giridin Devletler Tarafından İşgalini Bizim Lehimize Gibi Göstermek İçin Neşredilen Garip Tebliğ” *Son Posta,* 23 Mayıs 1953

… “Üsküdardan Beşiktaştan Yukarıya Boğaziçine Doğru İki Taraflı Bütün Sahil Işıktan Görünmez Olmuştu” *Son Posta,* 6 Haziran 1953

… “Tütün Rejisinde Halid Ziya Uşaklıgilin Bürosunda Değerli Gençler Toplanmıştı” Son *Posta,* 8 Haziran 1953

… “Muazzam Borcun Faiz ve Sermayesinin Ödenmesine Karşılık Duyun-u Umumiyeye Terkedilen Gelir Kaynakları” *Son Posta,* 21 Temmuz 1953

… “Cemiyet’in Gizli faaliyet Devrindeki Rolüm” *Son Posta*, 29 Temmuz 1953

… “Talât Bey İstibdat ve Padişah Aleyhinde Yüksek Sesle Bağıracak Kadar Ateşli Konuşuyordu” *Son Posta,* 30 Temmuz 1953

… “Yemini Canla Başla Tekrar Edince Rehberim Talât Bey Merhum Gözlerimdeki Bağı Çözdü” *Son Posta*, 1 Ağustos 1953

… “İttihat ve Terakki ile İtalyan Birliğini Kurmakta Rol Oynayan Karbonari Cemiyeti Arasındaki Münasebet” *Son Posta*, 4 Ağustos 1953

… “Beni Sürenler Benim Gibilerin Bir Araya Gelip Bir Kuvvet Kurmuş Oldukları Bir Muhite Düşürmüşlerdi” *Son Posta*, 5 Ağustos 1953

… “Memleketi Kurtarmak, Hürriyete Adil Bir İdareye Kavuşturmak İçin Çalışan Fedakâr İnsanlar Vardır” *Son Posta*, 6 Ağustos 1953

… “Gözleri Kapalı Hoca, Gece Bilmediği Evde Adım Atarken Her An Bir Çukura Düşecekmiş Gibi Oluyordu” *Son Posta*, 7 Ağustos 1953

… “Memleketin Bütün Kuvvetlerinin İflasa Gittiğini O Toprakları Müdafaaya Memur Ordu Görmemezlik Edemezdi” *Son Posta*, 10 Ağustos 1953

… “Gizli Cemiyette Erkekler Kadar Ciddiyet ve Fedakarlıkla Çalışmış Vatansever Kadınlarımızdan Bazıları” *Son Posta,* 12 Ağustos 1953

… “Her Tarafta Propaganda Devam Ediyor, Bilhassa İzmit, Bursa Adana ve Samsun Çok Kuvvetleniyordu” *Son Posta*, 17 Ağustos 1953

… “Meşhur Alman İktisat ve Maliyecisi Doktor Schacht ile Birleştiğimiz Mühim Bir Nokta” *Son Posta*, 19 Ağustos 1953

… “Hüseyin Hilmi Paşa İnkılap Hareketini Baltalamağa Kalkışmamış, Hatta Müsamaha Göstermiştir *Son Posta*, 23 Ağustos 1953

… “Bu Cûşu-Hurûş İçinde O Eşsiz Yürek Sahibi İnsan, Talât Bey Sanki Bizim Güneşimizdi” *Son Posta*, 29 Ağustos 1953

… “Vaziyetin Vehameti Karşısında İttihat ve Terakki Cemiyeti Kendini Ortaya Atmak Lüzumunu Hissetmişti” *Son Posta*, 30 Ağustos 1953

… “Cemiyet Yayınladığı Beyannamede Ecnebi Devletlerin Tatbik Edilemez Planlar İleri Sürdüklerini Bildiriyordu” *Son Posta*, 31 Ağustos 1953

… “Nazım Bey, Etrafını Saran Cemiyetçilerden Hem Ürküyor Hem Hareketlerinden Birçok Mânalar Çıkarıyordu?” *Son Posta,* 4 Eylül 1953

… “Merkez Kumandanı Nazım Bey Saraya Girince Belki İlk Önce Kayınbiraderi Enveri Ele Verecekti” *Son Posta,* 5 Eylül 1953

… “Hürriyetin İstibdada Yolladığı İlk Kurşunun Akisleri” *Son Posta,* 6 Eylül 1953

… “Merkez Kumandanı Kaymakam Nazım Beyin Cemiyete Herkesten Evvel Cephe Almasının Sebebi Ne İdi?” *Son Posta,* 7 Eylül 1953

… “Zavallı Casus Bilmiyordu ki Ocaklarına İncir Dikmek için Aradığı İhtilalcilerin Tam Ortasına Düşmüştü?” *Son Posta,* 8 Eylül 1953

… “Şemsi Paşayı Vuran Kurşun İkinci Abdülhamide ve Hürriyet Düşmanlarına Toptan Bir Cevap Teşkil Etmiştir” *Son Posta,* 25 Eylül 1953

… “Nihayet Son Tedbir Olarak Abdülhamit II.Sadrazam Avlonyalı Ferit Paşa’yı Sadaretten Azletmişti” *Son Posta,* 6 Ekim 1953

… “Demokrat Türk Cumhuriyeti’nin Önlerine Açtığı İlim Ruhu Altında Çalışacak Yeni Nesil Evlatlarının Alacakları Büyük İbret Dersi” *Son Posta,* 5 Kasım 1953

… “Otuz Dört Sene Evvel Yazılan Bir Makaleden Alınmış Enteresan Birkaç Parça” *Son Posta*, 6 Kasım 1953

… “Hürriyet Sözünü Ağzına Alanı Zincire Vuran Padişah Nasıl Biran İçinde Hürriyetçi Kesilmişti” *Son Posta*, 7 Kasım 1953

… “Meşhur Alimlerimizden Merhum Hüseyin Kâzımın 10 Temmuz İnkılabını Tahlil Eden Bir Yazısı” *Son Posta*, 8 Kasım 1953

… “Manastırda Toplar Atılıp Hürriyet İlan Edildiğini İşittiğimiz Zaman Bütün İrademiz Elimizden Gitmişti” *Son Posta*, 9 Kasım 1953

… “Hürriyet Tarihinde Cemal ve Enver Paşaların Kudret Gösterileri Ayrı Bir Fasıl Teşkil Eder” *Son Posta*, 10 Kasım 1953

… “Meçhul Gencin Hitabesi Muhakkak ki Yalnız Kendi Duyduğu Heyecanın İfadesi Değildi” *Son Posta*, 12 Kasım 1953

… “Devrin Haleti Ruhiyesini Tebarüz Ettirebilmek İçin O zamanki Gazetelerden Alınmış Bazı Havadisler” *Son Posta*, 14 Kasım 1953

… “Üç Tarih Arasında İhtilafa Düşülen Kati Hürriyet Günü Nasıl Tespit Edildi?” *Son Posta*, 20 Kasım 1953

… “Hürriyetin İlânından En Çabuk İstifade Etmesini Bilip İnkılap Öncülüğü Rolünü Benimseyenler Kimlerdi?” *Son Posta*, 21 Kasım 1953

… “Halk Sadece İsimlerinden Tanıdığı Hürriyet Kahramanları İçinde Kendisine Tapınılacak Birisini Arıyordu” *Son Posta*, 22 Kasım 1953

… “Artık Cemiyeti İdare Edenleri Niyazi Bey’de Tanımak Ne Türlü İnsanlar Olduklarını Öğrenmek İstiyordu” *Son Posta*, 23 Kasım 1953

… “Niyazi’nin Ruhundaki Kahramanlık Troya Harbinde Yarı Tanrılaşanlarınki Gibi Saf Bir Kahramanlıktı” *Son Posta*, 25 Kasım 1953

… “Rol İcabı Dalkavuk Paşalar Sahnede Görününce Seyirciler Islık Çalıp Yuha Çekmişlerdi” *Son Posta*, 30 Kasım 1953

… “Cemiyet Artık Tek Tek Adam Tahlif Etme Usulünü Terkettiğinden Her Türlü İnsan Giriyordu” *Son Posta*, 1 Aralık 1953

… “Merkezi Umumi Yine Nazarlardan Nihandı Nerede Toplandıklarını da Bizden Başka Bilen Yoktu” *Son Posta*, 3 Aralık 1953

… “Selanik’teki Cemiyet Merkez ve Matbaasındaki Hummalı Çalışmamızın Esasını Ne Teşkil Ederdi?” *Son Posta*, 5 Aralık 1953

… “Telgrafı Elden Ele Dolaştırdıktan Sonra Teşekkürle Birlikte Gazetenin Birinci Sayfasına Koyduk” *Son Posta*, 7 Aralık 1953

… “İçinde Bulunduğum Şartlar Ortasında İtalyan Gazeteci ile Nasıl Mülakat Yapacağımı Şaşırmış Kalmıştım” *Son Posta*, 12 Aralık 1953

… “İttihat ve Terakki Cemiyet’inin Diktatör Ruhunu Tebarüz Ettiren Vakalardan Birkaç Misal” *Son Posta*, 16 Aralık 1953

… “Enver Paşa Cemiyet’in Güneşi Addediliyor Onu Parlatmak İçin Hiçbir Şey Esirgenmiyordu” *Son Posta*, 18 Aralık 1953

… “Verdiğimiz Sözün Tatbik Kabiliyeti Olmadığını Çok Geçmeden Anlamıştık” *Son Posta*, 19 Aralık 1953

… “İstanbul O Kadar Sahipsiz Kalmıştı ki Rıza Tevfik’le Selim Sırrı Cemiyet Adına Emerler Vermişlerdi” *Son Posta*, 20 Aralık 1953

… “Atatürk İnönü Celâl Bayar İttihatçı İdiler, İttihatçılardan Hiçbir Vatan Haini Çıkmamıştır” *Son Posta*, 21 Aralık 1953

… “Hürriyet Geldi Diye Gazeteler Çoğalmış Herkesin Dili Çözülmüş Her Kafadan Bir Ses Çıkmağa Başlamıştı” *Son Posta,* 29 Aralık 1953

… “Hükümetsizlikten Ürken Büyük Gazeteler Cemiyet Neden Ortaya Çıkmıyor? diye Bağırışıyorlardı” *Son Posta,* 1 Ocak 1954

… “Herkesi En Ziyade Sinirlendiren Bize Taarruz Edenlere Karşı Bizim Bir Mukabelede Bulunmayışımızdı” *Son Posta,* 10 Ocak 1954

… “Padişahın İradesi Onun Lehine de Aleyhine de Tefsir Olunabilirdi” *Son Posta,* 11 Ocak 1954

… “Ahmet Rıza Bey Kır Düşmüş Sivrice Sakalı Vakur Görünüşü ile Bir Profesöre Benziyordu” *Son Posta,* 13 Ocak 1954

… “Mebuslar ve Âyan Geliş Sırasile Alkışlar Arasında Kapıdan Giriyor İçtima Salonunda Toplanıyorlardı” *Son Posta,* 14 Ocak 1954

… “Hürriyet Kahramanı Niyazi Beyin Tebrik Telgrafı Huşu İçinde ve Alkışlar Arasında Okunmuştu” *Son Posta,* 15 Ocak 1954

… “Cemiyet İçinde Mutedillerle Müfritler Arasında Hissedilir Derecede Bir İhtilaf Baş Göstermişti” *Son Posta,* 18 Ocak 1954

… “İttihat ve Terakki İnhisarî Bir Zihniyetle Bütün Vatandaşları Bayrağı Altında Toplamak İstiyordu” *Son Posta*, 21 Ocak 1954

… “Kâmil Paşa’nın Cevap İçin Meclisin Tâyin Ettiği Gün de Gelmeyeceğini Bildirmesi İttihatçıları Kızdırmıştı” *Son Posta,* 22 Ocak 1954

… “Sokaklarda Gruplar Halinde Gezen İsyan Etmiş Askerler Karşısında Hayat Tehlikesi Başlamıştı” *Son Posta,* 24 Ocak 1954

… “İsyan ve İrtica Ateşi Yanarken Meclise Gelmek Cesaretini Gösteren 90 Mebusun İsimlerini Veriyoruz” *Son Posta,* 26 Ocak 1954

… “Toplanan Meclisi Mebusanda Mebuslar Vaziyete Acele Bir Çare Bulmayı Müzakere Ediyorlardı” *Son Posta,* 27 Ocak 1954

… “İsyancıların Süngü Tehdidi Altında Toplanan Mebuslardan Hakikati Söyleyenler Birkaç Kişiden İbaretti” *Son Posta,* 31 Ocak 1954

… “İstanbul Vahşiler gibi Etrafına Bakmadan Silah Atan Merhametsiz Neferlerin İstibdadına Kalmıştı” *Son Posta*, 1 Şubat 1954
… “31 Mart Faciasının En Vahşicesi Olan Ali Kabuli Cinayeti Bütün İstanbul’u Matemlere Bürümüştü” *Son Posta*, 2 Şubat 1954
… “İsyancıları Tedip İçin İstanbul’a Yürüyen Gönüllüler Kumandanının Yayınladığı Beyannamede Ne Vardı?” *Son Posta*, 3 Şubat 1954
… “Günün İşleri Üzerinde: Göz Kulak” *Son Posta,*13 Eylül 1954
… “Gürültü Patırtı Beyanındadır” *Son Posta,* 19 Ekim 1954
… “Tersine Boykot” *Son Posta,* 17 Ocak 1955
… “Ya Ölüm Ya Hürriyet!” *Son Posta,* 28 Ocak 1955
… “Tanzim Satışları” *Son Posta,* 21 Mart 1955
… “Rumlar Kıbrıs İçin Öleceklermiş” *Son Posta,* 23 Mart 1955
… “Üzerinde Anlaşamadığımız İşlerden En Büyüğü” *Son Posta,* 25 Mayıs 1955
… “Hâla Çarşaf” *Son Posta,* 8 Temmuz 1955
… “Kıbrısa İlişmeyiniz” *Son Posta,* 20 Ağustos 1955
… “Kıbrıs İşinde Hükümeti Alkışlıyoruz” *Son Posta,* 27 Ağustos 1955
… “Migros Türk” *Son Posta,* 1 Ekim 1955
… “Migros’un Halk ve Esnaf Üzerindeki Tesiri” *Son Posta,* 11 Ekim 1955
… “Migros ve Karaborsacılar” *Son Posta,* 15 Kasım 1955
… “Hâlâ mı Dindarlık Laiklik Meselesi” *Son Posta,* 26 Ocak 1956
… “Tanzim Satışları Kârlı Bir İş Sahası mıdır?” *Son Posta,* 28 Ocak 1956
… “Kütüphanelerimizdeki Eski Yazılı Kitaplar” *Son Posta,* 30 Ocak 1956
… “Devrim Ocakları ve Lâiklik” *Son Posta,* 25 Şubat 1956
… “Bakkallar Kongresi ve Migros” *Son Posta,* 2 Mart 1956
… “Sürgüne Giden Papaz” *Son Posta,* 13 Mart 1956
… “Yine Din Derslerine Dair” *Son Posta,* 2 Nisan 1956
… “İstanbulun Çöpleri” *Son Posta,* 9 Nisan 1956
… “Çarşaf Meselesi” *Son Posta,* 25 Nisan 1956
… “Orman Yangınları” *Son Posta,* 27 Temmuz 1956
… “Kâr Hadleri, Fiatlar ve Ücretler” *Son Posta,* 15 Ağustos 1956
… “Kıbrıs Üzerindeki Yunan Emelleri” *Son Posta,* 16 Ağustos 1956
… “Merkez Efendi Kabristanı” Son *Posta,* 15 Kasım 1956
… “Merkez Efendi ve Vakıf Mezarlıklar” Son *Posta*, 29 Kasım 1956

… “Her Günün Mevzuu Bir Olay” *Son Posta,* 10 Ocak 1957
… “Makarios Azad Edilmiş” *Son Posta,* 31 Mart 1957
… “Kıbrıs İşinin Uğradığı İstihale” *Son Posta,* 5 Nisan 1957
… “Kıbrıs İşi Pamuk İpliğine Bağlanamaz” *Son Posta,* 30 Nisan 1957
… “Kıbrıs Mecmuası Çıkarmalıyız” *Son Posta,* 13 Mayıs 1957
… “Hayatımda Tanıdığım Çehreler*”,* Son Posta, 12 Kasım 1957
… “Mehmet Reşat” *Son Posta*, 14 Kasım 1957
… “Halit Ziya Uşaklıgil” *Son Posta*, 1 Aralık 1957
… “Osman Bayatlının Ölüm Haberini Aldım” *Son Posta,* 10 Mayıs 1958
… “Yerinde ve Yersiz Atasözleri” *Son Posta,* 30 Mayıs 1958
… “PTT’ye Bir Çift Sözümüz Var” *Son Posta,* 28 Nisan 1958
… “Kıbrısın Akıbeti” *Son Posta,* 19 Ağustos 1958
… “Hayatımda Tanıdığım Çehreler: Melhameler” *Son Posta* 2 Kasım 1958
… “Migros- Et Balık Gima Birliği” *Son Posta,* 15 Mayıs 1959
… “Kıbrıslılar Kıbrısa Dönmelidirler” *Son Posta,* 20 Mart 1959
… “Talat Paşa Kimmiş?” *Son Posta,* 25 Mart 1959
… “Dil Devrimcilerinin Türkçesinden Örnekler” *Son Posta,* 14 Aralık 1959
… “Yeni Kıbrıs Cumhuriyeti” *Son Posta,* 19 Aralık 1959
… “Makarios Lefkoşa’da Ne Söylemiş” *Son Posta,* 4 Mart 1959
… “Çarşaf Hakkında Son Söz” *Son Posta,* 8 Eylül 1960
… “Kara Çarşafın Gördüğü İşler” *Son Posta,* 27 Ekim 1960
… “Particilikte Yeni Zihniyete Doğru mu?” *Son Posta,* 25 Aralık 1960
… “Dereden Tepeden: 1961’den Beklediklerimiz” *Son Posta,*1 Ocak 1961
… “Yarım Asır Yemeği” *Son Posta,* 12 Temmuz 1961
… “Bir Turistle Görüştüm”, *Son Posta,* 25 Temmuz 1961

HANIMLARA MAHSUS GAZETE YAZILARI

Mustafa Asım, “Saçlar ve Saç Boyaları” *Hanımlara Mahsus Gazete,* 29 Kasım 1900
Mustafa Asım, “Çarşaflar Peçeler” *Hanımlara Mahsus Gazete,* 13 Aralık 1900
Mustafa Asım, “Ramazan Piyasaları” *Hanımlara Mahsus Gazete,* 27 Aralık 1900
İsmet, Gülistan, “Moda Nereden Çıkıyor”, *Hanımlara Mahsus Gazete*, 9 Aralık 1900
Mustafa Asım, “Hasta Tımarcılığı Mektebi” Hanımlara Mahsus Gazete, 1 Ağustos 1902

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Türk Ticaret Kanunu: www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.3.6762.doc, (E.T. 10.05.2019)

YARARLANILAN ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu 3.1.0.0. yer No: 17.92.9, 5 Şubat 1939

Çalıkoğlu Aile Arşivi

Bergsan Aile Arşivi

ÖZGEÇMİŞ

1992 yılında Bursa'da doğdu. İlköğrenimini Emine Koçullu İlköğretim Okulu'nda tamamladı. Ortaöğrenimine Ümraniye Endüstri Meslek Lisesi'nde devam etti. 2016 yılında Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalında yüksek lisans başladı.